

televizyon ve
toplum
brian groombridge

televizyon ve
toplum

brian groombridge

çeviri: ayselî usluata

istanbul reklâm yayınları

Dizi No : 41
Baskı : İstanbul Reklam Matbaası
Basıldığı tarih : Aralık 1976
Yönetim : Vural Sözer

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz	7
Bölüm I	
Televizyon İle Yönetime Katılma	9
A) Televizyonun Görevi	9
Televizyon ne içindir	9
Yeni görevinde televizyonun yapabilecekleri	10
Liberal eğitimci olarak televizyon	11
B) Karşı Çıkma İle Katılma	12
Değişikliği algılayış	12
Kızgınlığa bakış	12
Politika sokaklarda	12
Yapıcı katılma	13
Toplum karşısında birey	14
C) Yönetime Katılma Tasarımı	15
Başarılı yönetim nasıl olur	15
Etkili demokrasi	17
D) Katılanlar mı Yoksa İzleyiciler mi	18
E) Toplumsal Eylem İçin Gündem	20
Bölüm II	
Demokrasi İçin Bilgi	22
A) İç ve Dış Olaylar Üzerine Bilgi	22
Bilgi bolluğu	22
Yönetim sessizliği	23
Buğulu cam ardından	25
B) Bilginin İzleniş	26
Aracın bildiri üzerine etkisi	26
Salt gösteri	27
Haber üzerine düşünceler	28

C) Bilgi Gücü Yaratır	30
Bolluk içinde yoksulluk : bilgisiz vatandaşın içinde bulunduğu paradoks	30
Gereğinden çok bilgi	32
Etki ile derleme	32
D) Yeni Amaçlar ile Yeni Değerler	33
Haberde neler var	33
Yayın amaçlarının genişletilmesi	34
Haber ile günün olayları programlarına eğitici yaklaşımın benimsenmesi	35
Bölüm III	
Katılma İçin Programlar	38
A) Seçenekler ile Öncüler	38
Doğrudan etkileyebilme	38
Üç yaklaşım	40
İngiliz öncüler	42
B) Dış Ülkelerdeki Denemeler	44
Açıklamalar	44
Tasarılar	46
Programlar ile toplumsal bağlantıları	48
İsveç örneği	51
C) Tüm Kaynakların Demokrasiye Dönük Çalıştırılması	52
Katılmayı öngören programların gücü	52
Kaynaklardan; televizyon	53
Kaynaklardan; yöresel radyo	54
Kaynaklardan; öteki iletişim araçları	55
Katılmayı öngören programların gerçekleşme olasılığının giderek artışı	56
Notlar	58

Ö N S Ö Z

Televizyon gibi, çağımızın bu pek yaygın kitle iletişim aracının geçmiş deneylerden nasıl çıktığını, bugünkü etkin gücüyle gelecekte neler yapabileceğini İngiliz yazarı Brian Groombridge, çevirisini sunduğumuz «Televizyon ve Toplum» adlı bu eserde ayrıntılı bir biçimde ele alıyor.

Groombridge'in televizyonu değerlendirme ölçütü, öteki eleştirmenlerinkinden ya da televizyonda çalışan program yapımcılarinkinden oldukça değişik.. Yazar, televizyonun başarısını, eğiticiliği ölçüsünde değerlendirmekte.. Ona göre, bir toplumun eğitilmesinde en önemli kaynak, asal eğitim gücü, televizyondur. Bu gerçeğin yeterince anlaşılmasından, çok az kişiye bilinmesinden yakınmaktadır, yazar.. Groombridge'in kanısınca, televizyonun gücünden gereğince yararlanılması, görevini yerine getirebilmesi, birtakım ön koşullara bağlıdır. Önerisi de, yeni bir tür eğitim televizyonudur.

Konunun temelinde yatan, kitabın büyük bir bölümünü kapsayan eğitim, bizim alışa geldiğimiz eğitim anlamında değildir. Bu tür eğitimde en önemli sorun, kişilere istediklerini almasını öğretmektir; verileni sevmesini değil.. Bunun gerçekleşmesi için de, televizyonun uyuşturuculuktan kurtulması gerekir. Karşılıklı etkilenme, iki yönlü işler: Bilinçlenen izleyici, televizyonu daha nitelikli olmağa zorlar, daha iyiyi ister. Televizyon da, izleyicinin bilinçlenmesinde en güçlü yardımcı olur. Toplumlar, sürekli kendilerini yenileme içindedirler. Televizyonun karşısına oturup, olup biteni salt izlemekle yetinen kişiler, gelişen bir toplumu yaratmazlar.

Halkın, kendi kurumlarının gelişimini izlemesi, benimsemesi gerekmektedir. Bu tür yapıt örneklerini, Amerika'dan, Avrupa ülkelerinden bulup, seçip, getirmemiz; öteki ülkelerin deneylerini olduklarıncı alıp uygulamamız olanaksızdır. Uyarılama yoluna da gidemeyiz. Dış ülkelerin deneylerinden yalnızca ders alabiliriz biz.

Özellikle, gelişmekteki ülkemiz için sorun önemlidir. Yazarın da belirttiği gibi, haber akışında, gelişmiş ülkeleri kapsayan ve gelişmemiş ülkelerin haberlerine ise, şöyle bir değinmekle yetinen dengesizliği gözden kaçırmamız gerekir. Bugün artık bilinen bir gerçek, ulusların yazgılarının birbirine bağımlılığıdır. Haberlere eğilmemiz bu nedenle önemlidir. Dünyanın en uzak bir yöresinde oluşagelen olaylar, bizde de yakından ilgilendirebilir. Bunu bize bildirecek olan televizyondur. Olayları kendi ulusu açısından yargılayıp değerlendirerek, halka öğretecek, en güçlü araç televizyondur.

Televizyon ile, geçmiş yanlışlardan da sıyrılmak, kurtulmak gerektir. «Eğlendirmek, eğitmek, bilgi vermek» türünde soyut kavramlar içinde kalmamalıdır, televizyon.. Televizyon aracından, bugün toplumlar için, verilenin gereğince alınmadığı, amaca çoğunlukla ulaşılmadığı, araştırmalarla saptanmıştır. Ancak, geçmişten ders alarak, televizyonun gelecekte görevini yerine getirebilmesi yeterli ve olanaklı mı acaba?

Bu konuda yapılacak işler arasında, televizyonun amaçlarının ivedilikle yeniden değerlendirilmesi, haberlere eğitici açıdan bakılması, yüzeyde kalınmaması, gazetecilikten alışılmış habere-değme kavramından kurtulunması, izleyiciyle değişik, yepyeni bir ilişki düzenine girilmesi, karşılıklı bir dialogun kurulması, yazarın önerileri arasındadır. Bu amaçlara ulaşmak için de televizyon, tek başına çalışmıyacak, radyo ile basın arasında işbirliği kuracaktır.

Televizyon aracılığında, yalnızca önderlerle değil, birbirimizle de konuşmasını öğrenebiliriz. Bu, salt eğitimcilerin, toplum bilimcilerin, politikacıların değil, tüm vatandaşların sorunudur. Amaç, ortaklaşa çabanın ortaya konmasıdır. Televizyon programlarının yapımcıları kendilerini eğitimci saymayabilirler; ancak izleyicilerle aralarındaki uçurumu kapatma zorunluluğundadırlar. Bunun için de ortak çalışmaya yönelmeleri gerekmektedir.

Demokrasinin daha çok yaygınlaşıp sağlamlaşması, daha çok kişinin kurumlarda, yönetimde söz söyleyebilmesiyle olanaklıdır. Televizyon da bu yönden, toplumda demokrasiyi sağlıklı sürdürecektir en büyük araçtır.

Dr. Süheyl GÜRBAŞKAN

BÖLÜM : I

TELEVİZYON İLE YÖNETİME KATILMA

A — TELEVİZYONUN GÖREVİ

«Aldığımı severim ile sevdiğimi alırım'ın eş anlama geldiğini de söyleyebilirsiniz,» diye ekledi Tavşan. (Alis Harikalar Ülkesinde)

Televizyon ne içindir?

Bernard Shaw bugün yaşasaydı, televizyona ilişkin tartışmaları tüm gücüyle körüklerdi; bu arada kesinlikle, Tavşanın yararlılık ayırımına dayanan, amaca ilişkin görüşünü savunarak, bize sevdiğimizi alma çabasına girişmezsek, sonunda aldığımızı sevmek zorunda kalacağımızı da hatırlatırdı. Basında, Parlamentoda da belirtilen kaygılara karşın halk, gerçekte aldığını sevmektedir bugün. Koşullandırılmış beğenileriyle çoğu kişiler uyuma ile çalışmanın ardından televizyon izlemeyi de yaşantılarının bir bölümü yapmışlardır. Araştırma yapmak için izleyicilere ne tür programları sevdikleri sorulduğunda, verilen yanıtlar çoğunun televizyonda izledikleri en popüler programları yeğlediklerini ortaya çıkarmıştır. (1)

Bu genellenin dışında, sevdiklerini alma çabası içinde azınlıkta kalan bir izleyici kitlesi de vardır. Bunlardan bir kesimi değerler üzerinde titizlikle duran izleyicilerdir. Değer yargılarına ters düşülmesini istemez bu kesim. Bir başka kesimi de politikacılar oluşturur. Bunlar yantutan, saygıdan yoksun programlardan yakınıp dururlar. Son kesimde ise televizyonda çalışan yayıncılar bulunur. Kurumun yapısından, yönetim biçiminden hoşnut olmayan bu kişiler de yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri zamanı ya da bir başka kanalı isterler.

Televizyon üzerine sürdürülen tartışma, yalın, ancak içeriği karmaşık bir soruyla açılabilir: «Televizyonu ne için istiyoruz?» Televizyonun gelişmesi kişisel, toplumsal, kültürel ve siyasal gereksemelerin ışığı altında incelenmelidir. Televizyon, et-

kili bir iletişimden (haberleşmeden) yoksun bir toplumda, çok önemli bir iletişim aracıdır. Gereksinmelerin bilinip, saptanması, aracın kapsamını belirleyecektir. Burada Ruskin'in bir sorusunu hatırlamakta büyük yarar vardır. Çok para harcayarak ve büyük bir ustalıklarla İngiltere ile Hindistan arasına telgraf hattı çekildiğini duyduğunda Ruskin, olaydan etkilenmemiş, «Hindistan'a söyleyecek neyiniz var?» diye sormuştu.

«Televizyon ne içindir?» türündeki soyut bir soruyu somutlaştırmak için, yanıtları gereksinme dizilerine dayandırmak gerekir. Bu kitapta televizyonun «dış» gereksinmelerle (yaşantımızı sürdürdüğümüz toplumsal ve siyasal çerçeve içinde) ilintisi incelenecektir. «İç» gereksinmelerle ilgilenilse idi kitapta daha çok sanat ve eğlence programlarından söz edilirdi.

Ruskin'in telgrafa ilişkin sorusunu televizyona yöneltebiliriz. Gerçekte televizyon çok pahalı bir kaynaktır. Bunun karşılığını istemek de toplumun hakkıdır. Hizmet edeceği amaç, programlarının geliştirilme sorunu gerçekten çok önemlidir. Çağdaş devletlerin işleyişi, iletişim kaynaklarına dayanır. Demokrasi düzenini sürdüren devletler araçlarını kullanmakta özellikle duyarlı davranmalıdırlar. Bu yapıtta üzerinde durulacak yönler beş öneride özetlenebilir :

1. Temsilci demokrasiler bugünkü dengesizlikleri içinde uzun süre varlıklarını sürdüremezler, daha ileriye, yönetime katılmayı öngören demokrasiye yönelmeleri gerekmektedir.
2. Bundan ötürü de, televizyona ilişkin temel soru bir baş ya da yönetim üzerine değil, televizyonun katılmayı öngören bir demokrasiye yönelmesine, nasıl yardım edeceği üzerine olacaktır.
3. İzleyicilerle ve öteki kuruluşlarla yeni ilişkilerin kurulmasını sağlamak için de yeni türde programların yapılması gerekecektir.
4. Bugün, dünyanın her yerinde benzer deneylerin pekçok profesyonel yayıncılarca benimsenip yapılması, — eğitim televizyonunun uygulanmağa çalışılması — çok güzel bir raslantıdır.
5. Katılmayı öngören demokrasinin yaratılmasına yardım ederken televizyonun kendisi de — programlarının yanısıra kurumu ile denetimi de — değişip gelsecektir.

Araç için önerilen bu yeni görev, ortaya türlü kuşkuyla sorunlar çıkaracaktır. En önemli sorun, iki terim —televizyon ile katılmayı öngören demokrasi— arasındaki ilişkinin anlaşılmasıdır. Televizyon hafif, yüzeyde, geçici, bir gecelik bir araç değildir. Toplumsal bir sorumluluk yükü taşımaktadır. Katılmayı öngören demokrasi de önemli bir politik kavramdır.

Yeni görevinde televizyonun yapabilecekleri

Çoğu kişiler, televizyonu bir eğlence aracı sayarlar. «Bütün gün çalıştıktan sonra ayaklarımı uzatıp rahatça televizyon seyretmek istiyorum. Eğitilmek istemiyorum» diyor pekçok kişi. Oysa, televizyon bu ortak görüşün tersine, salt eğlendirmek için değil, eğlendirmenin yanı sıra, hem eğitmek hem de bilgi vermek için kurulmuştur.

İngiliz televizyonunun gelişimini anlatmak için, Sir Robert 1955'deki televizyon ile 1970'deki televizyon arasındaki ayrımı şöyle belirtmiştir : «Televizyon 1955'de en yalın anlamda salt bir eğlence aracı idi. Son on yılda televizyonda görülen en göze çarpan değişiklik, televizyonun büyük bir bilgi veren araca dönüşmesidir. Artık iki şeyi kapsayan bir araçtır televizyon; bir yandan eğlence aracı, öte yandan bilgi aracıdır. Bir araçta hem tiyatroyu hem de gazeteyi görürüz.» (2)

Eğlence aracından ilerleyerek bilgi aracı olan televizyonu, bir sonraki aşamada eğitim aracı olarak görmeyi de umabiliriz. Eğitim, yalnızca belirli bir bilginin ya da toplumsal yönden yararlı becerilerin iletilmesi anlamına gelebilir. Bu nedenle de eğitim ile liberal eğitim eş anlamda kullanılacaktır. Liberal eğitim bireyin olabil- diğince gelişmesini amaçlar.

Liberal eğitimci olarak televizyon

Bir eğitimci olarak televizyonun gücü, en iyi biçimde bir karşılaştırmayla, oku- la gitmeyen çocukların televizyon yokken bildikleriyle, televizyondan sonra bildik- leri saptanarak belirlenebilir. Bugün çocuklar farkına varmadan belirli bir dünya görüşü kazanmakta, bilinçlenmektedirler. Çocuklar bugün artık her şeyden haberdarlar. Liberal eğitimin işlevi de bu geniş kapsamlı bilinci yaratmaktır. Liberal eği- tim bir tür danışma çerçevesi çizer, kişileri kendi uğraşları, kendi özel bilgi alan- ları dışında da bilinçlendirmeyi amaçlar. Kişiler hem kendileri, hem toplumları, hem de tüm insanlık için olanakları, seçenekleri bu tür bir eğitimle öğrenirler.

Televizyonun eğiticiliği de liberaldir. Ancak burada anlatılmak istenen televizyo- nun bizi birbirimizi sevmeye, ya da birbirimizi daha iyi anlamağa ittiği değil, her birimizin eş değerde olduğunu ortaya koyacak biçimde, bizleri birbirimize sunuşu- dur. Televizyon aracılığında değişik yaşantı biçimleri, değişik kültürler, değişik sı- nıf, ırk ve kuşaklarla karşı karşıya geliriz. Televizyon düşsel deneyler sağladığı için, bizi liberal biçimde eğitir. Standardın dışına çıkarak, her tür şiveyi televiz- yon konuşturmağa başlamıştır. Bir dilin, türlü konuşma şekilleriyle televizyonda kullanılışı ve onaylanışı, eğitim yönünden çok önemlidir. «Doğru» konuşma dili üzerinde direnme, halkın büyük bir çoğunluğunun konuşma dilini bir yana itip, ay- rıcalık yaratma durumuna yol açar. Etkili bir iletişimin sağlanması, konuya göre sözcüklerin seçilmesine bağlıdır. Akademik çalışmalar yapan kişiler de halkla ne tür konuşacaklarını, televizyonun getirdiği bu görüş açısından değerlendirerek sap- tayacaklardır.

Liberal bir eğitimci olarak, televizyonun bir başka önemli işlevi daha vardır: Gü- nahı, günah işleyenden ayırmamıza yardım etme yeteneğidir bu. Televizyonda, bir kişinin içten bir kimse olduğunu, ancak yanıldığını, bizim görüşümüzü savunan bir kimsenin, hiç de hoş gitmediğini; karşı görüşte bir kimsenin de, sağlam bir kişi olduğunu görebiliriz. Bize hoşgörü kazandıran da, işte bu tür ayrımların bilincine varıştır.

Bu anlamda değerlendirdiğimizde televizyon, salt eğlendirici ya da bilgi verici araç olma niteliğini yitirip, eğitim felsefesi içinde, bize yepyeni değerler kazandıran bir araç niteliği kazanır. Televizyon, bu tür bir görevi yüklenebilecek güçtedir. Liberal eğitimde televizyonun ulaşamayacağı bir düzey, kişilerin kendi yaşantılarını eleş- tirci bir gözle incelemelerine, gerçek değerlerini bulmalarına, yeteneklerini sına- malarına olanak sağlamaktır. Oysa bu, liberal eğitimin en önemli işlevlerinden birisidir. Ancak, televizyondan daha çok görev beklemek de haksızlıktır. Çünkü, gazetecilik ile eğlendiricilik amacı yanısıra, bir araçtan, yoğun uzmanlaşma gerek- tiren bir görev beklenemez.

Televizyon ile katılımı öngören demokrasi ilişkisinde, şimdi ikinci terime yönelmek gerekmektedir. Televizyonun, kültürel ve toplumsal görevleri bulunan önemli bir

araç olduğunu saptadık. Acaba, «Yönetime katılmayı öngören demokrasi» ile ne anlatılmak isteniyor? Demokrasinin geleceği ve insanların mutluluğu için, üzerinde durulması gerekli bir kavram olduğu ne ölçüde biliniyor?

B — KARŞI ÇIKMA İLE KATILMA

Değişikliği algılayış

Toplumlarda, uluslararası düzeyde, kümeler arasında bir ilerleme, kişi kazanma yarışı sürdürülmektedir. Tarihsel evrimin ardından, saldırgan beyazları, ergin kişileri şimdi de kadınlar, siyahlar, gençler izlemektedir. Her toplumda, kurumlara karşı başkaldıran, baskıya direnen kişilerin sayısı giderek artmaktadır. Yönetime katılmaya ilgi büyükmektedir. Demokraside katılmaya bir çözüm yolu temsilcilerde aranmıştır. «Temsilcilere dayanan demokrasi» varolan kurumsal yapıları tanımlar. «Katılmayı öngören demokrasi» ise sağlamlığını yitiren demokrasiyi korumak için gerekli değişiklikleri düzenler. Bugün katılmayı öngörenler, yarının temsilcileri olacaklardır. Tarih bunun kanıtlarıyla doludur. Bugünkü temsilci yapı, işçi partileriyle sendikaları da içermektedir. Oysa, bu kuruluşları kurmağa çalışanlar, Parlamento demokrasisiyle ekonomiyi daha çok katılmaya yöneltme çabası içindeydiler.

Temsilci demokrasi üzerine ortaya çıkan kuşkuşların nedeni, şöyle özetlenebilir :

1. Süregiden oligarşinin ilkel algılanışı.
2. Oligarşinin sakıncalarının anlaşılması.
3. Oligarşinin yapısının daha ayrıntılı bir modelinin algılanışı.
4. Çağdaş karar verişlerin karmaşıklığı ve kişilerden uzaklığının bilincine varış.
5. Toplumun karşısında bireyin durumunun bilincine varış.
6. Katılmayı içeren gösteri ile eylemlerdeki sınamalardan güven kazanış.

Tüm bu deneyler, bilinçlenmeler ve algıları halk tümüyle paylaşmamıştır. Ancak, yine de bunlar değişikliğe katkıda bulunmuşlardır.

Kızgınlığa bakış

İngiltere'de yönetici sınıfa karşı bir harekete, 1955 yıllarında başlanmıştır. Kuru lu düzene karşı çıkanlar, genç yazarlar ve sanatçılardı. «Kızgın Gençler» deniliyor du bu kişilere. Bu eylemlerle, demokrasinin olgunlaşmasıyla sağlığı için gerekli kişinin kendine güven duygusu yerleşip, gelişmeğe başladı. Bu gelişme sonucun da kişiler, iddialı ve yapıcı oldular. Eski tutum ile tabuların ortadan kalkmasında televizyon yayınlarının da büyük katkıları görülmüştür. Bu genç sanatçılar basını ürkütmüştür; tutumları basın aracının tecimsel amaçlarına ters düşmüştür. Oysa bu «Kızgın Gençler» toplumsal yönden önemli gelişmelere yol açmışlardır. Her şeyden önce, konuşmayı olanaklı kılmışlardır. Herkes istediğini topluluk içinde açıkça söylemeğe başlamıştır. Genç İngiltere, oligarşiye karşı, kızgın genç sanatçıların yanında yer almıştır.

Politika sokaklarda

Bu aşamada sanatçılar ile yazarlar, ideolojik havanın arınması için çaba göstermiş, toplumsal siyasa ile politik kuramları geliştirmeğe çalışmışlardır. Yetkiye karşı

çıkış, sokaklardaki gösteri yürüyüşleriyle sonuçlanmıştır. Yürüyüşler, katılma ülkesünün gelişmesini iki önemli yolda etkilemiştir :

1. Dış politika üzerindeki popüler etki, demokratik kuram ile uygulamalar için her zaman önemli sorunlar yaratmıştır. Hükümetin bu alandaki gizlilik içinde çalışmaları, demokratik denetime kapalıdır. Yürüyüşçüler alınması en güç kaleye meydan okumuşlar, bir ölçüde de başarıya ulaşmışlardır.
2. Yürüyüşler, yalnızca bombalara karşı değil, politika tekniği olarak da bir gösteri yürüyüşü niteliğine bürünmüş, televizyon çağına uygun yürüyüşler olmuşlardır. Kameralar ellerinde, pankartlarını sallayarak, şarkılarını söyleyerek, coşkuyla yürüyen kişileri ekranlara getirmişlerdir. Yürüyüşçüler, herkese, gücü elinde tutanlara şöyle demeyi öğretiyorlardı : «Yönetilen bizler, sizin her yaptığınızla, her kararınızla etkilenmekteyiz. Biz halkız, bunlar da sizin çocuklarıңыз. Bizi dinleyinceye dek buradan uzaklaşmıyacağız.»

Raymond Williams «Uzun Devrim» (The Long Revolution) adlı yapıtının son bölümünde, 1961 İngilteresini şöyle anlatır :

«Demokratik sürecin, parlamenter hükümetin evrensel anlayışa uygun bir biçimde kurulması, sınıf düzeninin de parçalanmasıyla tamamlandığı, genellikle varsayılmakta idi.» (3)

Oysa devrim daha bitmemiştir. Temsilci demokrasinin eksikliklerini belirleyen yürüyüşler, siyasal eylemlerin bir parçası olmuştur. Çiftçiler, öğrenciler, hastalar sık sık açıklama isteyerek yürüyüşlerini sürdürmüşlerdir.

Yapıcı katılma

Katılma hakkı, yalnızca gücü elinde tutanları dinlemeğe zorlamakla kazanılmamış, yeni kuruluşlar, yeni kanallar yaratarak da amaca ulaşma denenmiştir. Bu arada, Michael Young'ın başlattığı Tüketiciler Birliği de katılımı öngören demokrasinin gelişiminde yürüyüşler kadar etkili olmuştur. Birliğe burada yer verilmesinin üç nedeni vardır :

1. İngiliz ekonomisinin en önemli kesiminin sözcülüğünü yapıyordu birlik. Kuram, Adam Smith'in — okunmayan klâsiği «The Wealth of Nations»'da (Ulusların Zenginliği) — çok iyi bilinen bir açıklanmasında özetlenmiştir : «Tüketim, üretimin tek ereği ve amacıdır.»

Bu sözler bize hemen tüketicinin her zaman haklı olduğu ya da tüketicinin kiral olduğu deyişlerini anımsatır. Daha sonraları tüketicinin haklarını yasalar da tanımıştır. Yapımcıların tüketiciciye zarar vermesi, yanıltması, yasalarca yasaklanmıştır. Ancak kötü mallardan başarılı bir pazarlamayla kazanç sağlanması, yasal yönden suç sayılamaz. Yasalar teknolojik ve toplumsal değişikliklerin gerisinde kalmaktadır. Bugün yapımcılar, kazançlarını tüketici hoşnut kaldığı için sürdürürler. Tüketici de çoğunluk ilgisiz kalır ve «Reklâmlarda iyi olduğu söyleniyor,» (4) diyerek çoğunluğun tutumunu belirler.

Tüketiciler Birliği'nin amacı, çoğu pazar araştırmalarından ayrılır. Pazar araştırması, tüketici kesminden belirli tiplere beğenilerini, isteklerini sorar; ya-

pımcılar da çabalarını tüketici gereksinmelerini karşılamaya yöneltilir. Böylece araştırma, demokratik bir görünüm kazanır. Tüketici Birliği'nin kuruluşundaya tüketici, üreticilerin karşısına getirilmiştir. Bu birliğin yanında tüketici gazeteciler de yer almış ve yapımcıları nitelik denetimine yöneltilmişlerdir.

2. Tüketiciler Birliği, öteki alanlarda da benzer çalışmaların yapılmasını desteklemiştir. Örneğin okullar ile hastaneler, halkın temsilcilerinin demokratik denetimine bağlıdır. Oysa, uygulamada sosyal hizmetler bürokratlaşmışlardır. Yönetimleri çoğunluk yetersizdir, halkın gereksinmelerine kayıtsız kalmışlardır. Bunun sonucu okullarda, hastanelerde, konut ile çevre plânlanmasında ve sosyal yaşantının tüm öteki kesimlerinde yeniden düzenlemeler yapmak üzere örgütler kurulmuştur. Geleneksel, halkın seçilen temsilcileri yetersiz kalmışlardır çünkü. Kişiler, yapılanlar üzerinde daha dolaysız söz hakkı isteyerek, «ister al, ister alma» tutumuna karşı çıkmışlardır.
3. Tüketiciler Birliği, seslerinin halkın tüm kesimlerinde duyulması için televizyonu kullanıp, dizi programlar yapmaya başlamıştır. Katılımı öngören çalışmaları genellikle iyi eğitim görmüş kişiler sürdürmüşlerdir. Böylece, yönetenlerle yöneticiler arasında eğitim boşluğunun giderek kapandığı görülmüştür. Orta sınıf, politikayı yönetenlerle eşitliğinin bilincine varmıştır. Çoğu gönüllü çalışan bu birliğin üyeleri, savundukları konularda uzman kişilerdir, konusunu savunan herkes, hükümet yetkililerine meydan okuyacak ölçüde bilgilidir.

Toplum karşısında birey

Toplumun tüm sınıflarının üyeleri, artık gösteri deneylerini bilse de yapıcı katılma isteği bugün salt orta sınıfa özgü bir gelişmedir. Bugün bir şeyin yapılmasına, biçimlendirilmesine, politikayı en küçük ölçüde de olsa etkilemeye katkıda bulunmak, pekçok kişinin deneyleri dışındadır. Halkın büyük bir kesimi, 1950'de Amerikalı toplumbilimci Prof. Gordon Allport'un Vatandaş Sam'in günlük yaşantısını geçirdiği koşulları anlattığı biçimde yaşamaktadır. Vatandaş Sam «Katılım Psikolojisi» (5) (The Psychology of Participation) adlı yazıda ilk kez ortaya çıkmıştır.

Vatandaş Sam, New York City'nin dönen büyük iş çarkı içinde varlığını sürdürmektedir. Bilinçsizce koşturup durmaktadır. Çalıştığı kuruluş, soyut bir kavramdır, onun ve birlikte çalıştığı herkes için. Sendika paralarının toplanma nedenini bile bilmez. Günün sonunda içkiyle uyusmak üzere meyhaneye dalar. Tüm gün boyunca Sam, çalışmış, didinmiş, pekçok kişiyle konuşmuştur, ancak tek bir insanoğluyula kişisel ilişki kurmamıştır. Yaptığı işe psikolojik açıdan katılmamıştır. Toplumsal karmaşıklık içindeki seçkin yöneticiler, sıradan bir kişiye hak tanımaz, yer vermez.

Bir toplumbilimci olarak Allport'un bu görüşü, sanayi uygarlığının eleştirilerine bir başlangıç sayılabilir. C. Wright, Mills, Sam'in durumuna şöyle bakar : «Bugün sıradan kişiler, salt kendi dünyaları içinde yaşamaktadırlar. Kendi sıkıntılarının üstesinden gelemezler. Bunda da oldukça haklıdırlar. Çünkü, sıradan kişiler sınırlanmış bir çember içinde sürdürürler günlük yaşantılarını. Görüşleri, güçleri; işleri, aile ve komşularıyla kısıtlanmıştır. Öteki alanlarda salt seyircilerdir.» (6) Mills, kişilerin «özel sıkıntılarını», «kamu sorunu» durumuna dönüştürmeleri gerektiğini savunur. Sıradan kişileri bir kapana kısıtlanmış durumda görmektedir Mills. Çoğu kişiler bu durumdan hoşnuturlar, kapan içinde rahatlırlar. Ancak, zamanla

daha iyi eğitim gören yeni kuşaklar, kapandan kurtulup dışarı çıkmak için yeni yeni yollar aramaktadırlar. Beyni yıkanmış Vatandaş Sam'ın, daha iyi eğitim görmüş bir oğlu vardır. Eğitim düzenine karşı çıkar; varlıklı kuzeni sendikaya girer.

Öte yandan, yeni gelişmeler sonucu ortaya çıkan karmaşık düzende, karar verme işi yalnızca devlet yöneticilerinin görevi değildir. Özel sanayi kuruluşları da kararları büyük ölçüde etkilerler. Steinbeck (Grapes of Wrath) Gazap Üzümleri'nde «Kimi vurayım?» sorusunu yanıtlarken, düşman olarak karşısında soyut bir kavramı, düzeni bulur. Toplumsal düzenin karmaşıklığı giderek artmaktadır. Ekonominin yüksek tepelerinde halkın seçmediği kişiler, kararlarda etkinliklerini yine sürdürüyorlar. Parlamento üyesi olarak seçilenler bile güç dengesinde çok hafif kalıyorlar. Vurulacak kimse, bugün de bulunamıyor.

Radice'e göre : «Yirminci yüzyılda karar vermenin karmaşıklığı, birbirine bağımlılığı ve uzaklığı, eski demokratik sorunun sorulmasını daha da güçleştirmektedir; 'Yöneticileri kim gözlüyor?'. Oysa, karar verenlerin gücü arttıkça, denetlenmeleri de daha çok önem kazanır. Çağdaş karar verme biçimini değiştiremeyeceğimiz görüşü bize aşılsansa, çağdaş kararların eskiye oranla daha ussal yollarda verildiği savunulsa da, karar verenlere yine de tam anlamıyla güvenemeyiz.» (7)

C — YÖNETİME KATILMA TASARIMI

Başarılı yönetim nasıl olur ?

Temsilci demokrasi bir yana itilemez. Kişiler yönetime, koşullar değiştirilmeksizin nasıl katılabilirler ? Demokrasi, kendi kişisel ve toplumsal yazgılarını etkileyen siyasaların, biçimlenip uygulanması üzerine halkın söz hakkıyla denetimini sağlayan bir yönetim düzenidir. Bu görevin büyük bir bölümünü, seçimle iş başına gelen temsilciler yürütür. Son yıllarda gelişen karşı çıkışlar, katılma istekleri, düzenin pek iyi işlemediğini göstermektedir. Toplum, kişilerin bağlı olduğu, içinde yaşadığı bir öge olmaktan çıkmış, kişilere egemen olan, sıkı bir niteliğe bürünmüştür. Temsilcilerle, tüm uzmanlarla, olduğunca ilintli kurmak, olanaksızlaşmıştır. Politikayı, demokrasiye yer vermeyen ekonomi egemenliği altına almıştır. Bu koşullar altında kişilerin durumunu Raymond Williams, «The Long Revolution» da şöyle anlatır :

«Bireyler, yaşantıları kolayca görüp, adlandıramadıkları güçlere değiştirildiğinde, güvensizliğe düşerler. Toplumlar büyüyüp karmaşılaştıkça da bu güvensizlik artar.» (8)

Toplumun evrimi üzerine bilinçli düşünme ve bir karara ulaşma, zorunlu bir duruma gelmiştir. Demokrasinin süregitmesi için, temsilci demokrasinin katılmayı kapsayan bir demokrasiye dönüşmesi gerekir. Başarılı bir yönetimin, halka yalnızca olayları anlatması yetersizdir. Halkı da olayların içine alması zorunludur. Bugün, Franco'nun İspanyası bile, daha çok özgürlükle, daha iyi eğitimin, ülkenin geleceğine turistlerin getirdiği paradan çok yararlı olacağını anlamıştır. Sosyal demokrat bir ülke, halkın yönetime katılması için bir yol bulamazsa, işlevini gereğince yerine getiremez. Demokratik kapitalist bir ülke de varlığını sürdürmek için Herman Kahn'a göre geleneksel anlamdaki kurallar, buyruklar, tepeden gelen denetimlerden uzaklaşıp, demokratik katılıma yönelmelidir. Böylece dar ekonomik etkinlikten çok, toplumsal, kültürel değerlere önem verilecektir (9)

Bugün politikacılar «yaşam düzeyi ile niteliği» üzerine konuştuklarında, sıradan kişilerin ilgisini çekemiyorlar. Halk artık ilerlemeyle varlık adına itilip kakılmak istemiyor. Çünkü yapılanların, kendi yararlarına mı, yoksa başkalarının yararına mı olacağına kuşkuludur. Demokratik bir yönetimde halk, artık her şeyi anlamak istiyor.

Katılma isteği, bir fabrika yönetimi ya da bir okul yönetimi türünde mikro-politika ya girmeğe başladı. Kişiler, mikro-politikada alınan kararları makro-politikada alınan kararların etkilediğini anladı. (10) Alt düzeylerde demokratik işleyişe katılma, iki nedenden ötürü önemlidir: Önce, kişilerin yaşantılarını dolaysız etkileyen pekçok karar, yöresel yönetimde alınır. Kendilerini ilgilendiren kararlar alınırken, kişilere söz hakkı tanınması olanağı, bu düzeyde daha kolaydır. Sonra, demokrasinin işlenmesi için, kişilerin doğrudan deneyerek katkıda bulunması sağlanır. Kişiler isteklerini, güçlerini, duygularını uygulama yollarını burada öğrenirler. En iyi demokratlar, sınıfta öğretmeni sessizce dinleyerek değil, öğrenci birliklerinde çalışarak yetişenlerdir.

Katılma, toplumsal ve siyasal yaşantının her düzeyinin ayrılmaz bir bölümü anlamında alınmalıdır. Son yıllarda «katılma» üzerinde en çok konuşulan bir sözcüktür. Türlü düzeylerdeki yöneticilerin çoğu, katılmanın yanında olduklarını belirtmişlerdir. Ancak, düşünce olarak sözcük onaylansa da, düşüncenin biçimlenmesi yıllar sürebilir. Sözcüğün sağlığı önemlidir. Sözcüğü onatan olaylarla, süreçler, geçici nitelik kazanmamalıdır. Gösteriler, televizyon kameraları önünde birtakım eğlenceli, yüzeyde olaylar değildirler. Gösterilerin her biri, toplumun bozuk bir yanını yansıtmaktadır. Katılma için baskılar, moda diye ortaya çıkmamaktadır. Toplumsal yapıyı oluşturan öğelerin birbiriyle iletişim kuramamalarının sonucudurlar. Türlü anlarda katılma, ellerinde yetkiyi tutanların koşullandırılmış tepkilerine karşın istenmektedir. «Gençlik ile Topluluk» adlı incelemede geleneksel demokrasinin zayıf yönleri şöyle gösterilmiştir:

«Geçmişte toplumumuz, öteki toplumlar örneğinde, yalnızca kimi üyelerinin çıkarlarına karşılık vermiş, bu kimselerin baskıları sonucunda da onların değerlerini yansıtan değişiklikler yapmıştır. Etkili kişilere böylesine ayrıcalık tanıyıp karşılık verme, her zaman için ayrıcalıksız kişilerde tepki yaratmıştır. Değişikliğin rasgele bir olay değil, kaçınılmaz bir koşul sayıldığı bugünkü durumda, bireylerin, kamu-yu ilgilendiren kararlar alınırken uzak tutulması ya da bu tür işlere karışmamaya itilmesi, bireyde toplumsal siyasa-yı etkilemekte güçsüz kaldığı duygusunu yaratır. Bunun sonucunda da birey ya her şeye kayıtsız kalır ya da anarşist olur.» (11)

İstenen toplum türü araştırılırken, genellikle soyutlamaya gidilir. Ancak, yukardaki araştırmanın yazarları katılmayı öngören demokrasiyi içerecek bir toplumu tanımlarken, somut önerilerde bulunmuşlardır. Toplumdan, bir dönüşüm beklemektedirler yazarlar. Bu toplumda herkes etkin olacaktır. Böylece toplum herkese karşılık verebilecek, kendini sürekli yenilerken de onların değerlerini yansıtacaktır. Ortaya çıkacak etkin bir toplumda, bireylerin yeteneklerinden herkes yararlanacaktır. Kendilerine ve karşılarındakilere karşı sorumluluk duyacak bireyler, giderek sağlıklı bir olgunluğa ulaşacaklardır. Sanayi toplumlarında, kitle-üretimini kendi kendilerine karar alamıyacak robotlar denetler. Tüketim toplumlarında da bireyler kişisel beğenilerini kitlelerle özdeşleştirerek yalnızca çoğunluğa uyanı satın alma kararını verebilirler. Katılmayı öngören demokrasi, bireylerin olgunluğa ulaşmalarını, için-

de bireylerin daha çok kararlar aldığı bir toplumun, sorumluluk yükü salt seçilmiş azınlığa bırakılan bir toplumdaki daha olgun olduğunu savunur.

Katılmayı ayrıntılı bir biçimde inceleyen raporlara göre, temsilci yönetim yapısı, yeni bir evrim içindedir. Rapor, kümelerin iletişim kurma yolunda daha çok olanak istediklerini, siyasa kişilerin yalnızca seçim döneminde değil, her dönemde katkıda bulunma çabası gösterdiklerini belirtmektedir. Bu görüşü savunanlar, giderek karmaşıklaşan bir yaşam içinde, tüm sorunların temsilcilere bırakılmasını hoş karşılamıyorlar. Doğru bir karara varmak için, konuyla ilgili kişilerle tartışma olanağının sağlanması bekleniyor. Bunda da tasarım çok önemlidir. Raporu hazırlayan komite, katılmayı, «siyasalarla önerilerin biçimlendirilmesini paylaşma işi», diye tanımlıyor. Ancak, katılmanın salt konuşmayı değil, eylemi de içerdiği düşünülürse, tasarım süreci boyunca kişilerin, doğrudan katkıda bulunması gerektiği öne sürülüyor. Böylece, rapor, temsilcilere karar vermede yardımcı olmayı, bilgi alıp yorumda bulunmanın yanı sıra, eyleme geçmeyi de katılmanın koşulu sayıyor.

Tasarım üzerine sürdürülen çalışmalar, henüz gerçek bir yetkinliğe ulaşmış değildir. İşlem hem yetkililere, hem de halka yeni olduğundan yanlışlıklar yapılmaktadır. Kimi yetkililer toplantılar düzenleyip, sonra toplantıya katılanların azlığından yakınmakta, kimileri de daha sabırlı davranıp kapı kapı dolaşarak incelemelerini sürdürmektedirler. Bu arada her yanıştan öğrenilecek pek çok şey vardır. Yetkililerin yeni siyasalarla, gelişmelerin etkilediği kişileri konu içine alarak görüşlerini saptamaları, ilerlemeyi belirler. Böylece, kişilere kendilerine güvenme, kendilerini savunma duygusu aşılanır. Bu da gerçekte katılmayı öğretmektir.

Etkili demokrasi

Demokrasi ile etkinlik arasındaki ilişkiyi yeniden incelemek, bu noktada önem kazanıyor. Warwick Üniversitesi'nin yönetim yapısı üzerine çok ilginç bir incelemeden bir aktarma yapmakta yarar vardır: «Demokrasinin, üniversite yaşantısında özel bir yeri bulunduğu ve öğretim üyelerinin söz hakkı istedikleri, bize sık sık söylenmiştir. Bu kimseler karar vermede salt danışılmayı değil, kararları etkilemeyi de istiyorlar. Sonucunda da, ortaya zaman yitirici bir düzen çıkmaktadır. Sürekli tartışmalar, anlaşmazlıklar yaratmaktadır. Üniversite er geç demokratik ilkelerle, etkili yönetim arasındaki yıllar boyunca süregelen çatışmayı anlayacaktır.» (12)

Bu örneği burada yalnızca demokrasi ile etkinlik arasındaki çoğunlukça onanan bir karşı sav diye verdim. Oysa, dünya bugün bu görüşü çok aşmıştır. Birçok bakanlıklar, alt düzeylerdeki yönetim birimlerine ayrılmışlardır. Parlamentodaki temsilcilerin kapasitelerinin artması için, alt komite düzeni kurulmuştur. Sözgeçimi, yollar mı, yoksa hava kirlenmesi mi? Ana okulları mı, yoksa üniversiteler mi? Para yardımı mı, yoksa vergi ayrıcalığı mı? Elçilik binaları mı, yoksa kültür merkezleri mi? Bu tür seçimler, her zaman için bir siyasaı belirlerler ve temel değer sorunlarıdır. Büyük kitleleri ilgilendiren bu sorunlar üzerine alınacak kararların tartışmalarla görüşmeler ışığı altında alınması zorunludur. Parlamento ile halka, karar verme süreci içinde seçimlerini bildirme olanağının tanınması, gerçekten büyük bir ilerleme belirtisidir. Kimi seçimler halkın karar verme yeteneğini aşan teknik ya da bilimsel konulara ilişkin olabilir. Son zamanlara dek, çoğu bilim adamları bilim, araştırma ve teknolojik uygulamaların, politikacılarla kamu, kullanım üzerine akıllı

kararlar vermedikçe, zararlılığı üzerinde durmaktaydılar. Bu konuda, Billme Toplumsal Sorumluluk Kurumu'nun görüşü şöyle belirlenir :

«Bugün, gerçekten demokratik karar verme işleminden toplum siyasası yoksundur. Bunun nedeni, bir yandan toplulukların etkinliktten yalıtılmaları, bir yandan da ilerleyen teknolojik toplumda bireyin kendi toplumsal deneylerinin öneminin giderek azalmasıdır. «Uzman» karar-vericiler üzerine denetim kurabilme yeteneği, bireylerin ya da toplum kümelerinin güçlerini aşmıştır. Bu tür bir sorunun çözümü, eğitilmiş ve bilgili kamunun gelişmesinde yatmaktadır. Bu da hem eğitimde, hem de iletişim (haberleşme) işleminde değişiklik gerektirecektir. Öte yandan, toplumsal gereksinimleri karşılayabilecek, ortaya çıkacak sorunlarla uğraşabilecek bir tasarım da düzenlenmelidir. Bu düzen, bilimsel buluşların yaratacağı olanaklardan, demokratik ilkelere uygun bir biçimde yararlanmayı sağlamalıdır. Yaşam niteliğine toplumsal eğilimlerle yaşantının etkileniş biçimine ilişkin değer yarguların, akılcı bir biçimde oluşması için göstergeler dizisi gereklidir. Bugün karşı karşıya kaldığımız sorunları çözmezsek, dokunulmamış insan değerlerine bilimin saldırışı süregidecektir.» (13)

D — KATILANLAR MI yoksa İZLEYİCİLER MI ?

Televizyonun, yönetime katılmayı geliştirmeye ne tür katkıda bulunabileceğini göstermeye çalışmadan önce, bu kavramlar arasındaki ilinti üzerindeki ayrı görüşleri ele almak gerekecektir. Sağımda, varolanı doğru sayan, onayan McLuhan'ın görüşü; solumda, televizyonu kişilerin gözlerini kapitalizmin haksızlıklarından saptırmak için kullanılan bir görüntü, diye alan Alexander Cockburn, Daniel Cohn-Bendit, Jerry Rubin ile ötekilerin görüşü var.

Marshal McLuhan'a göre, oyuncu ile dinleyici, yapımcı ile izleyici arasındaki ayrımı, televizyon ortadan kaldırmış durumdadır. Hepimizi katılanlar olarak görerek şöyle konuşmaktadır : «Politika ile eğlence belki de tek şeydir artık... Uydular gezegenin çevresinde dönmeğe başladığından bu yana, gezegenimiz tek bir sahne durumuna girmiştir; herkes de bu sahnenin üyesidir.» (14) Dünya sahneye dönüştüğünde, eğlence niteliği kazanır, herkes de eğlence işiyle uğraşır. Gerçekte bu görüşüyle McLuhan, yalnızca soyut bir resim çizer bize. Onca televizyon çocukları, gelecekte toplum içinde uzman olarak bir iş değil, katkıda bulunacağı bir yeri arayacaktır. Burada «araç mesajdır» diye tüm görüş özetlenebilir. Özel öğretmenle ders verme tekniği türünde, profesörlerin elindeki yetkin araçtır bu görüşteki-lerce televizyon.

Öte yandan, Jerry Rubin'in televizyonda görünmesi de televizyonun başkaldırma tarihine geçecek türdedir. 1970'de yayınlanan bu programın amacı, bir sanıkla görüşme iken program yeraltı basının desteklediği gençlerin baskını ile sonuçlanmıştır. Program, katılma televizyonuna kendiliğinden oluşan bir örnek diye verilebilir. Ancak, çoğu kişi bunu çocukça bir eylem diye almıştır. Alexander Cockburn daha ağırbaşlı bir tutumla (Student Power) «Öğrenci Gücü» adlı kitabının önsözünde şöyle der : «Günümüzdeki burjuva toplumu, halka ne güvenlik ne de serüven getirebilir. En bozuk kapitalist bir ülke olan Britanya da, seyirci üretim merkezi durumuna girmiştir. Yeni iletişim araçlarıyla, tüketici durumuna daha da itilmekte ve seyircilik, kültürümüzün bir bölümü yapılmaktadır.» (15)

Daniel Cohn-Bendit de benzer yakınmayı televizyona yöneltmiştir: Yeni aracın çevreye egemen olmak üzere kullanılması yerine, insanlar bugün yaşamadıkları yaşamı televizyonda seyretmekle yetinmiyorlar.» (16) Böylece televizyon eylem ile katılmayı bir yana ittiği için suçlanıyor. McLuhan için hepimiz katılanlarız; devrimciler için ise hepimiz salt seyircileriz. Yine Cockburn, seyirin temelde seyircinin tüm verilenleri durağanlık içinde almasını içerdiğini belirtir. Daniel Cohn-Bendit'e göre, yeni toplumda kişiler televizyonu, deneylerini genişletmek, çevreye egemen olmak, öteki kişilerin yaşantılarıyla ilinti kurmak için kullanacaklardır. Televizyon programları da, toplumsal değerleri için konulduklarında gerçek demokrasiyi tüm halka yatacaklardır.

Bu tür eleştiriler daha önceleri de yapılmıştı. Televizyon ilk çıktığında, en büyük korku, bu bilgi akını içinde sıradan izleyicilerin uyuşukluğa düşmesiydi. Bilgili ve ilgili vatandaşlarsa, günün sorunlarını bilmeyi, onlar için bir şeyler yapabilmekle karıştırdılar. Yapılması gereken üzerine türlü türlü düşünceleri vardır bu tür vatandaşların. Ancak, yemeklerini bitirip, hoşlandıkları programları izledikten sonra yatma zamanları gelir. Bu açıdan bakılırsa kitle iletişim araçları en saygıdeğer ve etkili toplumsal uyuşturucular sayılabilirler. Televizyonun halkın çoğunluğunun bilgi düzeyini yükselttiği nasıl gerçekse, kişilerin enerjilerini etken katılmadan edilgen bilgiye dönüştürdüğü de bilinen bir gerçektir. Dr. William Belson, İngiliz halkının yüzde 35'nin televizyonu varken yaptığı bir araştırmayla, televizyonun, izleyicilerinin ilgileri ve girişim güçlerine etkisini incelemiş, sonucunda da genellikle izleyicinin ilgilerini, etken davranışlarını azalttığını saptamıştır. (17) Siyasal haberlerde uzmanlaşmış bir gazeteci olarak Leonard Beaton, televizyonun günün olaylarını ele alışındaki zayıf noktaları belirtir: «Kamu olaylarının büyük kesimi paraya ilişkindir. Bunu da televizyonla vermek çok güçtür. Bir ülkenin en önemli konusu olan, komşuları ile politik ve ekonomik ilişkileri filme nasıl alınabilir? Halk da yapımcular da bu tür konulardan sıkılmaktadır.» (18) Benson'un gözlemi Marxist'lerin televizyonu ilgi dağıtıcı diye ağır suçlamaları türünde gürültülü verilmiyor. Ünlü televizyon eleştirmeni Shulman da, seçimler döneminde televizyonun, Dünya Kupası'na daha çok önem vermesini kınamıştır. Shulman, sporun, Ortak Pazara girişten, ücretlerin dengelenmesinden, sendikaların geleceğinden daha çok önemsenmesini eleştirmiştir: «Seçim haftasında, iki pazar gününü de kapsayarak, BBC'i bize sürekli otuz bir saatlik futbol vermiştir. Onun rakibi öteki kanal, ITV de benzer türde yayın vermiştir. Bu süre içinde İngiltere yarışmalarda oynamıyordu.» (19) Burada, önemli bir spor olayıyla seçimlerin çatışması bir şanssızlıktır.

Kuşkusuz, devrimcilerin görüşlerinin özü, McLuhan'inkinden daha yoğundur, gerçektir. Ancak, televizyonu geliştirmek olasıdır. Düzene dayandırıp aracı bir yana itemeyiz. Televizyon kurumu ile program içerikleri kimi yönlerde egemen siyasal yapıyı doğrudan yansıtabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde televizyon bir satış aracıdır. İskandinav ülkelerinde ise televizyon toplumsal bilinçle özgürlüğe saygının çağdaş sesidir. Britanya kapitalist demokrasisi de kendi içinde türlü eğilimleri kapsar. Britanya, başkalarının ülkelerini elinde tutarak yaşamayı bıraktığında, BBC de toplum için bir foruma dönüşmüştür. Yönetenlere değil, yönetilenlere dönmüştür. Böylece İngiliz televizyon yayınları, kamu yararına kullanılacak bir kamu kaynağı olmuştur. Bu da düzelve işlemini kolaylaştıran bir niteliktir. Belirli bir kesimin malı olmayan televizyonun yardımıyla kişiler gerçekte ne tür bir yeni toplum istediklerine daha kolay karar verirler.

E — TOPLUMSAL EYLEM İÇİN GÜNDEM

Demokrasinin amacı bir toplumda seçenekler arasında devingen (dinamik) çatışmaları, uğraşları sürdürmektir. İlerleme de tam bir katılmayı öngören demokrasinin gelişmesi için yapılacak bir programla sağlanır. Bu programın bir bölümü, iletişim kaynaklarının en önemlisi olan televizyondan yararlanmaktır. Televizyon demokrasiyi yeniden diriltmek, canlandırmak için tartışmalara yer verecektir. Düzeltmeyi, reformu, televizyondan mı, yoksa toplumdan mı başlatmak gerektiği sorusu sık sık ortaya atılır. Televizyon, somut bir kavramdır, toplum ise soyut. Televizyonun değil, toplumun yeniden düzenlenmesi gerekir, diyenler, bu iki kavramı anlamalıdır. Demokraside yönetime katılma türü birçok kuruluşun yardımıyla gerçekleştirilebilir. İzlenmesi gereken belirli bir gündem de şöyle saptanabilir :

1. Yönetime katılma üstten desteklenebileceği gibi alttan da zorlanabileceğinden, tüm siyasal partiler katılmayı onayarak, partilerinin işleyişine sokmalıdırlar. Yönetimin türlü kollarında yapısal değişiklikler yapmaksızın katılmanın uygulanması olanaklıdır.
2. Sosyal, siyasal ve ekonomik kurumlar ya demokratik süreci ilk kez uygulamak ya da varolan işlemlere etkilenen kişilerin katılmalarını kolaylaştıracak türde yenilikler getirip yetke ile halk arasında bir diyalogun kurulmasını sağlamak zorundadırlar. Birçok sanayi ve ticari kuruluşlar için bu başlı başına bir devrimdir. Öneri kutuları katılma için yeterli araç sayılamazlar. Belirli kesimlerden seçilerek yönetim durumuna geçen kişiler de her şeyin kendilerine bırakılmasını, halkı temsil etmek görevinin kendilerine ait olduğunu öne sürdüklerinde, yalnızca kendilerini aldatırlar.
3. Bu zamana dek seslendirilmemiş gereksinimler ile görüşlerin açıklanmasını destekleyecek yeni kuruluşlar gereksenecektir. Kentin çalışmalarını bütünleyecek yöneticilerle, yönetilen halkın arasındaki boşluğu dolduracak, anlayışı sağlayacak kuruluşlar gereklidir. Bunların kimi biçimsel yönden hazırlanma gerektirirken, kimi de kendiliğinden ortaya çıkacaktır.
4. Biçimsel olmayan çabaların resmî kuruluşlarca desteklenmesi için sosyal hizmetlerin yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır. Söz gelimi, çevre geliştirme programları genellikle geri kalmış yörelerde uygulanır. Oysa, bunlardan elde edilen deneylerle yöntemler, ülkenin her alanında başarılı bir biçimde uygulanabilir.
5. Çevre gelişiminin yaygınlaştırılması, yetişkinleri eğitime hizmetlerinin de sağlanmasını gerektirecektir. Temsilci demokrasi, yetişkinlerin eğitimine kayıtsız kalmıştır. Katılmayı öngören demokrasi ise bu tür bir savaştan yeri veremez.
6. Çevre hizmetleri, gençlere toplum kavramını aşılama, toplumun kendilerinin olduğuna, bu nedenle de işleyişine katılmanın hem hakları, hem görevleri, hem de doyum kaynağı sayılacağına onları inandırması bakımından önemlidir. Toplumdaki bireyler gördükleri, beğenmedikleri bozukluklar için «birşeyler yapılmalı», demeyip, «bunlar bizim kurumlarımız, iyi işlemelerine yardım etmeliyiz.» diyebilmelidirler. Bu tavır kişilere okullarda da öğretilmelidir.
7. Yönetime katılımı öngören demokrasiyi geliştirecek toplumsal eylemlerin, bu kısa özeti iletişim araçlarına da değinerek bitirelim. Bilim adamları, eylemi üç

düzeyde yürütmeyi önermişlerdir. Politika, eğitim ve iletişim alanlarında. Gündemin bu maddesi asal konumuza bir köprü kurar. Toplumsal dönüşümde televizyonun payı... «Etken bir toplumda, kişiler de etkindir,» (20) der Etzioni. Çünkü, bu kişiler etkili iletişimle güçlenmiş, bilinçlenmişlerdir. İletişimin yer aldığı siyasal yapı önemlidir. Türlülükle açıklık, temsilci bir demokrasiden çok katılımı öngören bir demokraside bulunur. Tüm toplumlar bugün iletişim kaynaklarını değerlendirmek zorundadırlar. Bu kaynaklar üzerlerine düşen görevlerini yapabilecek yetenekte midirler? Ne tür uyarlanmaları gerektirmektedirler? Her toplum kendi bünyesine göre hangi iletişim aracına ağırlık vermelidir? Bu araç ne tür bildiriler için kullanılmalıdır? Birbirimize bu araçla neler söylemek istiyoruz? Bu geniş kapsamlı sorular tüm iletişim araçlarına yöneltildikten sonra televizyona dek uzanıyor.

Televizyon bugün bizi bilinçlendirip, güçlü kılabiliyor mu? Bilinçlenmeyi, güçlenmeyi bugünkünden daha etkili bir biçimde sağlamak için televizyon nasıl kullanılabilir? Ne tür programlar, toplumun geleceğini saptayacak kararları verdirecek katılımı yaratabilir? Katılmayı öngören demokrasinin gelişmesi, bu tür soruları her kuruluşa yöneltmekle sağlanabilir. Bu durumda tek sakınca sürdürülen eleştirilerde «sorumluluk duygusunu» bırakıp, «incitmeme siyasasına» yönelmedir.

Televizyon bugün bizi bilinçlendirip, güçlü kılabiliyor mu? Bilinçlenmeyi, güçlenmeye böylece televizyonun işleyişine katılacaklardır. Ancak, katılmanın niceliğiyle niteliği belirlenemez. Katılmayı geliştiren programlar isteği artıracak, etkileme itkisini yaratacaktır. Yaradılışları, yetenekleri, ilgileri değişik, türlü türlü kişilerin tümü de, içinde yaşadıkları dünyanın açık seçik ve kesin görünümünü gerekserler. Ancak, bu görünümünden sonra uluslararası, ulusal, bölgesel ya da yöresel konularda katkıda bulunabilirler. Genel konuların yanısıra, özel konularda da bilgi olağanüstü durumlarda etken, katılımı sağlama yönünden gereklidir. Türlü düzeylerde türlü amaçlar için üç asal gereksinme vardır: Siyasal yaşantının genel çizgileri. Daha yoğun bilginin nereden edinilebileceği... Gerekli eylem ya da iletişim yollarının kesinlikle bilinmesi... Genelleştirilmesi güç olan bu sorunların uygulanmaları hiç de güç değildir; ayrıca televizyonun da hizmet yönünü oluştururlar...

BÖLÜM II.

DEMOKRASİ İÇİN BİLGİ

A — İÇ VE DIŞ OLAYLAR ÜZERİNE BİLGİ

Bilgi bolluğu

Televizyondan, bir ulusun ve dünyanın vatandaşları olarak, bilgi istiyoruz. Yaşantımızı sürdürmemiz ya da başkalarının yaşantılarını anlayıp onlara duygudaşlık göstermemiz için, göz önünde bulundurmamız gerekli gelişmelerin görüntüsünü bizlere vermelidir televizyon. Bir eğitim gücü niteliğindeki televizyon, yaşamın her yönünü gösteren konuları kapsmalıdır. Türlü bilgilerle donanmış bu konular merakı doyurur, zevk verir, zarar vermezler.

Bu bolluk içinde, en büyük yeri politik haberler alır. Haberler ile haber magazin programları, televizyonda yaratıcı çabanın yüzde otuzunu gerektirir. İzleyicilerin ise, zamanlarının yüzde 7 ile 14'ünü kaplar. Haberleri izleyen büyük kitleler en tutulan programları izleyenlerin çok üstündedir. İzleyici sayısı bize, kişilerin bugün televizyonu asal bilgi kaynağıyla özdeşleştirdiklerini gösterir. Halkın bildikleri doğrusa, televizyon bilgili vatandaşın aracı olma durumuna girmiş demektir. Birçok araştırmanın sonucunda bu durum saptanmıştır. Araştırma Merkezinin sürdürdüğü bir incelemede, «Britanya'da olup bitenleri anlamana hangi araç en çok yardım ediyor?» sorusuna, halkın yüzde elli altısı «televizyon» yanıtını vermiştir. İkinci sırayı da gazeteler almıştır. Bu bilgiyi hangi programların verdiğine ilişkin soruyu yanıtlayan halkın yüzde elli sekizi, haberleri göstermiştir. Bir başka araştırma da «Dünyadaki olaylar üzerine düşüncelerinizi nereden alıyorsunuz?» sorusunu yönelttiği kişilerin yüzde elli dokuzunun yanıtı, televizyon, yüzde otuz dokuzunkül ise gazete olmuştur. Televizyonun kadınlarla, elli beş yaşının üstündeki kişiler için önemli bir kaynak niteliği taşıdığı da ayrıca saptanan bir gerçektir.

Sosyal ve kültürel bilinçlenmeyi sağlamak, televizyonun tartışmasız en önemli görevidir. Televizyon yalnızca kendi üyelerine bilgi veren bir topluluğun, ya da yalnızca belirli bir kesimin anlayabildiği bir dilin karşı savidir. Demokrasiye inananlar, televizyondan daha çok şey bekliyor, bunu da alıyorlar. Televizyon giderek da-

ha çok bilgiyle donanmış bir halk yaratıyor. Bilgi edinmek, bilinçlenmenin belirli bir biçimidir. Sir Robert Fraser, televizyonu umutla karşılayan bir kişi olarak, bir konuşmasında şöyle der :

Televizyonla birlikte, yepyeni bir politik izleyici kitlesinin ortaya çıkması, oldukça şaşırtıcıdır. Küçük bir hesap, eski tür politik toplantıların televizyonun ulaştığı kitleler yanında ne denli küçük kaldığını ortaya koyar. Bugün bir politikacının bir gecede ulaştığı kişi sayısı, doğrudan karşılarına çıkıp aylarca sürecek konuşmalarla ulaşacağı kişi sayısının çok üstündedir. Televizyonla bir politikacı bugün hemen tüm ulusa seslenebilir. Haber bültenleri, politik görüşmelerle tartışmalar seçmene ayrıcalık tanımaksızın tüm parti önderlerinin kişiliklerini yargılayabilme olanağını verirler. Böylesine bir demokratik açıklığı şimdiye dek hiç bir araç sağlayamamıştır. Bu açıkça ortaya koyma olanağı, salt televizyona özgü bir özelliktir. İzleyici iki yanı da eşit koşullar altında televizyondan dinleyip izleyerek karşılaştırmasını yapar, düşüncesini çok daha kolay ve sağlam bir biçimde oluşturur. (21)

Bu işleyle televizyon, bilgi vürmenin yanı sıra eğitici görevini de sürdürür. John Stuart Mill «Bağımsızlık Üstüne» adlı denemesinde, salt kendi görüşünü bilen bir kimsenin bu görüşünü bile tümüyle kavrayamayacağını belirtir. Televizyon bugün bize değişik görüşleri göz önünde bulundurarak, kendi görüşlerimizi onların ışığında tertip, sınama olanağını verir. Karşımızda gördüğümüz politikacıların savundukları görüşlerdeki içtenlik ile geçerliliği ayırdedip, değerlendirmemizi rahatlıkla yapabiliriz. Gerçekleri anlayarak bilinçlenmedir bu.

Bilginin sağlanması, katılma sürecinin gerekli ve önemli bir bölümüdür. Bundan ötürü televizyonun kamuya bilgi verme kaynağı olarak, durumunun değerlendirilmesi yapılarak, yönetime katılmayı öngören demokrasinin gelişmesindeki yeri belirlenebilir. Bu arada birtakım sorular sormamız gerekir. Televizyonun verdiği bilginin değeri acaba nasıl saptanabilir? Verilen bilgi yararlı mı? Bu bilgi yararlı bir biçimde kullanılabilir mi? Televizyonun bilgiyle donanmış bir demokrasiyi yaratması üç etkene bağlıdır. Yaymak için televizyonun bilgi edinme olanağına... Bu bilgiyi iletmiş televizyonun aracılık yapma biçimine... Son olarak da, İzleyiciye... Televizyonumuz açık olabilir ama ya kafamız? Bu etkenlerin her biri karmaşıktır, yoğun bir açıklama gerektirir. Önce, televizyona, halka ne tür ulusal ya da uluslararası bilginin açıklıkla verildiği konusuna göz atalım.

Yönetim sessizliği

Hepimizin bildiğince, dünya bugün öylesine karmaşık, sorunlar da öylesine geniş ki, kimi yöneticiler, kendileri bile, ayrıntılı bilgi edinmekte yetersiz kalıyorlar. Bu durumda halk kitlelerinin dünyada olup bitenlerin derinliğine inememeleri olağandır. Parlamento üyeleri çoğu kez salonlarda karara bağladıkları konuları yeterince bilmemektedirler. Bu yetersizliğin nedeni, salt konuların karmaşıklığı değil, parlamentonun işleyiş biçimindedir de. Üyeler, yönetici durumundaki bakanların sessizliğinden, kendilerine yeterli bilginin verilmesinden kaçınıldığından yakınmaktadırlar. Temsilcileri yönetime katılmaktan engellenen yönetilenlerin, bilgiden yoksun bırakılmaları olağan sayılmalıdır. Çağdaş yönetimler bu sessizliği aşma çabası içindedirler; daha doğrusu buna zorlanmaktadırlar. Yöneticiler belirli konularda bilgili, uzman parlamenterlerin görüşleri alındıktan sonra karar verme alışkanlığına

yönelmektedirler. Demokrasi için olumlu bir adımdır bu. Ancak, devlet yöneticilerinin, türlü kesimlerden gelen baskılar karşısında sağlayacakları denge siyasası, henüz yetkinliğe ulaşmış değildir. Devlet yöneticilerinin bilgi paylaşma yolunda gösterdikleri olumlu çaba, yalnızca halk için değil, yönetim ruhunu etkilemesi yönünden de önemlidir. Çoğu kez devleti ya da büyük bir kuruluşu yönetmek öylesine güçtür ki, baştaki sorumlular yaptıklarını bir de açıklama ya da haklı gösterme zorluğuna girişmekten kaçarlar. Soyluluktan kalıtlanmış başkasına, hesap vermenin gereksizliği duygusu halka ya da çalışanlara bilgi vermeğe karşı direnmeyi uzun yıllar sürdürmüştür. Açıklık sakıncalı sayılmıştır, böylece de işleyişleri yazgımızı değiştirecek kuruluşlar bile sessiz kalan devlet yöneticileri yüzünden bilgiden yoksun kalmışlardır. Oysa, yaşantının değişik kesimlerinde kişiler, belirli olaylar için önceden hazırlanmazlarsa, uygulanacak siyasalar da başarısız kalır. Kişilerin siyasaları anlayıp, üzerlerinde yorum yapmalarının yararlarını şöyle sıralayabiliriz.

1. Gücün bir merkezde toplanması önlenir. Bir ülkede, nerede durduklarını bilmek isteyen türlü baskı kümeleri vardır. Örgütlenen bu kuruluşlar devlet yöneticilerinin ereklerini öğrenmek istemekte direnirler. Yöneticilerin önerilerini etkilemekte haklarını savunurlar. Bu baskıların sonucunda da, daha geniş bir halk kitlesi olup biteni öğrenerek, onama ya da direnme gösterebilir.
2. Kamunun bugün çok daha uyanık olduğu bilinen bir gerçektir. Karşıdan karşıya geçiş çocuklar için sakıncalı ise, analar yola işaretler koyarlar. Trafik gürültüsünden rahatsız olan halk, sesini duyuruncaya dek trafiği aksatır. Evsiz aileler boş alanlara gecekondular kurar. Ücretler az ise, işçiler grev yapar... Bir sanayi kesiminde olagelenler, artık toplumun daha geniş kesimlerine de yansımaktadır. Bunlar yetkeyi elinde tutanlara karşı alttan gelen savunma ya da korunma türleridirler. Yetkeyi elinde tutanlar, tüm direnmelerine karşın, siyasa kararlarının etkilenecek uçtakilere bildirilmesinin ya da onlara danışılmasının yararlarını giderek daha iyi kavramaktadırlar.
3. İletişim araçları çok etkin davranmaktadır. Baskı gösterilerini yayınlarken etkilerini daha da genişletmektedirler. Demokrasi, inançların tersine, yönetenlerle yayın araçları arasındaki gerilimden yararlanarak gelişir. Araçlar gizlilikleri açıklamak, yayınlamak, bundan ötürü de suçlanmak üzere varolmuşlardır. Söz gelimi, televizyondaki açık oturumlar, demokratik sürecin gerçek gelişimini belgeleyebilir. Bu yeni tür gazetecilik anlayışının altında üç varsayım bulunmaktadır. Bilmek halkın hakkıdır... Halk bilmek ister... Önderler, kamuya verecekleri hesap sonucu değerlendirilirler...

İskandinav ülkelerinde demokrasinin gelişimine, bu üç etkenin uyumlu işleyişi yardım etmiştir. Sınıf ayrımının bulunduğu, halkın yarısının eğitim görmediği ülkelerde, demokratik gelişim rahatlıkla ilerleyemez. Bilginin hak diye sağlanması, kişilerde toplumun üyesi mi yoksa uyruk mu oldukları duygusu arasındaki ayrımı belirteceğinden de çok önemlidir. Bilginin gizlilik içinde saklandığı toplumlarda, kişi, sıkıntı içinde, başkalarının toplumunda yaşadığı duygusuna kapılır. Oysa bilgiye açıklık, onda kendisinin de oluşturma kişilerden biri olduğu bilincini yaratır.

Kısacası, televizyon kendi bilgi edinme olanaklarını, katılmayla direnme eylemlerine önem vererek geliştirebilir.

Buğulu cam ardından

Demokraside bir ülke halkının yaşantısı bir yandan seçimle başa gelen yöneticilerin kararlarına, bir yandan da dünyada oluşagelen olaylara bağlıdır. Dünyanın bir ucunda yaşayan halkın geleceği, öteki uçtaki olaylarla biçimlenir. Bir ülkenin etkili kararlar alması, öteki ülkelerde olup biteni ayrıntılarıyla bilmesini gerektirir. Vietnam'da savaşın süregittiğini bilmek, bir köyün öteki ucundaki yangını görmeğe benzer.

Uluslararası ya da ulusal bilgiyle haberlerin toplanıp dağılmasından, televizyon tek başına sorumlu tutulamaz. Birbirine bağlı karmaşık bir düzeni televizyon tek başına yeniden düzenleyemez. W. Schramm kitabının «Gelişmekteki Ülkelerde Bilginin Rolü» başlıklı bölümünde, sorunu eşitsiz ve eksik verilen bilgiye dayandırır, şöyle de özetler: «Uluslararasıdaki haber akışı zayıf ve dengesizdir. Çok gelişmiş ülkelere yoğun bir akış varken, az gelişmiş ülkelere önemli olaylar ulaştırılmaz, iletilenler de gerçeği yansıtmaz.» (22)

Söz gelimi, Brezilya'daki gazeteler, komşu ülke Arjantin'den çok Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık ile Fransa'ya ilişkin öykülerle doludur. Haber çok gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere akar. Bu akışı durdurmak güçtür; çünkü haber toplanması ve dağıtımı pahalı bir iştir. Bir ülke ne denli varlıklı ise bu işi o denli üstlenebilir. Az gelişmiş ülkeler habere ancak ünlü kişilerin oraya gitmesiyle, spor olaylarıyla, ya da ortaya çıkan kötü olaylarla geçerler. Robin Day'e göre bunun sonucunda da, «batı dünyasının televizyon ekranlarında Birleşik Devletler'deki şiddetin, adaletsizliğin, direnişin resimli bildirileri izleyicilerin günlük diyetleri olur. Bu haberleri yapıp tüm dünyaya pazarlayan yine Amerika'nın kendisidir. Ancak, dünyanın öteki yerlerindeki adaletsizlikleri, baskıları, direnişleri vermekte televizyonun gücü nedir acaba? İşlevsel gereksinmelerinden ötürü televizyon, bugün dünyanın büyük bir bölümünde doğru ve dengeli haber verme yeteneğinden yoksundur.» (23)

Demokrasiyi güçlendirmek için televizyonun dizginlenmesi gerekir. Burada erek, kişilerin televizyondan hoşlanması değil, televizyonun daha iyi çalışmasıdır. Bu konuda Sir Robert Fraser kaygılıdır. ITA'nın başında iken, bir konuşmasında özetle şöyle demiştir: «Demokratik bir topluluktaki sıkıntılar sürekli verilirse; şu yanlıştır, bu yanlıştır denilirse, sonunda insanlar demokrasinin iyi işlemediği yargısına varabilir, düzendeki yanlılığı aramağa başlayabilirler.»

Benzer kaygıyı Robin Day de paylaşıyor: «Televizyonun haber ile bilgide iletişim aracı olduğu, özgür ülkelerde kamuoyunu büyük ölçüde etkilediği kesindir. Kamuya, toplumundaki kötülükler en canlı biçimde sürekli hatırlatılır. Bu da yanlıştır, anlamlara yol açabilir.» (23)

Burada, eski kuşakların dünya üzerine belirli bir görüşe ulaşmadıklarını hatırlatmakta yarar vardır. Bugün her ulusun yazgısının başkasına bağımlılığı bilincine varılmıştır. Savaşın artık yöresel kalamıyacağına bilinmesinin yanısıra, televizyonun da bu bilinçlenmeye katkısı büyüktür. Dünyayı bir bütün sayarak, her ülkede ortaya çıkan olayları yansıtmaya görevini yüklenen televizyon, büyük kitlelerin uluslararası durumları anlamalarına yardım etmektedir. Özellikle Eurovision ile uydu-
ların kullanılmasının bu yönde yararı büyüktür. Bir ülkeden ötekine doğrudan uydu kanalıyla gönderilecek bildirilerle resimler, eksik verilen bilgileri tamamlayabilir.

Bunun dışında televizyonun bir de olay yerine ekip gönderme durumu vardır. Ancak, bu oldukça pahalıya geldiğinden sınırlı uygulanır. Dış haberlerde önemli durumlarda televizyonda yapılan karşılıklı görüşmeler de önemlidir. Bu görüşmeler nitelikli boyutlar getirmesi nedeniyle uluslararası politikayı değiştirebilmektedirler. Dünya politikasını etkileyen kişiler evlerinde halkın konuğu olmaktadır.

Televizyonun ortaya koyduğu büyük aşamalara karşın haber akışındaki dengesizlik süregitmektedir. Bunun nedeni, gelişmiş ülkelerle Üçüncü Dünya arasındaki politik, ekonomik ve teknolojik güç dengesizliğinde, bir de dünyadaki siyasal bölünmelerde aranabilir. Bizim Çinlilere ilişkin bilgimiz, onların da bize ilişkin bilgileri çok az. Ancak bu bilgisizlikle korku giderek azalacak; dünyadaki güç dengesinde görülecek değişiklikler, iletişim araçlarındaki haber akışının yeniden düzenlenmesine yardım edecektir. Öte yandan, haberlerin UNESCO türünde bir uluslararası örgütçe tüm dünyaya yayılmasında da yarar vardır. Böylece uluslararası güç ilişkilerince konulan sınırlara, yeni düzenlemeler getirilebilir.

Her ulusun, gereksindiği haber ile bilgi türü üzerine açık seçik bir görüşe varması zorludur. Haber ile bilgi alışverişinde ulusal siyasa belirginleşirse, uluslararası siyasa etkisiz bırakılabilir. Schramm'ın sözügeçen kitabı gelişmekteki ülkelere haber seçme üzerine önerilerle bitiyor : «Gelişmekteki bir ülke, gelişmeyi desteklemek üzere bilginin verilmesi için iletişim araçlarını kullanmalı; araçlarını geliştirmede dengeyi, ölçüyü sağlayacak biçimde düzenlemeli; bilgi veren kadroların eğitilmesine önem vermelidir.» Bu olumlu öneriler gelişmiş ülkelerde uygulanmadığı için, bir yerde, yaptığını yapma, söylediğini yap türündedir. Gelişmiş ülkelerde televizyon, sosyal amaçlara hizmet etmek, kazanç sağlamak, teknolojiden yararlanmak üzere geliştirilmiştir. Oysa, yoksul ülkeler bu tür uygulamalara girmezler.

B — BİLGİNİN İZLENİŞİ

Aracın bildiri üzerine etkisi

Demokrasi için gerekli bilgiyi salt haber vermez. Haberın yanısıra, günün olayları, belgelenmeler, eğitim programları ve benzerleri de tümüyle bilgi için gereklidirler. Bundan sonra ilk sorumuz televizyonun gerekli bilgiyi ne denli sağladığıdır. Sorunun yanıtını televizyonun bildiriye etkileyişini araştırarak bulabiliriz. Arca bu konuda yöneltile eleştirileri ele alırken, televizyonun başardıklarını görebek başaramadıklarını anlayabildiğimizi belirtmekte yarar vardır. Reuven Frank, Yale Üniversitesinde şöyle demiştir : «Kendi kuralları ile kendi gücü içinde televizyon haberleri, Amerika'yı çevresindeki dünyaya açmıştır. Vietnam Savaşı, Cezayir'in bağımsızlığını kazanışı, Biafra'daki açlık, Çekoslovakya'nın işgali ve benzer sayısız olaylar, televizyon izleyicilerin her birini gördüğü olaya katmayı başaramamışsa bile, Amerikan görüş açısını genişletme yanı sıra duygularını da bilemiştir. Açlık, düzensizlik, haksızlık, pislik türünde iç konulara değil dış konulara ilişkin haberleri ele alışımın nedeni, dış olaylarda bilinçlenmenin daha güç olduğunu belirtmek içindir.» (24)

Nesnel açıdan bakılırsa, televizyonun geliştirilmesinin gerekliliği açıkça görülür. Bir eğlence aracı olarak ortaya çıkan televizyonun eğitici, bilgi verici bir araç durumuna geçme yeteneği yadsınamaz. Yanışlarından öğrenerek televizyon bu ol-

gunluğa ulaşabilir. Bugün televizyon, çoğunluk kişilerin olaylara katılmalarını sağlayacak biçimde değil, ilgilerini başka yöne yöneltecek biçimde olayları vermektedir. Televizyon, basından habere değer haber olduğu saplantısını kalıtlamıştır. Böylece iyi haber olmuyor, haber de kendi başına erek oluyor. Televizyon da, doğallıkla, bir şey hareket ediyorsa filme al, hareket etmiyorsa, yok demektir, ilkesini izlemektedir. Televizyonun yine asal yasası; dramatik olanı bildir, dramatik olmayanı dramatik yap, yapılmıyorsa haber diye vermeğe değmez görüştür. Burada iletişimin (haberleşmenin) amacı iletişim değil, çarpıcılıktır.

Salt gösteri

Demek ki, televizyon kişilerin ilgisini gerçek olaylardan gösterilerle, bunun da ötesinde olayları gösteriye dönüştürerek dağıtmaktadır. Bu dağıtış izleyiciyi salt izleme eylemi içinde bırakır. Televizyonun kişileri gerçek yaşantıdan uzaklaştırıp uyuşturduğuna ilişkin suçlamaları, bu gösteri izleme eğilimi desteklemektedir. Televizyonda çalışanların kuşkusuz uyuşturma amaçları yoktur. Haber bölümünde çalışanlar, tersine, görevlerinin kişileri daha uyanık yapma olduğunu öne süreceklerdir. Ancak, sosyoloji örgütsel yapının o örgütte çalışan kişilerin amaçladıklarından değişik etkiler yaratabileceğini saptar. Bir televizyon programının üç amaçla hazırlandığı görülür : Eğlendirmek... Bilgi vermek... Eğltmek... Ancak, ortaya çıkan programda genellikle eğlendirici öge egemenliği öteki iki öge üzerinde sürdürür.

Birbiri ardına değişik programları izleyenler, gecenin önemli haberini kaçırıp, habere gereken önemi vermeyebilir. Kimi kez de haberler müzikle sunulur izleyiciye. Bu da aracın haberlere karşı tutumunu belirler. Schulman 1970 genel seçimlerinde, televizyonun tutumunu ilgiyi başka yöne çekmediği gerekçesiyle yermişti. Ancak, değişik kesimlerden değişik tepkiler gelmiştir. Bu konuda sürdürülen bir açık oturumun sonucu, televizyonun genel seçimlerde demokrasi açısından görevini yerine getirdiği yönündedir. Oturuma; yayıncılar, yapımcılar, parti temsilcileri katılmışlardır. Politikacılar programlardan hoşnutsuzluklarını belirtirlerken, ötekiler programlardaki kusurların olaylardaki kusurları yansıttığını, bundan ötürü de suçlanacak gerçek kişilerin yapımcılar değil, politikacılar olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu arada bir yapımcı suçlamaları üstüne alarak, televizyonun gösteriye yönelmesinin politikacıları da etkilediği, davranışlarını gösteriye yönelttiği görüşünü savunmuştur. Öte yandan bir politikacı da, eğlendirici oyun oynamaktan yakınlıkla, konuşmalarının sıkıcı bulunup televizyonda yayınlanmaması, onun yerine eğlendirici bir gösterinin verilmesini kınamıştır. Öteki araştırmalar da televizyonun 1970 genel seçimlerinde bilgi verme görevini yerine getirdiği, görüşleri seslendirmede ise başarısız kaldığı saptanmıştır. Televizyonun ilgiyi saptırma alışkanlığı, söz gelimi, seçimlere karşı sporu vermesi, seçme özgürlüğü sağladığı için hoş gidebilir belki. Ancak, genel seçimleri verirken, televizyon, spor haberlerini veriş yöntemi kullanırsa ne olur ? Gerçek sorun işte budur. Devleti yönetecek kişilerin seçimini, bir karnaval havası içinde vermek, konuya karşı saygısız bir tutumdur. Televizyonun yansızlığı birçok yollarda geçerliyse de, bu tür bir saptırmada daha kötü bir sonuç yaratır.

Televizyonun önemli olayları eğlenceye dönüştürme eğilimi, salt politik konulara özgü değildir. Olayları aktarmanın yanısıra, olaylar üzerinde yorumlar yapsak da

televizyonun görevidir, kuşkusuz. Ancak, yorum sağlarken, önceden yapılan anında yorumlarla, sonradan yapılan yorumların olayları büyük ölçüde değiştirdiği, iyileştirdiği, ya da kötüleştirdiği unutulmamalıdır. Bekleme odalarında, sokakta ayaküstü yapılan görüşmeler, olayların değerini azaltmaktadır. Bir önemli uyarı da, bilgi alma eyleminin, gerçek demokratik katılmanın yerini alacağı yolundadır. Bu durumda genellikle yeterlik kavramı birbirine karıştırılabilir. Kendini olayların içinde görmeyen bir kimse, demokrasiye katılamaz. Televizyon da bu bilinçlenmeyi destekleyebilir. Televizyonun sunuş becerisi, katılma duygusunu uyandırır. Kıscası, kişilerin ilgisini artırır. Ancak, yine bu beceri, gerçeği izlenen bir gösteriye; alkışlanacak, yanında yürünecek bir gerçeği ise katılmayacak bir gösteriye de dönüştürebilir. Televizyon eğitmek için bilgi sağlarken, etkisi böylece uzaklaştırıcı olabilir.

Haberler üzerine düşünceler

Televizyon, bilgi veren bir araç olarak tanımlanır genellikle. Televizyon, dünyaya açılan penceredir der, herkes. Bu klişe en çok televizyonun dünyada, üstelik bugün evrende, olup biteni her yerdeki herkese anında gösterme gücü anlatılırken kullanılır. Oysa olagelenin bilincine varılmaksızın katılmanın olanaksızlığı kesindir. Pencereye ilişkin kimi gerçekler bu benzetmeyi daha da iyi açıklayabilir. Pencere-ler, saıt dışarıyı görmek için değildirlir, engelleme görevi de görürler. Burnu dayayıp, elde edilemeyecek şeyleri izlemek içindirler de. Televizyonun kullanılışı bu tanımlamaları kapsar. Ancak, yüzeyde de kalsa, bir anlamda, televizyonun tanımı olanaksızdır. Bunun nedeni de yayıncıların belirli biçimler ya da türlerle yetlinp durmamalarıdır.

Televizyonun yapımda yetersiz kaldığı bir nokta basın için de geçerlidir. İki araç da «haber» in niteliğinden ötürü gerçeği saptırırlar. Düşündürücü olan işte budur. Haberin ne olduğunu herkes anlar. Haberin, günün önemli ya da olağanüstü olaylarına, seçici bir bakışı kapsadığını herkes bilir. Yine de hepimiz, haberin gerçeği yansıttığı konusunda yanılıya düşüyoruz. Haberin verdiği yanlış bir dünya görünümünü gerçek diye alıyoruz. İki örnek, bu sözleri daha iyi pekiştirebilir. Önce, «kuşak ayrılığı» nı ele alalım. Değişik kuşakların dünyayı değişik açıdan değerlendirmeleri ve ona göre davranmaları doğaldır. Dünya nice hızlı değişirse, ayırım da o denli büyür. Ayrı düşünüş eğitimin gelişen içeriğiyle de oluşagelir. Ancak, televizyonun belirlediği «kuşak ayrılığı» kavramı, birbirine kuşkuyla bakan gençlerle yaşlıların kutuplaşmasını önermektedir. Oysa, böylesine bir kavramı destekleyecek bir araştırma kanıtı yoktur. Çoğu gençler, ana babalarına güvenmekte, onları kendilerine örnek almakta süregitmektedirler. Toplumun değişik kesimleri arasında önemli ayrılıklar görülür, «kuşak ayrılığı» ise televizyonun yarattığı, sorgusuz onaylanmış bir deyiştir. İkinci örnek, yine ilklne bağlı, daha küçük çapta, ancak daha şaşırtıcıdır. 1960'ların sonlarında «öğrenci» sözcüğü kötü bir anlam kazanmıştır. Öğrenciler bile «öğrenciler» den kendilerinden ayrı, kargaşa yaratıcı militanlarımışcasına söz etmeğe başlamıştır. «Öğrenciler» salt haberlerde kötü görüntüyle verilen öğrencilerdir; sözcüğe bu anlamı yükleyen de televizyon ile basındır. Gerçek de böylece tümünden saptırılmıştır.

Çoğu gazeteciler haber sorunundaki paradoksu görürler, ancak, bu konuda bir şey yapılabileceğine inanmazlar. Onlarca bilinen gerçekleri kimse öğrenmek istemez.

Söz gelimi, tren istasyonuna gelip giden yolcu sayısı kimseyi ilgilendirmez de, bir grev ya da yangın sonucu geciken tren, haber olur. Mutlu evli çiftlerden söz eden gazeteyi kimse almaz da, birbirini zehirleyen, öldüren çiftler haber yaratır. Gazetecilerin kötü olaylarla gereğinden çok ilgilenip, küçük uluslarda olanlarla ilgilenmemelerini, eski televizyon gazetecilerinden John Whale şöyle açıklıyor :

«Gazetecilerin yaklaşımlarının olumsuzluğu bir gerçektir. Bu haber yönetmenlerinin vazgeçilmez belirtileri şöyledir : 'Unutmayalım, biz kötü haber işindeyiz.' Düşen uçaklar, iflâslar, bayılırız bunlara biz. ... Olumlu düşünce ise gazetede yer sorununu yaratır.» Gazetecilerin küçük uluslar üzerine sessizliklerine de Whale şu uygulama güçlüklerini neden olarak gösteriyor : «Gazeteciler iletişim kurma zorlunğundadırlar. Ülkelere özgürce girip, araç gereçleriyle çıkmak gerekir. İşleyen telefonlar, ulaşım araçları gereklidir... Tecimsel nedenler de vardır. Gazete sahipleri, gazetelerini satmak isterler. Çoğu İngiliz okuyucu ise küçük ülkelerdeki sıradan olaylarla ilgilenmezler.» (25)

Burada çıkarılacak sonuç, salt ilginç ile olağanüstü bildirmeğe değıyorsa, bize sunulan dünya tuhaf, zorlu bir yerdir. Televizyondaki resimler de bunun kanıtıdır. Bu durum Sir Robert Fraser'ı kaygılandırır :

«Gazetelerle televizyonu olaylar ilgilendirir. Olaylar da çoğunluk bozukluklar, kargaşalıklardır. Çalışan insanlar olay değildir, grevdeki insanlar ise olaydır. Güvençeli bir yaşantı ya da mal mülk olay değildir; hırsızlık ise olaydır. Parti toplantılarına katılan kişiler olay değildir; sokaklarda gösteri yapan kişiler ise olaydır. Gazetelerle televizyonun toplumdaki bozukluklara dönmesi doğaldır. Böyle olmazsa, bozukluklar düzeltilmez. Ancak, benim burada kendime sorduğum bir soru var. Olağan dışı olayların yanısıra olağan, sıradan olayların sunuluş sorunu nasıl çözümlenecektir ?» (26)

Televizyon, gazeteciliğın açık ve yasal amaçları sonucu gerçekten toplumsal ve siyasal açıdan bozuklukların gösterilmesiyle önemli sorunlar yaratır. Ancak, televizyon toplumda varolan bozuklukları daha da canlandırıyor diye suçlanabilir. Burada ITA genel müdürünün şu sorusunu anımsamakta yarar vardır : «Televizyonda çalışan bizler, yöneltici olarak, kendini yönetmenin gerektirdiğı dengeli görüntüyü sağlamakta, dengeli anlatıma girmede başarımıza ne ölçüde güvenebiliriz ? Sessiz erdeme, barışçı kişilere haklarını nasıl verebiliyoruz ?»

Televizyonun basından devraldığı habere değeri kavramı, gereğinden çok yalınlaştırma becerisini de kapsar. Bu en çok gazete başlıklarında görülür. Başlıklarda politikacılar eleştirmez, küfreder; insanlar soru sormaz, alay eder. Bu dünyada tek iyi toplantı, yüzleştirmedir. Haber, dramatize edilerek oluşturulur. Bu da nesnel bilgiye zarar verir. Televizyon, gerçekler-olaylar-haberler arasında ters durumlar yaratır, bunun nedeni de araca güc veren özelliğı, resimlerle iletişim sağladıdır. Televizyondaki haber sunucuları bu konuda güçlüklerle karşılaşrlar. Örneğın, posta ücretlerindeki artış haberini spiker bize bir postahänenin önündeki kaldırımında verecektir. Oysa haber stüdyoda da pekalâ verilebilir. Ancak, televizyonun hareket eden görüntülere karşı tutkusunu bunu önler. Bu da daha önemli, daha ağır konularda ilgiyi dağıtmağâ, saptırmağâ yol açar. Durumun eleştirisini Robin Day «Encounter» dergisindeki uzun ve düşündürücü denemesinde yapıyor :

-Abartmak istemiyorum, ancak televizyonun resimlere (en canlı resimlere) dayanması, onu yalnızca güçlü bir iletişim aracı yapmıyor, onu akıldan çok duygulara yönelen kaba bir araca da dönüştürüyor. Televizyon gazeteciliği için sakıncalı bir durumdur bu. Çünkü düşünceden çok (genellikle şiddetli ve kanlı) eyleme, konudan çok olanlara, açıklamadan çok çarpıcılığa, görüşlerden çok kişilere önem verilmeğe başlanır.-

Bunun sonucunda da :

-Televizyon bir ayaklanmayı, bir savaşı, bir devrimi, bir öldürme olayını gazetedan daha canlı bir biçimde verebilir. Öte yandan ise bu, televizyonun olayların ardındaki gerçeklere daha az etkili bir biçimde değineceği anlamına da gelir. Gösterilemeyecek konuları kapsayan olaylarda televizyonun tümüyle yetersiz kalması beklenebilir.- (27)

Demek ki, televizyon görülebilen sonuçlarda güçlü, nedenlerdeyse zayıftır. Televizyon için savaş bir uğraş, bir neden-sonuç ilişkisidir. Kimin sorumlu olduğu, neden sürdüğü, seçeneğinin ne olduğu ise sorulmaz. Kamuyu en çok ilgilendiren konular kamuya iletilmeyebilir ya da zamanlama yansıtılmayabilir. Haberlerde sunmak üzere konu seçimi habere-değerlilik ölçütü üzerine yapıldığından, ölçütün ülkeye dönük saptanması gereklidir. Bunun için de araştırmalar, toplantılar, çözümler zorunludur. Uygulayıcılar haber seçimi işlemine ilişkin türlü türlü betimler verirler. Deneylere göre, konuların seçim işlemi sorumlu kişilerin ilgileriyle değerlerine bağlıdır. Haber seçenler izleyicileri ilgilendirecek haber seçeceklerini söylerken, zaman azlığı ile seçenek azlığından da yakınır. Seçilen haberler ivedilikle özetlenir. Televizyon açıklamaya zaman tanımaz. Bu da etkinliği kısıtlayan bir durum yaratır. Bir başka deyişle, televizyon öğretici bir tutumla olaylara eğilemez; böylesine bir yaklaşımdan yoksunluk da iletişimi kısıtlar. Eğiltmek üzere verilen bilgi sıkıcıdır, ancak eğitmeksizin verilen bilgi de bomboştur. Bu konuda şu soruların sorulması yararlıdır. Bugün en iyi seçim ölçütleri kullanılıyor mu? Gizli tutulan önemli konular nasıl sunulabiliyor? Haberlerin seçimi kopya alışkanlıklarını sürdüregelen kişilere bırakılmalı mı? Bu soruların yanıtlarının araştırılması zorunludur. İzleyiciyi eğlendirici nitelikteki haberlerin, izleyiciyi yönetime katılmaya itmesi ancak böyle sağlanabilir.

C — BİLGİ GÜCÜ YARATIR

Bolluk içinde yoksuluk : bilgisiz vatandaşın içinde bulunduğu paradoks

Televizyon ülkede, dünyada olup bitenlere ilişkin bilgiler sağlayarak demokrasiyi geliştirir; radyo ile basın yapamayacakları biçimde gerçeği göstererek, olaylarla gelişmeler çevresinde ilgi uyandırabilir. Televizyon direnmeyi yaratan birikimlerle nedenlerin reklâmını yaparak, yetkeye karşı duyulan hoşnutsuzluğu belirten gösterileri büyüterek katılmayı öngören demokrasiyi besler.

Önceki iki bölümde, gerçeklerden saptırılmış ve ilgiyi dağıtıcı nitelikte bilgi sağlayarak televizyonun demokrasiye gereken biçimde hizmet etmediğini görmüştük. Tek-yönlü olduğundan bilgi yetersiz kalmakta idi. Bolluk içinde de uyuşturuculukla demokratik katılımı engellemekteydi. Bu başarısızlıkların nedenleri çok karma-

şıktır. Açıklayıcı anahtar da doğrudan televizyonda değil, izleyicilerin kişisel, toplumsal ve siyasal durumlarında aranmalıdır. Tanılamamızın ana noktası bilgiyle iyi-donatılmış, bilgiyle kötü-donatılmış kişi paradoksundadır. Televizyonun bol bilgi sağlamasına, çoğu kişinin de günde iki üç saat televizyon izlemesine karşın, çoğumuz göze batacak biçimdeki bilgisizliğimizi sürdürürüz.

Halk kendinin de etkileme gücü bulunduğuna inanmadıkça, bilgi, kişileri toplumsal sorumluluklar yüklenmeğe itmez. Varolan bilgi yine bu bilgi üzerine eyleme geçebilme olanağını anlama arasındaki bu uçurum, televizyonun dünyayı yansıtan bir pencere değil de ışığı kıran bir pencere olduğundan, bilgisiz kamudan sorumludur. Önce kamunun bilgisizliğini sonra da televizyonun bundaki payını ele alalım.

Yapılan araştırma sonuçları, kullanılma olanağı bulunmadığında bilginin yitip gittiğini ortaya koymuş. Gerçekten katılma olanağından yoksunluk siyasal yönden bilgisizliği gösteren temel sorundur. Bilginin iyi bir biçimde bize katılmaması, konuları anlayışımızı, temel kavramlar çıkarmamızı olanaksız kılar. Örneğin, Hyde Park'ta dolaşan bizlerden biri olabilecek kişilere, televizyon kameraları yöneltilip en son parlamento işleri üzerine yalın sorular sorulduğunda, tümü de kameralara şaşkın şaşkın bakmış, her biri bilgisizliğimizin birer örneğini vermiştir. Daha bilimsel türdeki incelemeler de benzer sonuçlara ulaşmıştır.

1954 yılında BBC, ekonomi üzerine yapılacak bir televizyon dizi programının hedef alacağı dileyici kitesine sorular yöneltilmiştir. Seçilen kişiler belirli bir uğraşda çalışan kişilerdi. Bunların yüzde seksen üçü «fazla mesai»nin, yüzde yetmiş dokuzu «ithalât»ın, yüzde altmış altısı «perakende fiyatlar»ın anlamını biliyordu. Yarısından azı «devalüasyon»un ne anlama geldiğini biliyordu. «Mübadele koşulları»nı (terms of trade) yalnızca yüzde altı oranında kişi açıklayabilmiştir. Türü terimler kullanılış biçimleriyle sınındığında, kişilerin yanılgıları ortaya çıkmıştır. 1966 yılında televizyon programlarının ardından ikinci bir kamu yoklaması yapıldığında, «enfilyasyon» teriminin anlamı sorulmuş, örnek alınan halkın beşte ikisi terimi tanımlayamamış, yüzde on altısı da ülke için kötü olduğu türünde belirsiz bir yanıt vermiştir. (28)

Araştırmaların bazılarının bu bilgi yoksulluğunu abarttığı bir gerçektir. Çoğu kişiler, kısa bir süre içinde, yapma bir görüşme durumunda açık seçik belirleyebildiklerinden daha çok bilmekte, anlamaktadır. Görüşmeler genellikle bir sınav havasına bürünür. Kuşkusuz bizler dağlarda yaşayan, transistörlü radyodan bile yoksun köylülerin bilgisizliği türünde bilgisiz değiliz. Televizyonun yetişkinleri eğiten bir araç olduğunu söylemiştik. Ancak, çok uyanık bir kuşağa gereksinmelerini karşılayacak yeterli bilginin sağlanamaması olasıdır. Televizyona gereğinden çok umut bağlamak yersizdir. Halk, anlayamadığı tartışmaları, kavrayamadığı konuları izlemeyebilir. Bu demektir ki, televizyon, bilgi sağlayarak katkıda bulunmaz, bilginin etkili yayımıyla benimsenmesi önemlidir.

1949 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Cincinatti kentinde Birleşmiş Milletleri tanıtmak üzere bilgi sağlama, bilgi verme uğraşına girilmişti. Filmler, konuk konuşmacılar, canlı programlar, yaygın sloganlar, toplantılarla yoğun bir çalışma yapılmıştı. Bu çalışmaların başlangıcında da sonunda da halkın yüzde otuzu, Birleşmiş Milletler üzerine bir şey bilmiyordu. Radyo haftada 150 kez Birleşmiş Milletler sloganını yayınladıktan altı hafta sonra halkın yüzde elli biri, bu sloganı hiç duymadığını belirtmiştir. (29) Televizyon yayınlarından da bundan daha iyi sonuç ali-

namazdı. Çünkü, araştırmalara göre, iletişim hızlı bağırma değil, dinleme biçimine bağlıdır. Bundan ötürü de, daha çok bilgi isteme gerçeklere aykırı düşer. İzleyicilerin içinde buldukları koşullarla gereksinmelerin önemsenmesi zorunludur. Politikadan uzaklaşmanın asal nedeni, bize verilen bilgiyle ne yapacağımızı bilmediğimizdir.

Gereğinden çok bilgi

Bilginin çokluğu bizi usandırmaktadır. Günümüz haberlerle başlar, haberlerle biter. Sabah gazetelere göz atarız, arabada radyoyu dinleriz, yolda trafik işaretleriyle ışıkları gözleriz, yüzlerce ilân görürüz, işde yazışmalarla uğraşırız, faturalar alırız. Tüm bunların beynimize bıraktığı kötü etki sonucu, kulaklarımızla gözlerimiz istediklerini duyar, görürler, istemediklerini ise duymaz, görmezler. Bu, bir yerde, savunmadır. Ancak, yine de savunma, birdenbire oluşan olaylarla, kolayca dağılılabılır. Televizyonun bilgi verme gücünde bu durumun önemi büyüktür. Televizyonlarını sürekli açık tutan izleyiciler programlara, televizyonlarını belirli programlar için açan, bittiğinde de kapayan izleyicilerden daha az ilgi gösterirler. Televizyonun bilgi verme gücü evde bulunmasıyla da büyük ölçüde azalır. Ev, ilginin en çok dağıldığı bir yerdir. Çocuklar, çalan kapı, gelip giden konuklar, yapılması gereken küçük işler, ev yaşantısının ayrılmaz bölümleridir. Bu nedenle televizyondan iyi bilgi alabilmek kararlılıkla sıkı düzen gerektirir. Çoğumuz ilgimizi özel bir olay ortaya çıktığında yoğunlaştırırız. Spor sonuçları ya da yaşantımızı doğrudan etkileyen (ulaşımı aksatacak bir grev, kıtlık, trafikde değişiklik, hava türünde) olaylardır bunlar da.

İlgi dağılımında izleyiciden izleyiciye büyük ölçüde değişiklikler görülebilir. Bunda eğitim bir etkidir. Bildikleriniz nice çoksa, televizyonun bilgimize katkısı da o ölçüde yoktur. Yeni öğrendiklerinizi de bilginiz sınırları içinde değerlendirebilirsiniz. (31), (32) Yayımcıların, izleyicilerin önceden neyi bildiklerini varsayma sorunu süregündür. Büyük önem taşıyan kimi haberler, ne denli yalın bir diller sunulurlarsa sunulurlarsa, yine de küçük bir azınlıkça anlaşılırlar. Bir başka etken de yaşdır. Belirli bir işi, genç birisiyle yaşlı birisine gösterdiğinizde, ışık yaşlı kimsede daha solgun görünecektir. Kişiler yaşlandıkça, «yukarıya neden çıkmıştım?» sorusu daha olağanlaşır; bellek zayıflamağa başlar çünkü. Televizyonda izlenen bir programın ardından, konuk gelen komşularla konuşulmuşsa, televizyon programını anımsamakta güçlük çekilir. Televizyonun eksiklikleri yanısıra bu tür yaşantıya özgü ve psikolojik gerçekler de araca karşı güvensizliğimizi biçimlendirir. Kendimizi televizyona karşı yalıtmamız zorunludur; çünkü tüm dikkatimizi verme kararını aldığımızda bile, kimi bilgiler kaçıp gider, ilgimiz dağılır; özellikle evdeyse, kaygılarımızla sorumluluklarımız da çoksa... Bir yünden de, televizyondaki bilgi bolluğu nedeniyle, dünya gözlerimizin önünden akan bir gösteri niteliğine bürünür. Anlamamız güçtür, olaylara katkıda bulunma yeteneğimiz yoktur, katılmamız da eş ölçüde olanaksızdır.

Etki için derleme

Eğitim düzeyleri, yaşam düzeyleri, koşullandırdıkları kuşaklar değişik bir izleyici kitlesine televizyon nasıl seslenmelidir? Bu kitlenin büyük bir kesimi televizyonu, «gereğinden çok» izlemekte, hemen tümü de ilginin kolayca dağılacığı bir çevre

içinde; oturma odasında, bulunmaktadır. Bu gerçekler, televizyonun izleyiciye sesleniş biçiminden sorumludur. Ancak, bunların yanısıra başka etkenler de vardır kuşkusuz. Örneğin, televizyonun basından kalıtıldığı haber veriş alışkanlığı yöntemlerine daha önce de değinmiştik. Bir başka etken de yayımcıların çalışma ortamlarıdır. Kendi kendine yeten bir dünyada yapım öylesine uğraştırıcı, öylesine hoş giden bir işdir ki, sonunda ortaya çıkan yapıt, içe dönük amaca ulaşabilir. Oysa, başarılı yayın, izleyiciyle kurulan iletişimle değil de izleyiciyi etkileme açısından değerlendirilir. Çok beğenilen bir televizyon programındaki baş kahramanın kişisel yönden çok ilgilendiği bir gerçeği belirttiği sanılır. Oysa durum başkadır. Bu kimse o göreve seçilmiştir. Düşünce bir başkasınıdır, araştırmayı bir başkası yapmıştır, yazan kimse de ayrı bir kişidir. Tek bir kişinin kişisel deneyinin ürünü değildir ortaya konan. Emeği geçenlerin üzerinde durdukları asal sorunlar teknik yetkinlik, başarı ölçüsü, çekebildiği ilgi, satılabilme gücüdür.

Üretim süreci içinde izleyiciyle iletişim kurmanın daraltılarak salt izleyiciyi etkileme sınırlarına sokulması, Leicester Üniversitesi iletişim araştırmacısı Philip Elliott'un incelemesinde belirtilir. Yapımdaki zorunluluklar, yapımcıların alışkanlıkları, amaçlanan izleyici üzerine bilinmezlikler programların içeriklerini oluşturur. Yapım ekibinin izleyiciye karşı kaygısı da sonucu kısıtlar. «Ekip, izleyiciye iletişim açısından değil de, genellikle, tepki açısından önem verir. Yapım ekibinin asal amacı izleyicinin ilgisini çekerek televizyonu kapamalarını önlemektir.» (32) der Elliott.

Televizyon, böylece, temel düşüncelerin izleyiciye aktarılması için değil de, programın süregitmesi için ilgili toplamak üzere kullanılır. Televizyon yayıncılarını etki için derleme yapmağa yöneltten güçler, haberlerde etkili bir ölçüde belirginleşir. Televizyon ile öteki iletişim araçlarına karşın izleyicilerin güçsüzlüğü, haber sunuluş biçimini koşullandırır. Güc dağılımıyla bilgi dağılımı arasında dengesizlik vardır. Siyasal denetimle ekonomik kararların alınmasında gerçek bir işlevi bulunmayan dinleyiciye yönelen haberler, kendi içinde bir son eğilimiyle tüketim ürününe dönüşmüştür. Haber seçiminde siyasal ölçütler belirginleşmediğinden, değişik bir yöntem kullanılmağa başlanmış, haber pazarlanacak bir ürünün sürecine sokulmuştur. Televizyonda konular gösteriye bu nedenden dönüştürülür. «Kamu-hizmeti» gören BBC ile «tecimsel (ticaret) televizyonu» ITV kuruluşları arasında benzerliklerin nedeni de budur. Gelirini reklâmlardan alan ITV, reklâm kazancına yer vermeyen BBC'den daha başarılı haber programları hazırlarken, BBC de ITV'den daha hafif eğlence programları hazırlamıştır. BBC program yapımcıları haber derlemelerini etki için yapmaktadırlar. Öyleyse aşama nasıl yapılabilir? İzlenmeyen programlarla demokrasiye hizmet edilemeyeceği açıktır. Öte yandan, izleyiciyi çekme amacıyla hazırlanan programların da demokrasiye bir yararı yoktur.

D — YENİ AMAÇLAR İLE YENİ DEĞERLER

Haberlerde neler var ?

Televizyonun başarıları içinde bulunduğu toplumun yapısı, özellikle güç düzeniyle biçimlenip düzenlenir. Toplum-televizyon-izleyici üçlüsünün birbirlerine bağımlılıkları, birindeki bir aşamanın ötekilerle birlikte yapılacağı anlamına gelmez. Toplumsal gelişmeler hep eşitsizlik getirmiştir, getirecektir de. Bunun nedeni, bir ölçüde de her çözümün kendi üst-düzey sorunlarını yaratmasıdır. Toplumda ya da ka-

muda değişimler beklemeksizin televizyonda yapılacak değişiklikler vardır. Herkesi ilgilendirecek bir olayı düşünmek güçtür. Siyasal yapının herkesi yönetime katacak biçimde düzenlendiğini, eğitim düzeninin de geleneksel ayırıcı, köstekleyici, kırıcı etkisinden kurtulduğu varsayılsa bile, insanlar toplumsal yaşantının yalnızca belirli yönleriyle, o da zaman zaman, yakından ilgilirlirler. Burada belirtmek istenen, sorunun katılmayı öngören demokrasi içinde de süregideceğidir. Her gün birbirimize «Gazetede neler var? Birşey var mı?» diye sorup, «Bugün gazetede hiç bir şey yok,» yanıtını aldığımızda, açık bir sorun ortaya konmuş olur. Önemli olan bizi ilgilendiren haberdır. Bu tuhaf, ancak herkesçe rahatlıkla anlaşılan soru, radyo ile televizyon için de geçerlidir: «Haberlerde neler vardı? Bir şey var mıydı?» İletişim araçlarının bize bilgi vermesi ilgimizi çekme yeteneğine, haberin önemini belirtme, insancillik açısından ilginçliğini ortaya koyma ya da iştahımızı açma ölçüsüne bağlıdır. «Haberlerde hiç bir şey yoksa,» yayıncılar bu uyarıcıları kullanmada başarıya ulaşamamışlar demektir.

Yararı dolaysız bir biçimde olması gerekmeyen türde haberlerle bilgiler de vardır. Bunlar evrensellikleri ya da yaygınlıkları nedeniyle seçilirler. Dünya barışını etkileyen olaylar bu kategoriye girer. Bu tür olaylar, diplomatların karara büyük bir gizlilik içinde varmaları beklense de, halka genel anlamda, üstünkörü verilir. Yaşantımızı biçimlendiren uluslararası politikaya ilişkin haberlerin verilmesi doğaldır. Hükümetlerin vergiyle toplum siyasaları da yaşantımızı hangi koşullar altında sürdüreceğimizi bildirmeleri yönünden önemlidir. Yöneticilerimizi de bu kararlarına göre yargılarız. Uzak bir ülkedeki bir yer sarsıntısı haberiye insancillik duygularımıza yöneliktir. Öteki insanların acılarına duygudaşlık yaratarak bizi ilgilendirir. Kimi konular bizi doğrudan etkilerler. Denizyollarındaki bir grev haberli o günkü günlük yaşantımızın yönünü çizmemiz açısından önemlidir.

Demokratik bir toplumda ilgi düzeyi kesimden kesime, kişiden kişiye değişiyor diye bilgi vermede aşama yapılamayacağı savunulamaz. Televizyonu daha iyi bir biçime sokacak toplumsal baskının giderek artmasını beklemeye de gerek yoktur. Televizyonun yeni biçiminin ne türde olacağı şimdiden incelenip, saptanmalıdır. Değişmekteki toplumun gelecekte televizyon yayınlarından neler beklediği şöyle sıralanabilir :

1. Yayınların belirli yasal amaçlarının yeniden genel bir incelenmesinin yapılması.
2. Haber programlarının daha eğitici bir yaklaşımla ele alınması.
3. İzleyici ile daha değişik bir ilişkinin kurulması. Sözgelimi, kamunun televizyona, yeni programların yapımına olanak sağlayacak, yaklaşma kolaylığının yaratılması.

Yayın amaçlarının genişletilmesi

Televizyonun yönetiminden önce yayımlarının ne amaçta kullanılacağı önemlidir. Çoğulcu, ayrılıklarla dolu bir toplumun, yayımda gerektireceği felsefeyle siyasa, yönetimi de bağlar. Öte yandan, yayım için toplumun belirlediği, geçmişte yararlı olmuş yayınlar artık yetersiz kalmaktadır. Televizyon kuruluşları eğitime ile bilgi verme sorumluluklarını eğlendirme yükümlülüğü karşısında unutmamalıdır. Toplumların belirledikleri amaçlar, bugün tüketiciliğe bağımlı duruma girmiştir. Programlar tüketim ürünleriymişcesine başarılarının değerlendirilme ölçüsü içinde yapılmaktadır. Değerlendirme de genellikle kafa sayısına göre yapılmaktadır. Bu tür bir değerlendirme, televizyon yayınlarının izleyiciyi siyasal açıdan dıyeceği bu-

lunmayan, edilgen (pasif) bir kitle olarak bıraktığını onaylamak demektir. Oysa artık televizyonun demokratik denetim için kullanılması, izleyicileri eyleme geçebilecek güçte bilgili vatandaşlara dönüştürmesi gerekmektedir.

Bu konuda BBC'nin İzleyici Araştırma Bölümü başkanı Brian Emmet ile Finlandiya Televizyon Yayınları Kuruluşundan Dr. Kaarle Nordenstreng değişik görüşleri tartışmaktadır. (33) Emmett, bir yayın örgütünün sorumluluğu ya da amacının her tür halk kitesini giderek daha çok doyuracak programları çoğaltmak ya da, daha bilimsel bir dille, kamuya verilerimizin yararını ölçen kimi işlevleri en üst düzeye çıkarmak türünde saptanmıştır. Nordenstreng'in buna yanıtı «doyum artırma» ile «yarar ölçümü» üzerinde yoğunlaşmıştır: «Emmett için doyum kavramı psikolojik gereksinmelerin hoşnut edilmesini içermektedir. Örnek, bireylerin program verileri karşısında duyguları üzerine kurulmuş, toplumsal bir yaklaşım ise tümüyle savsaklanmıştır. Oysa, televizyon yayınlarının amaçlarıyla program verilerinin değerlendirilmeleri salt bireyler açısından yapılamaz. Kitle iletişimi, salt bireysel gereksinmelere bakarak saptanamayacak toplumsal içerikleri ortaya koyar. Kitle iletişiminin toplumsal yönünü dışarda bırakan her örnek de sınırlı ve ilkel kalmağa yükümlüdür. (34)

Eğitim nasıl bireylerin gereksinmelerini karşılayarak toplumun uzun dönemdeki gereksinmelerine hizmet ediyorsa, televizyon da toplumsal harflerin yanısıra, izleyicilerin dar anlamdaki psikolojik gereksinmelerini doyumlayıcı amaçlamalıdır. Finliler ise, programların en son amaçlarının izleyiciyi dünya sorunlarına yaklaştırması yolunda çabalarını yoğunlaştırmışlardır. Programlarını «eğitmek, bilgi vermek, eğlendirmek» amacı üzerine hazırlayan BBC'nin bu tanımıysa oldukça belirsiz kalmaktadır. Genel terimlerin verilmesine neden olarak iyi bir yayın için yazılı bir formülün olanaksızlığı gösterilmektedir. Bu üç amaç içinde, yaratıcı özgürlüğe hak tanınırken toplumsal amaçlara dönük daha çok hedeflerin neden saptanmadığı da tartışılabilir. Bu daha ayrıntılı araştırma gerektiren bir konudur. Amaçlar yavaş yavaş, türlü tartışmalar, açık oturumlar sonucu gelişebilir. Eğitime, bilgi verme, eğlendirmenin yanısıra iki toplumsal amaç daha uyarlanırsa, televizyon toplumdaki asal iletişim aracı görevini yüklenir. Televizyon: Toplumun ayrı kesimleri arasında birbirleriyle iletişimin kurulmasını sağlamalı. Demokrasinin bütünlüğüyle canlılığı için çalışmalıdır. Demokraside eğitmek, bilgi vermek, eğlendirmek yeterli değildir. Yukarıdaki öneri bugün için destek görmese de gelecekte üzerinde tartışılmak üzere gündeme alınabilir.

Haberler ile günün olayları programlarına eğitici bir yaklaşımın benimsenmesi

Televizyonun demokratik işlevi, daha bilinçli bir eğitici yaklaşımla, haberlerle günün olayları programlarının hazırlanmasına gösterilecek özenle güçlendirilebilir. Geleneksel «iyi haber haber değildir» ya da «kötü haber iyi haberdır» sloganının yanıltıcı bir öğretici olduğu artık onanmıştır. Kişiler bugün olayların barışçı, yapıcı yönünü, bilmedikleri konuları öğrenmek istiyorlar. Olayları bizi etkileyecek, ancak bizce iyi bilinmeyen bir dünya üzerinde olumsuz ya da olumlu bilgiyi gereksemekteyiz kuşkusuz. Haberler için yeni değerlerin aranıp bulunması kolay değildir. Ancak bu yolda bir atılım, yeni bir çaba zorunludur. Gazetecilerin çevrelerini genişletmeleri, bilgi ile gücü elinde tutan değişik kesimlere girmeleri gerekmektedir. Televizyon reklâmlarının üstün niteliği öteki iletişim araçlarındaki reklâmları nasıl geliştirmişse, televizyondaki yayın gazeteciliğinin üst düzeye çıkarılması da eş

ölçüde tutulan basın türünde büyük bir aşama yapılmasına neden olabilir. «Broadcasting and the Community»de John Scupham yayımcılara geniş kapsamlı danışma koşulları sunar :

«Televizyon yayını ulusal gereksinmeye iki yoldan yararlı hizmet görebilir. Önce, ilgiyi içte ve dıştaki birkaç önemli konuda toplayabilir. Ekonomik sorunlar, yoksul ulusların durumu, dünyadaki güc dengesi türünde değişik insancıl konulara, herkesle yetkin ve etkili bir iletişim kurabilecek, gerçekleri gösterebilecek kararlılıkta, değinebilir. Sonra, her vatandaşa kendini yakından ve doğrudan ilgilendiren toplumsal siyasanın türlü yönlerini tanıtmayı amaçlayabilir. Kendisini ve çocuklarını etkileyebilecek eğitim, sağlık, konut, yaşlıların bakımı, gençliğin sorunları, yasalarla adaletin korunması türünde konularla yayınlar sıradan kişiler arasında bağlantı kurabilir. Tüm konularda yönetime karışıp hizmet etmek için olanakların varlığını yine televizyon yayınları gösterebilir. Topluma dönme, yardım etme dürtüleri üzerinde, yayın kuruluşlarının yaratıcı etkileri görülebilir. Burada gereken yayınların daha yürekli bir biçimde sunulması, çalışmaların daha derinlere inmesi, sürekli yinelenen dizil programlarının hazırlanması, televizyonun en çok izlendiği saatlerde tüm bunların verilmesidir.» (35)

Bu, görüldüğünce, gelişmekteki açıklamalı gazeteciliğin bir aşamasıdır. Bugünkü durumunda televizyon nedenlerden çok olaylarda güçlüdür, açıklamadan çok betimlemede iyidir, geri plândaki ayrıntılardan çok ön plândaki ayrıntılarda parlaktır. 1962 yılında BBC haber bölümü başkanı Donald Edwards durumlarını şöyle ortaya koymuştur :

«Derinliğine daha çok tartışmağa girme, daha çok araştırma yapma zorunda bulunduğumuz kanısındayım. Zamanımızı havaya düşünceler atmaktan çok gerçekleri açıklamağa ayırmalıyız... Görevimiz yalnızca yaşamı olduğunca yansıtmak değil, bir yönle amaç duygusu da aşılacaktır... Ulusal yaşantıda canlı bir etken olmalıyız. Yalnız biz değil çocuklarımızı da etkileyecek olayların anlaşmasını kolaylaştırmalıyız.» (35)

Televizyon habercilerinin tümü bu düşünceyi onaylamasalar da, geride yatan bilgiyi, yorumu sağlama gereğini duyarlar. «Eğitim» sözcüğünü kullanmaksızın bilgi sağlamada eğitici bir yaklaşım salık verirler. Bir danışma, bir başvurma çerçevesi içinde verilen olayın anlaşılması çok daha kolaydır. Haber programları, günün olayları programları, belgesel programlar arasında amaçlı bir ilintinin kurulması açıklamalara büyük bir destek yaratır. Eğitici bir yaklaşımla benim önermek istediğim, belirli konuların genel amaçlarla hedefler çerçevesi içinde ele alınmasıdır. Böylece veriler, salt ilginç konular sunmakla kalmaz, Finlilerin «izleyicinin dünya görüşünü ya da başvurma kaynağını genişletme» amacına benzer bir görev de görür. Burada «geri plân» kavramının incelenmesinde de yarar vardır. Haberlerin, son dakikada dünyada olanları içerip, verilmesinde yarışmağa girişildiği için açıklamadan çok «geri plân»la yetinilir. Televizyon haberlerin verilmesinde resim beklemek zorundadır. Oysa izleyici artık anında haberden çok, açıklamayı önemsiyor.

İzleyicilerin eğitim düzeylerindeki aşamaları, gelişmeleri de televizyondaki açıklamalara katkıda bulunacaktır. İyi eğitimin üç etkisi görülebilir. Televizyonun söylediklerini daha çok izleyicinin sindirmesine, bilginin anlamaya dönüştürülmesine yardım eder... Televizyonun karşısında izleyicinin durgunluğunu, eylemsizliğini azaltır... İzleyicinin televizyona bağımlılık tekeli kaldırır...

İlerleyen eğitimin yaygınlaşmasıyla daha çok izleyici televizyonun sağladığı bilgiden yararlanabilir. Kafada bulunan bilgi oranında yeni kavramlarla, yeni bilgiler alış gücü artar. Daha önce de belirttiğimce, tüm kusurlarıyla televizyonu izleyenler daha az izlediklerinde daha iyi bilgi edinebilirler. Bugün televizyonu izlenmekte süregitmektedir. Yapılan bir araştırma, bir evde televizyonun ortalama dört saat izlendiğini ortaya koymuştur. Ancak, ekranda sunulandan izleyicinin giderek daha çok alma yeteneği artmaktadır. Bu duruma eğitimin yanı sıra, çevreye alışmak da etkili olmaktadır. İngiltere'de televizyonun yeniliği önemini yitirdikçe, televizyonun dışında da bir yaşantının varlığı yeniden anlaşılmalı, ilgi çevreye dönüşmüştür. Ancak, beş yıl sürmüştür bu. Televizyon bir kuşak değiştirmiş durumdadır. Televizyonsuz bir dünya tanımayan genç izleyiciler onu büyüklerinden daha az izlerler. Televizyon izleyenlerde görülen bir başka değişiklik de kanal değiştirmeye giderek daha çok yönelmeleridir. Bunun ardında da televizyonlarını kapatma eğilimi gelecektir. Televizyon yeni iken izleyiciler tek bir kanalı büyük bir bağımlılıkla izlemekteydiler. Bugün, ancak küçük bir azınlık bilerek belirli programları dinlemek için televizyonlarını açıp, bittikten sonra kaparken, çoğunluk televizyonlarını kapamasalar bile özellikle izlemek istedikleri programları seçmesini biliyorlar.

Çevre ile eğitimdeki genel ilerlemenin yanısıra, eğitim sürecinde değişiklik düzenlerden, teknik olanaklardan yararlanarak yetişen yeni kuşakların, değişik iletişim araçlarının gücüyle zayıflıklarını kavraması da önemlidir. Bugünkü genç kuşak, televizyona dünyada olup bitenleri öğrenmek üzere döner. Okullarda türlü «Audio-visual» ve basım kaynaklarını kullanmış bir kuşak, ne durumda neyin daha yararlı olacağını bilir. Söz gelimi, kimi gereksinmeyi kitap, kimini gazete, kimini film, kimini de televizyon karşılayabilir. Okullarda ekranla yapılan eğitim sonucu neyin önemsenerek izlenip, neyin önemsenmeyeceği de alışkanlık durumuna girer. Nitekim bugün televizyon ekranı karşısında eylemsiz gece geçiren orta yaşlı kuşağın yerini, gelecekte daha değişik izleme alışkanlıkları edinmiş (kimisi yerde daha ilgilenip, kimisi yerde ilgisini dağıtabilen) bir izleyici kuşağı alacaktır.

Bu izlemede gelişim sürecine televizyonun da katkısı vardır kuşkusuz. Kısıtlı bir zaman içinde gerçek dışı umutlarla bilgi, eğitim, eğlence kaynağı olması beklenir televizyondan. Oysa, televizyon izleyicilere kendi kısıtlılığını, öteki araçların kullanılmasının yararını belirtebilir, bunu da televizyonda yapılacak açık oturumlar gerçekleştirilebilir. Söz gelimi, bir sorunun tüm yönlerini bir program içinde ele almanın güçlüğü, konunun önceden ya da sonradan okunmanın yararı belirtilebilir.

Gerekli üç değişiklik içinde uyum yeteneği de üçüncü önemli niteliktir. Yayın amaçlarının genişletilerek, toplumda demokrasiye eylemli bir katılma yaratma sorumluluğu yanında, eylem için daha etkili olabilecek açıklamalı bilgi vermek üzere haberlerin yeniden değerlendirilmesinin ardından, televizyonun kamu ile yepyeni ilişkiler kurması çok önemlidir. Bu yeni ilişkiler ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

BÖLÜM : III

KATILMA İÇİN PROGRAMLAR

A — SEÇENEKLER İLE ÖNCÜLER

Doğrudan etkileyebilme

Kuruluşların, özellikle kamu yararına kurulmuş örgütlerin, dışardan bir «karışma» ile rahatsız edilmeden işlerini yürütmek istemelerini halk artık hoş karşılamamaktadır. Halkı temsil ettiği varsayılan parlamento, halktan kopuk diye eleştirilmektedir. Bürokratik işlemler birçok örgütü asal amacından saptırmaktadır. Örneğin, okullarda söz dinletmek için yapılan baskı, bağımsız düşüncenin gelişmesini engellemekte; hastahanelerde ilaç vermek için hastanın uyandırılması dinlenmeyi önlemekte; tutukevlerinde topluma uyamıyanlar her tür kişisel girişimden yoksun bırakılmakta; halka açık kütüphaneler halkın onları kullanabilecekleri saatlerde kapatılmakta; küçük çocukları olan analar kliniklere yetişmek için koşuşturulmaktadır. Otokratik düzende işleyen kuruluşlara kişiler katlanamamaktadır. Politikanın yalnızca politikacılara, eğitimin yalnızca eğitimcilere, plânlamanın yalnızca plânlamacılara bırakılamayacak ölçüde önemli oldukları bugün artık iyice kavranmış durumdadır.

1968'de yaptığı bir konuşmada Anthony Wedgwood Benn, «Yayın, gerçekten, yalnızca yayımcılara bırakılamayacak ölçüde önemlidir» diyerek benzer direnmeyi belirtmiş, «The New Politics»de de bu konuyu yinelemiştir: «Asal sorun televizyon programlarının iyi, önemli, gerçekçi, dengeli olması değil, kişilerin birbirlerine düşüncelerini, ilgilerini, umutlarını, kaygılarını, öteki vatandaşlara tutumlarını yansıtmalarını sağlayıp, sağlayamamasıdır... Kişilerin de televizyon aracılığında topluma girme, yaklaşma istekleri haklarıdır.»

1971'de Benn sendika çalışmaları süresinde televizyondan zaman için özel istekte bulunmuştur: Sendikaların BBC ile ITV'den düzenli programlar hazırlayıp, üyeleriyle doğrudan konuşabilmeleri için zaman isteme dönemi gelmiştir. 10.000.000 üyeyle her hafta en az bir çeyrek saatlik zamanı gerekmektedir sendika. Benn doğrudan iletişim kurulmasını savunur. Bir başkasının konuyu ele alışı olayda

değişmeler yaratabileceğinden, çekici bir öneridir bu; gerisindeki düşünce de benim düşünceme uymaktır. Yeniden-düzenlemenin başlıca amaçlarından birisi, izleyicileri arasında televizyon aracılığıyla ilinti kurulmasını sağlamak olmalıdır. Ancak burada iki ayrı soru kimi kez karıştırılmaktadır. Televizyonu demokratlaştırmak ya da yönetime katılmayı öngören demokrasiye hizmette televizyonu kullanmak için en iyi yol hangisidir?

Benn'in önerisinin kuşkuyla karşılanmasının tek nedeni yeniliğidir. Geçmiş deneylere dayanmadığından, doğrudan konuşmalarını sürdürenler güven duygusu yaratmazlar. Öte yandan, bu tür programlar coşku dolu konuşmacılarla büyük bir ilgi toplasa, gerçekçi sorunları tartışsa bile, Benn'in istediği bir çeyrek saatte sanayi işçilerinin gereksinimleriyle sorunlarının derinliğine nasıl inilebilir? On beşer dakikalık program için, tüm öteki kuruluşlar da sıraya girmiş bulunacak; her biri bu koşullar altında kendini izleyicinin ilgisini çekecek biçimde nasıl sunacak? İzleyicilerle ilinti kurarak toplumsal değişime her birinin katkısı ne olabilecek? Ortaya çıkacak programların pek çoğu yepyeni değerler getirecek kuşkusuz; ancak profesyonel program yapımcıları ile eşit fırsatların kendilerine verilmesini istemeleri olanak dışıdır. Toplumsal yönden gerçekten gereken ve istenen bu durumun teknolojik yönden uygulanması güçtür.

Doğrudan yaklaşımı geliştirmek için Kanada ile A. B. Devletlerinde çalışmalar yapılmakta; bu amaçla elektronik araçlarla donanmış «telli kent» kurarak kablolu televizyon yaygınlaştırılmaktadır. Bu tasarımın gerçekleştirilmesine inanmış, konuda yetkili kişilerden W. Schramm şöyle diyor :

«Telli kent, çoğu evlere, okullara, sanayi ve iş yerlerine her birinde yirmi-kırk televizyon kanalı bulunan kablolarla hizmet edilmesi anlamına gelmektedir. Bu da çoğu görevin uzaktan yönetilmesini olanaklı kılacaktır. Bu yeni kanallarla pazarlama yapılıp, toplantılar sürdürülebilecektir. Telli kent evlerimizi doktorlarla, avukatlarla, kitapçılarla, satıcılarla ve ömür boyu sürecek yetişkinleri eğitime merkeziyle bağlayacaktır. Resimli telefonlar da yaşantımızı canlandıracaktır. (38)

Doğrudan yaklaşım çağın gereksemelerine uymakta, teknolojiyi ise aşmaktadır. Uygulamanın olanaksızlığı, isteğin geçersizliği anlamına gelmemelidir. Televizyonun demokratik katılımı kullanılması için bir başka çaba da Batı Almanya'da görülmüştür. Burada değişik bir iletişim biçimi kullanılmış, televizyonla verilen belgesellerin ardından tartışmaya telefonla katılma olanağı yaratılmıştır. 1971 yılının yazında, akşam saat 21:30 da başlayıp sabah 1:30'a dek süren programlarda önce hava kirlenmesi sorununda hükümetle halk arasındaki uçurum eleştirilmiş, sonra sorunun yarattığı durumlar belgesel bir filmle izleyicilere hatırlatma niteliğinde sunulmuş, geri kalan zamanda da izleyicilerden telefonla gelen sorular ile yanıtlar bilgisayarla (computer) değerlendirilmiştir. Böylece programın yarısı geleneksel türde, yarısı ise bir tür «örgütlenmiş uyumsuzluklar» biçiminde yürütülmüştür. Sanayi, yönetim, tüketim ve öteki kesimlerden temsilciler arasındaki düşünce alışverişleri «örgütlenmiş uyumsuzluklar» oluşturur. Düşünceler açık telefon hatlarından iletilmiştir. Adlar alınmamış, sonuçlar doğrudan kartlara yazılıp bilgisayara çözümlenmek üzere verilmiştir. Yanıtlar örgütlenmiş uyumsuzluğun ikinci devresinde göz önünde tutulmuştur. Bu deneyi izleyiciler coşkuyla karşılamışlardır, yöneticilerse kuşkuyla... Ancak sonucunda, yine de, izleyicilerle birlikte hükümet de hava kirlenmesini önleme çalışmalarını destekleyecek para yardımıyla bulunmuştur.

Benzer deneyi BBC, 1 ekim 1971'de Ortak Pazar üzerine üç saatlik bir programla sürdürmüştür. Programdan önce ve program süresince izleyicilerin Ortak Pazar konusunda oyları alınmış; ancak bilgisayarın yaptığı bir yanlışlıktan ötürü program yeterli başarıya ulaşmamıştır. Zamanın teknik koşulları altında bu tür programlar W. Benn'in önerdiği doğrudan yaklaşımdan daha umut vericidir. Ancak, tek olası yol değildir. Özellikle İngiltere'de yenilik yapmak için yeniliği geleneksel içinde gizleyerek vermek gerekir. Burada yapılacak iş kaynaklara, geçmiş deneylere, geleneklere bakıp, onların uyarlanmasıyla yeniliğin elde edilmesidir. Bir anlamda geçmişin temelinde, geleceğe bakmaktır bu.

Üç yaklaşım

«Yayım yalnızca yayımcılara bırakılamayacak ölçüde önemlidir» sloganı eyleme girerken yöneticilik yapamayacak belirsizliktedir. Televizyon aracılığında kişilerin bir-biriyle konuşmasını sağlamak için «erleşme» istekleri de büyük bir karışıklığı gizlemektedir. Yayımın demokratikleştirilmesine ilişkin tartışmalar iki ayrı konuyu karıştırmaya eğilimindedir :

1. Yayım nasıl yönetilir?
2. Yayım nasıl kullanılır?

Bu iki sorunun birbirleriyle ilintisini göstererek asıl ikinci soruna ilgileneceğim ben. Kullanma düzeyinde tümü de geçmiş deneylere dayanan üç değişik yeniden düzenleme çizgisini belirlemek gerekir. İlki W. Benn'in sendikalar ile öteki örgütlere televizyonda zaman verilmesi isteğidir. Bu bizim en az denediğimiz, ayrıca pek de umut bağlamadığımız bir çizgidir. Yayım örgütlerini salt yayımcı yapmak üzere teknik olanakları sağlayıp yorumu dışardakilere bırakarak kullanılışı demokratikleştirme çabasıdır bu.

Televizyonda çalışan birtakım yaratıcı kişiler yeniden düzenlemeğe bir ikinci yaklaşımla girişmişlerdir. Bu kişiler programlarının içeriğine toplumsal bir duyarlıkla özen göstermişlerdir. İzleyiciden uzak bir gösteri niteliğindeki programlar demokratik bir katılımı olanaklı kılamazlar; bu programlar belirli bir tasarım sonucu ortaya çıkmışlardır. Örneğin, bir açık oturum sunuluyorsa, konuşmacılar özenle hazırlanmış bir dekor önünde, yöneticiye ayrıcalık tanıyan bir oturma düzeni içinde; sıradan bir izleyiciye çok ters düşen bir biçimde tasarlanan bu tür program izleyiciyle iletişim kuramaz, onu dışarda bırakır zorunlulukta.

Öte yandan, yayım biçiminde ideolojik yönün bilincine varan yayımcılar kimi kez aşırılıklara kaçmışlardır. Söz gelimi, BBC'nin yürekli yayımcısı düzenden, biçimsellikten uzak programlarında boş stüdyoya öğrencileri doldurmuştur. Bu tür deneyler özgürlükten çok kargaşalık getirmişlerse de, öteki programlardan daha çok ilgi ya da tepki toplamış, benzer programlara gereksinmeyi açıkça ortaya koymuşlardır. Kimi yayımcılar daha da demokratik bir yol seçip, programlarına uğraşdan olmayan kişileri sokmuşlardır. İlkede, bunda bir yenilik ya da demokratik bir yön görülmeyebilir. Çünkü, yıllardır eğlence programlarında kendilerini göstermek, yeteneklerini ortaya dökerek herkesi güldürmek üzere halktan birileri görülmüştür. Yayımcıların bu yaklaşımı değişik türdeki programlarında uygulamalarıysa büyük bir yeniliktir. John King programlarını W. Benn'in önerisi ışığında, «Kişilerin düşüncelerini, ilgilerini, umutlarını, kaygılarını öteki vatandaşlara yansıtıp, ayrılıkları üzerine yeterli ölçüde uzun uzun konuşmalarını» sağlayabilecek biçimde hazırla-

mağa çalışmıştır. J. King'e göre, «Televizyon, geçmişin ölçülerince neyin iyi, neyin kötü, neyin olası olduğunu belirleyen önceden saptanmış düşüncelerle zincire vurulmuştur. Oysa izleyiciye açılması gerekmektedir.» (39) 1971 yılında da King bir sanat galerisiymişcesine Bristol'deki televizyon stüdyosunu sokaktaki halka açmış, ancak pek başarılı bir sonuca ulaşamamıştır. Bu, tüm benzer denemelerin başarısızlıkla sonuçlanacağı demek değildir doğallıkla.

Demokratik katılımı televizyonun gücünden yararlanarak kolaylaştıracak bir üçüncü programlama yaklaşımı daha vardır. Bu tür programlama öteki programlamalardaki kimi güçlükleri ortadan kaldırarak, televizyonun izleyicilerle ilişki kurmasına yardım edebilir. Bu üçüncü yaklaşıma katılmayı öngören programlama adı verilebilir. Bu programlama demokratik yönden duyarlı bir toplumsal süreçtir; toplumsal ya da siyasal bir değişim için çoğulcu bir karışımı içerir bu tür televizyon programları. Bu yaklaşım televizyonu bir aynadan çok dünyaya açılan bir pencere yapar. Ayna sessizliğin simgesi, pencereyse, ekranı engelleyicilikten uzaklaştırmanın simgesidir. Televizyonu bir forum yeri yapmanın ötesinde, onu bir orkestranın asal aracı da yapacaktır bu yaklaşım. Böylece televizyonu artık yazgımızı biçimlendirmek için bir araç olarak kullanabiliriz.

Katılmayı öngören programlamanın tanımlanmasında iki temel başlangıç sorunu bulunur. Önce, yansızlık sorununun çözümü gerekir, sonra da varolan katılmayı öngören programlama öncülerinin iyi tanınması, kimliklerinin iyi belirlenip, saptanması gerekir. «Yansızlık» konusundan kaçınmak güçtür; çünkü televizyonun kullanılmasına bu tür bir yaklaşım araya girmeyi, karışmayı zorunlu kılacaktır. «Yayımcılar dünyayı türlü biçimlerde yorumlamışlardır. Oysa, asal sorun, onu değiştirmektir,» görüşüne inananları yansızlık gereği sıkacaktır. Gerçekte televizyon hem karışabilir hem de yansız kalabilir; üstelik de karışmasında başarıya ulaşması için yansız kalması zorunludur. Ancak, yayımlarda yansızlık her zaman demokrasinin yararına çalışmaz. Tartışılan konularda televizyonun yansız kalması gerekir; tartışmaya konu edinilen sorunlar ise genellikle önemlidirler; yansız kalmak için sıkıcı bir biçimde ele alınan bu konular da istenen ilgiyi çekemeyip can sıkarsa, önemli konulara karşı demokratik uyanıklığa ulaşamaz.

Birçok durumlarda yapımcılar, konuların geleneksel yorumlanmaları türünü daha az kullanıp, daha çok kışkırtıcılığa yönelmişlerdir. Bu tür bir yaklaşım genellikle motor sanayinden, film işinden, öğretmenlik uğraşından tepkiler görürler. Çünkü, programcı bu örgütlerin çıkarına ters düşen kendi görüşlerini gösterebilir. Böyle-sine atak programlar televizyonun sesini daha çok duyurmağa yardım eder. Ancak geleneksellikte aşırı yapımcıların demokratiklikte yetersiz kaldığını sanmak da zararlı bir görüştür. Gerçek sorun daha derinde yatmaktadır. Yayımlar çoğulcu bir demokrasiye hizmet ediyorsa, yansızlığa çok daha özen gösterilmesi zorunludur. Bir kültür, içindeki tüm ayrı kültürlerin güvenliğini kazanmalıdır. Bu yansızlığının yanısıra karışma görevini de yerine getirmelidir. Televizyonun burada görevi çevre gelişiminde çalışanlarınkine benzer. Çevreyi geliştirmek için çalışanlar, aralarına girdikleri kişilerin amaçlarını belirlemelerine, birbirleriyle ilişkilerini düzenlemeğe, yollarına çıkan engelleri aşmalarına yardım ederek değişikliği sağlarlar. Çevre gelişiminde görevli kişi önderlik yapmaz, amaçlara açıklık kazandırmaya yardım eder; bu nedenle de yansızlığı gereklidir. Televizyonun yansızlığı da benzer nedenden ötürü üstünlük sağlayacak, kendi sesinden çok başkalarının sesinin duyulması ola-

naklı olacaktır. Yayımcılar uğraşlarına ilişkin törelerini genişleterek yeni tür programlarını hazırlayıp, izleyicilerle yepyeni ilişkiler kurabileceklerdir.

İngiliz öncüler

Katılmayı öngören programlama, yaratıcı bir toplumsal değişimi amaçladığı için, geçmiş program deneylerinden yararlanmak gereklidir. Katılmayı sağlayabilecek güçteki kimi programlar beş sınıfa ayrılabilir :

1. Temsilci demokrasi sürecinde yönetime katılmayı güçlendiren programlar.
 2. Katılımı gerektiren eylemler için kamu psikolojisini açıklığa kavuşturan, yoğunlaştıran bir ortam yaratan programlar.
 3. Kamu temsilciliği yapan türdeki programlar.
 4. Toplumsal değişimi geliştirecek bir kanal sağlayan programlar.
 5. Toplumda belirli uğraştaki kişilerin davranışlarını değiştirerek, toplumu da değiştirebilecek programlar vardır.
1. Temsilci demokrasi sürecinde katılma anlarını güçlendiren en önemli programlar, genel seçimlerde oy yarışına girişen partilerle siyasalara ilişkin bilgiler veren programlardır. Sağlıklı özleştirelerle bu dönemlerde televizyonun çok doyurucu ve etkili olduğunu araştırma sonuçları ortaya koymuştur. (40) Bu özel durumlardan genellemeye gidilebilir. Herkesin yapması beklenen ve de yapabileceği bir şey olduğunda, konular kişilerin günlük yaşantılarını çok yakından ilgilendirdiğinde, ekrandan verilen bilgiler, birkaç hafta için, olağanüstü ölçüde yararlıdır, bundan ötürü de ilgi toplar. Böylece izleyiciler daha iyi bilgi kazanır, daha alıcıdır, daha düşüncelidirler. Öteki zamanlarda ise kişiler edindikleri bilgilerle ne yapacaklarını bilemediklerinden, bilgiler kötü biçimde sindirilir.
 2. Burada ana örnek tarihsel bir önem taşır; ancak buna program yerine «naklen yayın» demek daha yerinde bir deyiştir. Ruslar ülkelerine geldiğinde Çekoslovaklar durumu televizyon ile dünyaya sergilemiş, kendi sosyalist demokrat kavgalarını bu güçle sürdürebilmişlerdir. Bu sınıfa giren bir başka örnek de (Cathy Come Home) Cathy Eve Dön adlı belgeseldir. Bolluk içindeki bir toplumda yoksulluğun süregitmesi, konut sıkıntısı, acı çeken vatandaşlar, çok canlı bir biçimde burada belgelenmiştir. İzleyicilerin duygularına seslenilmiş, yetkili kişilerin ilgisi bu duruma yöneltilmiştir.
 3. Kamu temsilciliği yapan türdeki programlar son yıllarda değişik biçimlerde üretilmiştir. Bunların tümü de televizyonu ayna ya da pencere işlevinin ötesine itmiştir; çünkü her biri aracın toplumsal süreçlere karışmasını sağlamıştır. Söz gelimi, BBC'nin (Cause for Concern) — Kaygının Nedeni — programı adaletsizliğin ilk nedenlerini araştırmağa çalışmış, yer yer de geçmiş yanlışlıkları ortaya koymakta başarıya ulaşmıştır. Bir başka programda da yetkili kişilerle, o kişiler yüzünden canı yanmış dertli kişiler yüzleştirilmişlerdir. Bu dizi kırk bir hafta sürmüş ve en çok beğenilen program durumuna yükselmiştir. Ancak yoresel bir televizyon programı olduğundan ulusal çapta sorunlara değinilememiştir. Yalnız kimi kez aralarındaki ilintiyi yitirmiş iki parti arasındaki çatışma da programın konuları arasına girmiş, yararlı sonuçlar elde edilmiştir.
 4. Bu türdeki programlar ya işleri düzeltirmek ya da yenilikler denemek için yapılmışlardır. Her hafta yayınlanan bir programda düşüncelerin tartışılıp, eyleme

konmasını sağlayacak bir ortam hazırlanması amaçlanmıştır. Böylece izleyiciler yenilikle deneylere yöneltilmişlerdir. Programların ardından izleyicilerden binlerce öneri gelmiştir. Ulusal Öneriler Merkezli yöneticileri uygulanabilir yeniliklerden büyük ölçüde yararlanmışlardır.

5. Televizyonun demokratik yaşantıda daha etkili görev alabilmesi için kimi metodoloji ve yönetim sorunlarının belirtilmesi gerekmektedir. Bir önceki program dizileri, konuları nedeniyle izleyicilerin yönetime katılmalarını sağlamışlardır. Ortaya çıkan metodoloji ve yönetim sorunlarının çözümlenmesinde geçmiş deneylerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Eğitim programları yayımcıları, televizyonu öteki iletişim araçlarıyla destekleyip, güçlendirerek öğrenmeyi daha bir yetkinleştirme yolundadırlar. Eğitim televizyonu böylece yeni teknik ve yaklaşımlarla öncülük yapmakta, öteki programları yepyeni bir demokrasi ortamı hazırlamaktadır. Demokrasinin gelişmesinde televizyonun en etkili görev gördüğü ülke İngiltere sayılabilir. Katılmayı gerektiren program uygulamaları ilk bu ülkede yapılmıştır. Bu tür için verilecek örneklerin tümü eğitim programlarından verilecektir.

Böyle bir program yapımcısı önce konusunu saptar, sonra da yapımdan önce beyinler bulmağa çalışır. Amaç, olası en geniş çapta danışma ve araştırmayla yapılabilecek, en güzel programı ortaya çıkarmaktır. Böylece eğitim programları yapımcıları daha başlangıcından türlü türlü danışmanlarla değişik ilişkilere girerler. Kimi konuyu bir dizide incelemeyi önerir, kimi de belirli yaşlardaki çocuklarla uğraşan öğretmenlerin gereksinmelerine uyacak biçimde konunun sunulmasına yönelir. Burada yapımcı - danışman - izleyici ilişkilerine çok önem vermek gerekir; çünkü izleyicinin programı kullanmasının yanısıra eğlenceli de bulması gerekir.

Eğitimcilerin önerileri üzerine Grampian Televizyonu ilkökul çocukları için «Yaşama ve Büyüme» adı altında bir seks-eğitimi dizisi hazırlamıştır. Dizinin yapım öncesi döneminde Kurum bir ilişki ağı kurma zorunluluğunu duymuştur. Bu dönemde eğitim yöneticileri, öğretmenler ve ana-babalarla sık sık toplantılar düzenlenip, böyle bir programın hazırlanıp hazırlanmaması üzerinde uzun tartışılmıştır. Yönetilecek yaş kümesi saptanmış, konular belirlenmiştir. Pilot programlar gösterilmiş, sonuçlar yeniden biraraya gelinerek değerlendirilmiştir. Programlar yayıma hazır duruma geldiğinde Televizyon Kurumu istenen, ele alınacak sorunları, ne tür bir uzman sunucunun gerektiğini, kullanılacak sözcükleri, gösterilecek görüntüleri kesinlikle biliyordu. Sonuç da doğallıkla başarılı olmuş; programlar utanma duygusuna kapılmadan izlenmiştir. Burada çevre geliştirmede kullanılan işlev uygulanmış, oysa eğitime amaçlanmıştır. Artık gereken, benzer çevre geliştirme yaklaşımlarını çevre geliştirmeyi amaçlayan programlar için kullanma denemeleridir. İzleyicinin katılmasını sağlayacak programlar yapımcıları alışılmamış türde danışmalarının, işbirliği aramalarının ödülünü, «gözler için ciklet» kayıtsızlığı içinde televizyon izlemenin yerine tepki gösterilmesiyle, alacaklardır. «Yaşama ve Büyüme» dizisi katılmayı öngören programlar için ilk örneklerden biridir.

Bu türde bir ikinci dizi de yönetim yöntemlerinin uygulanışını konu edinen «Değişikliğe Doğru» adlı programdır. Başarılı bir izleyici katılımını sağlayan programda aranan temel ilkeler bu dizide de görülür. Dizinin yararlı bir örnek sayılmasının bir nedeni yetişkinler için hazırlanması, bir nedeni de gerçekte yönetim değişiklikleri getirmesidir. Çalışanların değişmesinin ardından da doğallıkla kurumların de-

ğişmesi gelir, giderek de toplum tümüyle değişir. Sekiz programdan oluşan bu dizi, bir de ek el kitabı yayınlarak başarılı etkisini perçinlemiştir. Basınla ortaklaşa sürdürülen bu program, başarısını televizyonla bölgenin eğitim dünyası arasındaki işbirliğine de borçludur. Televizyon ayrıca dışardan yeni kadro alma gereğini de duymamıştır; konuyla yakından ilgilenenler görev üstlenmişlerdir. Bu denemeden öğrenilecek çok şey vardır. Alınacak ders salt çok amaçlı öğretim düzeninin etkinliği değil, izleyicinin programa katılmasının toplumsal değişikliği yaratmadaki gücünü anlayabilmektir. Yöresel düzeyde çalışan bir televizyon kuruluşu izleyiciliyle ilinti kurmak, konularının sorumlu kişilerini bulabilmek kolaylığı içinde çalışır; ulusal çaptaki büyük televizyon kuruluşlarının işleri daha güçtür kusuz.

Üçüncü örnek bu tür bir programın ulusal çapta yapılabileceğini kanıtlar. Örnek verilen önceki iki dizinin asal özelliklerine yeni ölçütler katılarak hazırlanan «Sendikayı Temsil Ediş» programı başarıya ulaşmıştır. Programın hazırlanışında belli başlı özellikler şöyle sıralanabilir :

1. Televizyon kurumu ile öteki büyük örgütler arasında işbirliğinin kurulması.
2. Televizyonun çok amaçlı öğretim düzeninin bir parçası sayılması.
3. Eğitim sonucu, izleyicilerin yönetime katılma gücünü desteklemesi.

Televizyonla milyonlara ulaşmak çok kolaydır; ancak sendikalı işçilerin genellikle BBC türünde bir kuruluşu pek güvenleri yoktur, yönetimin beyin yıkadığını sanırlar. Burada da suç büyük ölçüde televizyonundur; bu nedenle program yapılmadan sürdürülecek ön çalışmalar, sendikalarla sağlam işbirliği çok önemlidir. Sendika izleyici kümeleri oluşturma yetkisi içindedir. BBC'nin yayımladığı bu yarım saatlik on program dizisinin 26,000 satan ek kitabı da başarıya katkıda bulunmuştur. Bunun dışında öğretmen sendikası da ayrı bir yayınla programı desteklemiştir.

Genel anlamda katılmayı öngören programlar izleyicilere salt çalışanlar, salt belirli uğraşların kişileri ya da salt vatandaş diye bakmamalıdır; etkinliğin olasılığını ve işlerliliğini gösteren programlar ile devingen bir toplum yaratmak üzere eyleme geçmesi beklenen, etkin vatandaşlardır bunlar. Programların izleyicili değerlendirilmesi bu açıdan olmalıdır. Böylesine programlara örnek bulmak için dış ülkelere de bakmamız gerekmektedir.

B — DIŞ ÜLKELERDEKİ DENEMELER

Açıklamalar

Katılmayı öngören programlamanın niteliğini belirtmek için önce Amerika Birleşik Devletler'ine bakmakta yarar vardır. Yeni teknolojiyi, toplumsal sonuçları göz önünde tutmaksızın, en çok kullanan Amerikan kapitalizmidir. Öte yandan en acı toplumsal eleştiriler de yine bu toplum düzeninde yapılmaktadır. Amerikan televizyonunun tutumu da bu ikilemi yansıtır. Hiç bir ulus televizyonu, kendi çıkarına, onların yaptığınca, kötüye kullanmıştır. Yine hiç bir ülke televizyonun toplumsal devingenliği arttırmak üzere kullanılmasında Amerika'dan daha çok deneme yapmıştır.

Başka ülkelerin denemeleri bir yerde durur; çünkü başkasının denemesidir. Başkalarının denemelerinden ders alabiliriz; getirip uygulamaya koyamayız; esinlenebiliriz, tümüyle benzetleyemeyiz. İzleyicinin de katılmasını öngören programlama-

lar, Amerika'nın eski demokrasi düşerinden gelmektedir: «Toplumun gerçek gücü halktır; denetimi eline alabilecek ölçüde aydınlanmamış bir halkın elinden bu yetkisi alınmaz; halk eğitilerek yetiştirilir,» der bağımsızlık bildirileri. Katılmayı öngören programlar bir de geçmiş kuruluşlara duyulan özlemlerle anıların esinlemesidir. Eski günlerden kalma toplantılar bir tür yetişkinleri eğitime yoludur. Burada kendi kendini yönetme öğretilir vatandaşlara. Benzer biçimde televizyon programları da haber, bilgi verirken vatandaşlara demokrasideki görevlerini belirtir. Eski günlerin «kent toplantıları» karar verme ortamı içinde yapılır, sıradan kişilerin karar verme yeteneklerini geliştirerek süreçte etkili olmaları sağlanır.

Televizyon da problem çözüp, karar verme aracı olarak «Tüm Kent Konuşuyor» adlı programla ilk denemeye girişmiştir. Amerika'nın İowa Eyaleti Koleji bir dizi hazırlayarak önemli yöresel konuları tartışmak üzere her hafta belirli kesimlerden temsilcileri biraraya getirmiştir. Temsilcilerden değişik seçenekler üzerinde durmaları istenmiş, bu konularda alınacak kararların ulaşacakları sonuçları üzerinde izleyicilere bilgi verilmiştir. Başlangıçta programa karşı direniş gösterilmiş, ancak programlara başlamadan temsilci kişilerin günlük çalışma yaşantılarını gösteren bir filmle izleyiciye, seçilen kişilerin de onların sorunlarıyla karşı karşıya buldukları anlatılmıştır. Kameralar bunun ardından tartışmaları saptamış, televizyon yeni düzen getirmek üzere baskı yapmada kişilere güven duygusu aşıl原因, kararları etkilemede yeni deneyler öneren bir iletkenlik işlevi görmüştür.

Yapımcıların deneyleriyle izleyicilerin tepkileri sonucu dizi biçim değişikliğiyle yepyeni programlara öncülük yapmıştır. Görülen kameralarla BBC'de daha sonra bir program hazırlanmıştır. Bu türün yararı da şöyle belirlenmiştir: «Kameralarımız, geçlerimiz, teknik ekibimiz açıkça gösterilmektedir... Bunda iki yarar vardır; Kameraların çekim açıları genişletilerek çoğaltılır, tartışmadan görüntüler dört bir yandan verilerek, kısıtlı görünüşten kurtulunur. Kameraların varlığının açıkça görülmesi haberlerin yer aldığı, tarihin saptandığı; izleyicinin de olay yerinde bulunduğu izlenimini yaratır... Bu denemenin etkili yapımcıları oldukça coşturmuştur. Daha önceleri sorunlarını açıkça konuşmaktan korkan halkın programdan sonra ilk kez olarak açık açık sorunlarını tartıştıkları görülmüştür. Düzenlenen tartışma kümelerini yönetecek başkanların eğitilmeleri de üniversitelerde örgütlenmiş, programlardan önce basılan özetler dağıtılmıştır. Bu tasarı özetlenirse :

1. Coşku yaratan, eğlendirici bir televizyon programının gereği halkın kendisidir, uzmanlar değil, konuşan, düşünen, çevre sorunları üzerine kişisel kararlara varan kişilerin kendileridir.
2. Program, uzmanların bilgilerini bu bilgiyi büyük ölçüde gereksiyen kişilere yepyeni ve etkili bir biçimde sunar.
3. Programı örgütlenmiş topluluk eylemlerine bir çıkış noktası diye kullanarak televizyon Demokrasinin temel işlevlerine yararlı kılınabilir. (41)

Özgün bir televizyon programı olarak bu tür eğitsel çalışmalar yalnızca gelişmekteki ülkelerde değil bugün Fransa'da da uygulanmaktadır. Kırsal yörelerin geliştirilmesi diye bilinen TPR 1966'da başlatılmıştır. Programın özü, hedef alınan izleyiciler için (téléparticipants) televizyonun, televizyona katılan temsilcilerin, filmlerin, basılı gereçlerin Batı Fransa'da tarımı etkinleştirmenin yanısıra toplumsal değişikliği sağlamak üzere kullanılmasıdır. Fransız televizyonu bu konuda öğretmenlerle, araştırmacılarla, tarım kuruluşlarıyla, çiftçilerin kendileriyle işbirliği yapmış, bu kişileri televizyona çıkarmış, kimini de tartışma kümelerinin önderliğini yapmak üzere eğitmiştir (42)

İrlanda'da Çiftçi Televizyonu, tarım bakanlığıyla televizyon kurumunun bir ortak yapıdır. Kırk sekiz televizyon programının bildirgesi gazetelerdeki yayınlı, program dergisiyle de pekiştirilmiştir. Tarımın temel sanayi sayıldığı yörelerde böylesine uğraşa ilişkin programlar kişilerin yaşantılarıyla gerçekçi bir biçimde bağdaştırılır, çevrelerinden daha çok yararlanmalarına yardım edilirse, program tekniği aşip toplumsal alana girer, böylece de toplumun katılmasına bir adım atılmış olur. Bu tür programların gerçek güçlükleri sosyo-ekonomik kaynakta yatar. Burada da bir seçim yapılma zorunluluğu vardır: «Ya sorunlara şöylesine bir değineceksiniz, kimse sizi önemseyemeyecek, ya da gerçekleri söyleyip siyasal gücü elinde tutanları gücendireceksiniz.» (43) der program yapımcısı. Oysa, yönetime katılmayı öngören programların doğrudan politikaya yönelmekten çok toplumsal eğitim üzerinde durduğu sanılır.

Tasarılar

Çağdaş bunalımları çözümlemek üzere yapılan tasarılar, seminerler, toplantılar izleyicilerin katılmasını öngören programların yöneltici ilkelerini belirlemesi yönünden önemlidirler.

1. İlk tasarı «The San Bernardino Valley Project» idi. 1952 yılında Yetişkinleri Eğitim Fonunun desteğiyle tasarı San Bernardino Valley Kolejinde Güney Kaliforniya'da başlatılmış, «bölgedeki toplulukların gelişmesi ile incelenmesine büyük sayıda kişiyi» katma amaçlanmıştır. (44) Kolejın, böyle bir programı, katılan yetişkinlerin eğitimi için bir deneme niteliğinde kullanma umudu da vardı. Tasarıdaki asal araçlar radyo yayınları, forumlar, gazetelerde makaleler, tartışma kümeleri, yöresel konferanslardır. Tüm çalışmalar yetişkin eğitimcisinin yönetiminde sürdürülmüştür.
2. «Metroplex Assembly» terim daha sonraki bir tasarıya verilen addır. Bu ikinci denemeyi de Eğitim Merkezi para yardımıyla desteklemiştir. Kaliforniya'da uygulanan denemeye benzeyen öğeler burada da kullanılmış, yalnız radyonun yerini televizyon almıştır. 1958'de başlatılan bu tasarı dokuz yıl sürmüştür. (45)
3. İlk iki tasarı yetişkinlerin eğitimi için düşsel denemeler niteliğinde idi, kişilerin çevrelerini anlayıp, egemen olmalarına yardım etmek amaçlanmıştır. «Town Meeting» ise siyasal amaca yöneliktir. Tasarı iletişim sağlamak, toplumsal, etnik ya da kuşak ayrılığı sınırlarını aşarak arada bir bağlantı kurma amacını güdülmüştür. Birlikte eyleme girişmeleri gereken bu birbirine ayrı düşen kişilerin düşüncelerini paylaşmalarını en üst düzeye çıkarma sürecinde tasarı televizyon ile izleyicilerin düşüncelerinden yararlanmıştır. Tasarının televizyonun yanısıra kullandığı yöntemler de doyurucu niteliktedir.
4. «Halkın Şarkısı» İspanyolca konuşan Meksika asıllı Amerikan halkı için düzenlenmiştir. Burada amaç kitle iletişim araçlarını toplum bilim ile yaratıcı süreç içinde birleştirmektir. (46) Bu işbirliğinin sonucu, yarattığı sorunlarla birlikte, izleyicilerin katılımını öngören programların yapısıyla uygulanmasında büyük önem taşır.

Bu tasarılar konumuzun iki kuramsal yönü, demokrasinin gelişimiyle televizyonun evrimi arasında, bir köprü kurulmasını sağlar. Önceki bölümlerde bol bilgiyle do-

natılan izleyicinin edilgen kalışına değinilmişti. Edilgenlikte, karar verme ya da kararları etkileme için toplumsal çıkış noktaları yoktu ya da varlığı bilinmiyordu. Direnme gösterileri, yürüyüşler bu yönden siyasal huzursuzluğu ya da baskılardan kurtulma çabasını belirleyen tek yoldu. Bu durum üç eksikliği yansıtmaktadır :

1. Televizyonun iletişim biçiminin gerçekte yetersiz kalışı, gerçek iletişimi sağlayamayışı.
2. Televizyon ile toplumsal devingenlik kanalları arasında ilişki kurulamayışı.
3. Televizyonun verdiği bilgiyle nice donanmış da olsa halkın katılan demokrasi yapısı içinde kendini güçsüz buluşu.

İzleyiciyi de katan programlama ilk eksikliğe doğrudan saldırma çabasıdır. Bu başarısızlığın asal sorumluları televizyon yayınlarının gelenekleriyle alışkanlıklarıdır çünkü. Programlama ikinci eksikliği de düzeltebilecek bir yeniden düzenleme denemesi çabasıdır. Üçüncü eksiklik toplumun tümüyle kendine özgü bir derdidir. Bundan ötürü de televizyonun kullanılışıyla düzeltilmesi umulamaz. Ancak, yine önceden de belirtildiğince, ilk iki eksiklik, televizyon yayınlarının amaçları daha ayrıntılı saptanırsa, giderilebilir. Bugünkü, eğitime, bilgi verme, eğlendirme amaçları belirginleşmemiş bir kaçıışı gösterir.

İletişim işlemini geliştirmek amacıyla «Metroplex Assembly» de gerekenlerin çözümlenmesini, geniş anlamda, benzer temellere oturtmuştur : «Radyo ile televizyon programları yayımlandığı, gazeteler basıldığı nedeninden iletişim yapıyor anlamı çıkarılamaz. Sunulanan alınması örgütlenmeyi gerektirir, kanunun incelenmesi de desteklenmelidir. Önemli haberlerin algılanmasını önleyen engeli ortadan kaldırmak için zamanımızla çabalarımızı kitle -iletişim araçlarının sunduklarının hazırlanmasıyla yayımının yanısıra algılanışını örgütleme işine de yöneltmeliyiz.»

Bu sonuca tasarının denenmesiyle varılmış, «Bilgi vermek ile bilgiyi kişilerin kafalarına, yüreklerine sokma arasında çok büyük bir ayırımı bulunduğuna» anlaşılmıştır. Bu biçimde konulduğunda durum açıktır; ancak yayımcılar iletişim sürecinin algılama sonucuyla pek ilgilenmezler, hele bu sonuç örgütlenerek ulaşmayı hiç düşünmezler. İzleyiciler büyük bir kitledir, uzaktır kendilerine; sonra programlar da öylesine zamanlarını alır ki yapımcıların, yalnızca yapımla uğraşmak kendi başına bir amaca dönüşür. İletişime ilişkin başarılarıyla övünen yapımcılar dinleyici oranını saptamakta, izleyicilerin verileden hoşlanıp hoşlanmadıklarını anlamakta ustadırlar. Programların anlaşılıp anlaşılmadığı ya da verilen bilginin izleyiciye yarayıp yaramadığı üzerine ise bir araştırma sürdürüldüğü pek görülmemiştir. «Yayımla» büyük ölçüde tohum dağıtmağa benzer, üretkenlik üzerindeyse doğanın eli açıklığına uyularak durulmaz. Oysa artık tohumlara ne olduğunu anlamağa, ekildiği toprağı daha iyi tanımağa, dahası da toprağı önceden hazırlamağa etkin bir ilgiyle yönelme zamanı gelmiştir.

«Town Meeting» tasarısındaki yöneltme bu görüşü daha da önemli kılar. Ancak doğallıkla yöneltme ulustan ulusa siyasal gelenekleri ile toplumsal yapılarına göre değişir. (47) Ayrılık önce kişi yapısında görülür : «İnsanoğlu artık içinde yaşadığı fiziksel çevreyi temelinden değiştirme gücüne ulaşıyor. Ancak bu gücü nasıl denetleyeceğini, girişmeğe karar verdiği işlerin sonuçlarını nasıl oranlayacağını daha bilememektedir insanoğlu. Geçmişte istenen yapıma gücünün kazanılmasıydı kişiyi düşündüren. Bugün ise önünde serili seçeneklerden hangisini yapmak istediği üzerine karar vermek zorunluğundadır kişi. Günümüzün kurumsal yapıları seçimi kolaylaştıracak türde değil de insanoğlunun çevresine egemenliğini sürdürtecek bi-

çimde tasarlanmıştır. Bundan ötürü de, insanoğlunun varlığı sürdürülecekse, hedefleri saptayacak yeni kurumlarla yöntemler yaratmak üzere biraraya gelmemiz zorunludur.» (47)

Ayrılık daha sonra iletişim bunalımında ortaya çıkar. Kimi ülkede siyasi uyumsuzluklar, kiminde sınıf kavgası, kiminde de kuşaklar arasında anlaşmazlık vardır. A.B.D.'de bu durum oldukça abartılır: «Amaçlarımızla ereklerimiz üzerine anlaşmazlık içindeyiz, yaşadığımız yepyeni dünyayı yeterince anlamış değiliz. Değişen koşullar egemen açık görüşlülüğü yıkmış, yönetim, toplumsal ve ekonomik sorunları çözmek üzere işe karışmıştır. Bunun ardından gelen plânlamayla siyasa toplumdaki değişik kümelerde, bir ölçüde üstünlükleri sağlanmadığından, bir ölçüde de karar verme sürecine katılmadıklarından, hoşnutsuzluk yaratmıştır. Amerikan toplumunun parçalanması istenmiyorsa, yeni bir anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir. Geçmiş değerleri yadsımak sakıncalıdır; yeni gerçekleri yadsımsaksa yaşamı güçleştirir.» (47)

Üniversitelerde öldürülen öğrencileri, «polis öldürmek kutsal bir eylemdir» öğretisini düşünürsek, Amerikan toplumunun içinde bulunduğu kargaşa daha iyi anlaşılır. «Azınlıklar, yoksullar, gençler temel değişiklikler isterken, gücü ellerinde tutanlar durumu sürdürme çabasındadır. Bunların karşılıklı açık açık konuşmaları birlikte daha etkin çalışmalarını sağlar.» Bu durumda iletişimi en iyi televizyon kurabilir; oysa televizyon bunda başarıya ulaşamamıştır. «Town Meeting» tasarısı durumu özetleyerek şöyle sonuçlar: «Kitle iletişim araçları günün karmaşık sorunlarını ele almakta başarısız kalmış, geri bilgi bile sağlayamamış, gelecek için yeni bir güç kaynağı yaratamamıştır. Kazanç yapma işine girişmesi, televizyonun değişiklikler getirme gücünü kısıtlamıştır. Yeni dönemde sorumlu kararlar alabilmek için, temel kavramları destekleyecek yeni yöntemleri televizyon bulmalıdır.» (47)

Programlar ile toplumsal bağlantıları

İncelediğimiz tasarıları, «Sorumlu karar almada gerekli kavramları destekleyecek yeni yöntemler», diye tanımlayabiliriz. 1959 yılının güzünde A.B.D.'nin St. Louis kenti belirli kamu görevleri, ulaşım, polis ve benzerleri için halkın oyuna başvuracaktı. Televizyon 9. kanaldan yaptığı yayınlarla, oy verecek izleyicilerin karara varmalarına yardım etmişti. Durumun buraya dek şaşırtıcı bir yanı yoktur. Kamu görevi gören hemen her yayın örgütü benzer çalışmaya yönelir. Programların özelliği yaratılışında, ilgi çekişinde, bir de bıraktığı etkide yatar.

Bu tür programları yapan yapımcılar doğallıkla önerileri inceleyip, belli başlılarını izleyiciye verirler. Zamana, ayrılan paraya, profesyonelliklerine göre üstünlük, ya da derinlemesine bir inceleme sonunda muhabirler sorumlu kişilerle, önderlerle dengeli bir nesnellik içinde görüşmeler yaparlar. Güvenlik, temizlik işleri türünde soyut sorunlar bu konuları saptayan filmlerle somutlaştırılır. Yapım ekibi kuşkusuz çok sayıda izleyicinin ilgisini çekmek isteyecektir. Bunda da programı yayma, program saatini ayarlama, öteki kanallardaki programlardan daha ilginç gelme etkenlerinin payı büyüktür. İyi yapılmış bir programın birkaç övgüyle geçiştirilmesi burda yararsızdır. İzleyicilerin programı gece izlediklerinin bir parçası değil de, kendilerini etkileyen olaylara seçimle katkıda bulunabilecekleri bir durumu ortaya koyduğu için anımsamaları, programı bu ışık altında değerlendirmeleri gerekir.

«The Metroplex Assembly» tasarısının yaklaşımı temelde çok değişik; program «içerden dışarıya» doğru geliştirilir. Bu demektir ki, programları konuların yapım-

çılara ya da uzman kişilere görüldüğü biçime dayandırmak yerine konuyla yakından ilişkili, sorunlarla karşılaşmış kişilerin durumu canlılık ve önemle ortaya koymalarına dayandırmak gerekir. Ardından uzmanların, bilim adamlarının bilgilerinden, incelemelerinden yararlanıp, halkı aydınlatma sorunu gelir. Yaklaşım toplumsal değişimin genel felsefesinden çıkar. «Vatandaşların yaygın bir biçimde katılmaları değişim koşullarının incelenmesiyle değişimin yöneltilme slyasalarının biçimlendirilmesinde desteklenirse, toplumsal değişim rahatlıkla ve büyük bir anlayış içinde onaylanarak gerçekleştirilecektir.» Bundan ötürü de tasarı dizisi paketlenip satılacak türde değildir. Bunlar toplumun içinde yavaş yavaş kendiliğinden oluşarak biçimlenirler. Halkın düşüncesi, halkın sözleri toplantılarda saptanır; giderek daha küçük topluluklara götürülür konular. Her forumda sorunlar açıklık içinde tartışılır. İzleyicilerin ilgilerinin de belirlendiği bu forumlar program konuları önerir, karmaşık sorunlara açıklık kazandırır, haber niteliği getirir. Forumların ardından görüşlerine bakmaksızın yetenekli konuşmacılar programlara katılmak üzere stüdyolara çağırılırlar. Stüdyodaki toplantılarda forumların özeti verilir, karşı görüşlerdeki konuşmacılar düşüncelerini ortaya koyarlar, bunun ardında stüdyodaki izleyiciler sorularını görüşlerin temsilcilerine yöneltir, kendi yorumlarını yaparlar. «Metroplex Assembly» programları yılda iki kez yayınlanmıştır; her ilkbahar ile sonbaharda. Dizilerin konuları diziden diziyeye değişmiştir. Ancak, her konunun seçilmeden önce topluma danışma, üzerinde tartışma süreçleri kullanılmıştır. Konu üzerinde bir karara varılıp, programlar da hazırlandıktan sonra, dizilerde programı sunuş yöntemlerinde tutarlılık gösterilmiştir. Programlar genellikle şu belirli yöntemli izlemişlerdir :

1. Televizyonda belgesel program; — otuz dakika.
2. i. Program üzerine tartışma; — bir saat.
ii. Tartışmada ortaya çıkan sorunlar için televizyon istasyonuna izleyicilerden telefonla gelen sorular; — bir saat.
3. İzleyicilerin soruları üzerine uzmanların tartışmayı geliştiren açıklamaları, salt yanıtlama amaçlanmaz; — yarım saat.

Program izleyicilerini çoğunluk önceden seçilmiş kümeler oluşturmuştur. Eğitilmiş kişilerdir bunlar, kimi kez de önderleri vardır. Bu izleyici kitlesinin ilgisini çekmek, tasarıya katılmalarını sağlamak programın asal sorunudur. Bu nedenle tasarılar basılı gereçlerle, ek broşürlerle, gazetelerdeki yazılarla desteklenir. Böylece tartışma yaygınlaştırılır. Kimi kez kamu oylaması yapılır, eleştiriler değerlendirilir, belirli bir sonuca varılır. Sonuç ne olursa olsun, tasarı kişileri konuşmağa, düşünmeğe, bir karara varmağa, eyleme ittiği için amacına ulaşır. Eğitim açısından da tasarı, toplumun bir yana itilmiş kesimine sorumluluk duygusu aşılacak, onları da olayların içine almak yönünden, etkilidir.

Bilginin böylesine olağanüstü türde işlenip kullanılışı program yapımında belirli değer ölçülerinden uzaklaşılması anlamına eglmez. «Kişilerin izlemeğe itildikleri programların zaman zaman kötü hazırlanması, ilgili azaltır, giderek de katılımı isteksizlik yaratır. Televizyonda yapım niteliği çok önemlidir.» (48) Bu durum özellikle Amerika Birleşik Devletleri için geçerlidir. Bir televizyon yapımcısı «Eğitici TV mi ? Bu gerçek TV için güçsüz kalan izleyicilere yönelik değil midir ?» diyerek bir başka yapımcıyı yermeye çalışmıştır. Amerikalı eğitim program yapımcıları da içeriği önemsemeksizin üstün yapım niteliği üzerinde duran eğlence programlarına karşı çıkarak, okul önceki çocuk programları dizilerini ortaya koymuşlardır. Ger-

çekten de bu dizi program 1970 yılında en güzel Amerikan televizyon programı düzeyine ulaşmış, iyi televizyon ile etkili eğitim arasındaki geleneksel karşı-sav görüşünü yıkmıştır.

İzleyicinin katılmasını öngören programların hazırlanışında asal nokta, konuların seçilmesinde izleyicinin de katkısıdır. Salt uzmanlara danışan program yapımcılarının yanıldığını deneyler göstermiştir. Kimi kez de bir sorun için yapılan araştırmalar, toplumu üzen daha başka, daha önemli sorunları ortaya çıkarır. Göçmenler üzerine hazırlanan bir Metroplex dizisi uzmanların içine düştüğü çelişkiye tanık olmuştur. Program yapımcıları hazırlıklarını yaparken göçmenlerin yaşadıkları bölgenin önderleri, okul yöneticileri, polisleri, sağlık görevlileri ile görüşmüşlerdir. Doğallıkla bölgenin sorunlarını en iyi bilecek kişilere başvurulmuştur. Böyle bir durumda önemli sorunlar sağlık, güvenlik, gönenç ve eğitime ilişkindir, bu konularda sürdürülen tartışmalardan elde edilen sonuç şöyledir : (48)

«Topluluğun davranışı kısaca umutsuz diye özetlenebilir. Her yıl eğitim, sağlık, güvenlik, gönenç için giderek daha çok para harcanmış, ancak her yıl daha çok beyaz ve siyah insanlar akın akın gelmiş, hizmetler zorlanmıştır. Burada asal sorun yeni gelenlerin uyumsuzluğudur. Sorumlu kişiler bu sorunu çözümlenmeğe çalışmış, sonunda, akını durdurma yolunu araştırma üzerinde birleşmişlerdir.»

Burada program hazırlayan kişilerin vardığı sonuç da yeni gelenler üzerinde bir incelemeğe girişmek olmuştur. Yanlış sorulan soruları başka yöne yöneltmişlerdir. Görevlilerin söylediklerinin yanısıra söylemediklerini de dinlemesini öğrenen yapımcılar toplum sorunlarının yapılan işle ve bozuk yönleriyle tanımlandığını görmüşlerdir. Bunun nedenini de o yetkililerin üstlerinde sorulan sorularda bulmuşlardır. Okullarda düzen sorunu vardır, neden ? Suç oranı giderek artmaktadır, neden ? Yoksul yöreler yaygınlaşıyor, neden ? Yanıt yeni gelen göçmenlerdir. Televizyon yapımcıları bu yöneticilere «Sorun nedir ?» diye sorduklarında, «Neden başarısızsınız ?» sorusu sorulmuşçasına bir yanıt almışlardır. Televizyon görevlileri bu savunma gereksinmesini yıkmak üzere daha küçük kümelerle tartışmalar yapmışlar, sonunda sorunun algılanış biçiminde temel bir değişiklik ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm şöyle belirtilmiştir : «Yöre yeni gelenlerin getirdikleri sorunu çok iyi biliyor. Ancak yeni gelenlerin karşılaştıkları sorunları kaç kişi önemsiyor ? Oysa bu yeni gelenler arasında kent koşullarına uyabilmeye çalışan, becerilerini geliştirmek isteyen, yeni olanaklara kavuşmak için can atan kişiler vardır. Yaklaşımındaki değişiklik çok önemlidir. Yeni gelen göçmenler sorununu salt kırsal yörelerden gelen yoksul siyahlarla beyazların yarattıkları sorunlar içinde tanımlanmakla ilgimizi yalnızca yeni gelenler arasında olay çıkaran kişiler üzerinde yoğunlaştırırız. Birkaçı yüzünden tümünü bir yana iteriz. Tanımlamanın dışında kalan bu kişilere duyguları hiç sorulmaz, varlıkları bile unutulur. Oysa olanak yaratılan bu zavallı kişiler yaşam düzeylerini yükseltmek için çaba göstereceklerdir.» (48)

Televizyon programları bu yeni görüş ışığında hazırlanmıştır. Her hafta yayımlanan belgesel, yeni göçmenlerin karşılaştıkları sorunların birine değinmiştir. İş bulma, oturacak yer arayıp yerleşme, çocukların okullara girişi türünde. Daha sonra göçmen sorunlarıyla ilgili yetkililerle bu tür sorunlarla neden daha yakından ilgilenmedikleri, sözgelimi kente gelmeden bu kimselerin neden eğitilmedikleri, kente yeni geldiklerinde onlara bilgi verecek danışma bürosunun neden açılmadığı üzerine konuşma yapılmıştır.

Televizyon programı tüm kentte izleyiciler arasında tartışma açmanın yanısıra değişik kuruluşların temsilcilerinin bir araya gelip görüşlerini açıklamalarını da sağlamıştır. Bu tartışmaların sonucunda sorunun gerçekte görüldüğünden ayrı olduğu onaylanmıştır. Dizi, böylece, günün olaylarını eğitici bir biçimde işlemiştir. En alt düzeyden en üst düzeye değin tüm halkı düşünmeğe itmiş, izleyicilerin çevredeki siyasal değişikliklerle ilgilenmelerine olanak hazırlamıştır.

Çok yönlü araçlarla çok yönlü bir biçimde yaklaşım kişileri toplum içinde konuşmaya, eyleme iterek kendilerine güven duygusu yarattığından eğitici bir deney dönüşür. Birlikte tartışan, sonra da birlikte eyleme geçen kişiler kendi değerlerinin bilincine varırlar. Böylece bir televizyon programı toplumu değiştirmenin yanı sıra bireyleri de değiştirebilir. Televizyon programının ardından iki çocuklu bir ev hanımı siyasal yaşamda etken bir görev alabilir, bir aile tümüyle yeni bir çevreye, yeni bir ortama girmeye karar verebilir, bir toplum kesimine yaklaşabilir, okulu yeni bitirmiş gençlere çok daha iyi iş olanakları yaratılabilir.

Böylesine kişisel ve toplumsal gelişmenin televizyon programlarıyla pek az sağlanabilmesi, televizyonla iletişimin kurulamamasının sonucudur. Tam bir iletişimin oluşabilmesini program yapımcıları izleyicilerin önceden program için hazırlanmasına bağlamaktadırlar. Programın etkisi de hemen görülmesinden sonra izleyicilerin düşünce ve görüşlerinin telefonla alınmasıyla değerlendirilir. İrlanda da bu yöntem şöyle tanımlanmaktadır :

Programlarımıza on dakikalık bir fazladan zaman ayırdık. Bu zaman içinde de «Bize Söyleyin» denilen bir yöntem kurduk. Program yapımından sorumlu kişiler, programları belirli izleyici kümeleri arasında izleme alışkanlığı edinmişlerdi. Program gösterilirken bu kişiler tartışmalara genellikle karışmazlar, yalnızca tepkileri dinleyip, saptarlardı. Çoğunluk habersiz girerlerdi bu topluluklar arasına. Programın «Bize Söyleyin» bölümünde bir hafta önceki programı tartışmak üzere, bu izleyiciler arasından seçim yapıp, seçilenler stüdyoya götürülürlerdi. Ancak, durumu yapmasız, doğal ele alacak kişilerin bulunması çok güçtü. Bundan ötürü sırayla seçilen kişilere, bir sonraki hafta yayınlanmak üzere programa ilişkin yorum yazmaları söylenmişti. Yurdun her yöresini kapsayan bu işlem olumlu bir sonuç vermişti.» (49)

İsveç örneği

İsveç'de çevre kirlenmesi sorununu ortaya çıkaran, İsveç'lilerin tutumlarını etkileyen programlara değinmekte yarar vardır. 1950 yıllarında İsveç bilim adamları göllerin pislenmesi, çevrenin kirlenmesi konusunda kaygı duymağa başlamışlardır. Ölüm olayları da görülünce kamuda da rahatsızlık tepkileri uyanmıştır. 1962 yılında İsveç'in ünlü bir gazetesi, belli başlı bilim adamlarının çevre kirlenmesi üzerine yazılarını basmıştır. Yazılar öylesine tutmuştur ki, öteki gazeteler de benzer tavrı takınmışlar, sonunda da kamunun baskısıyla 1964'de Doğal Kaynakları Koruma Komisyonu kurulmuştur. Kendi buluşları böylece gazetecileri bile korkutan beklenmedik sonuca ulaşmıştır. 1967'de üniversitede araştırmacı bir bilim adamı, yetkilileri konuyu savaştırmakla suçlayan kitabını yayınlamıştır. Ardından, Komisyon da benzer sonuçları yeren raporunu vermiştir. Toplumsal ve siyasal değişimler için gösteriler böylece başlatılmıştır. Olayların dizisi şöyle sıralanabilir :

1. Televizyon ile basının kamuyu soruna yöneltmesi.
2. Doğal Kaynakları Koruma Komisyonunun kuruluşu.
3. Eğitim kuruluşlarının konuya eğilip, incelemeler yapılmasına olanak sağlayışı.
4. Eğitim kuruluşlarının öğrencileri bu konuda siyasal baskıyı yatacak toplumsal eyleme geçmek üzere eğitmesi.
5. Ortaya çıkan toplumsal eylemlerin basın ile televizyonun ilgisini yeniden üzerine çekmesi.
6. Programlarla tartışmanın sürdürülüşü.

Böylesine bir tasarı, kuşkusuz ancak çok kalabalık olmayan bir ülkede düzenle işleme konulabilir. Olay dizisi gerçekte yukarıda belirtilen biçimden çok, kendiliğinden oluşarak birbirini izlemiştir. Konu üzerinde sürdürülen konuşmalara 150.000 ile 250.000 kişi katılmış, bunların da 1000'i baskı kümelerinde gönüllü çalışmıştır. Bu kişiler kendi yörelerinde sorunları araştırmış, bulmuş, çözümleri için önerileri saptamış, yöneticilerle sanayi işletmecilerini rahat bırakmamışlardır. Suçlamalar yapılırken uzmanların desteği de alınmıştır. Sonra sorun toplantılara getirilip, tartışılmış, toplantılara da televizyon ile radyo geniş yer vererek etkili güçlendirip yaygınlaştırmışlardır. Bunların da ötesinde televizyon yalnızca bu konu üzerinde bir dizil programı hazırlatıp, okullarda işlenmesini sağlamıştır. Dizil çevre kirlenmesi sorununu görüntülerle vermiş, izleyicileri rahatsız edecek yorumları da kapsamıştır. Radyoda da hava, su ve toprak kirlenmesi üzerine oturumlar düzenlenmiştir. Sorumlu kişilerin ekonomik ve politik kararlarının çevre kirlenmesini nasıl etkilediğini gösteren ikinci televizyon programı durumu kanıtlayan somut bir örnek göstermiştir. Sonrakı 6 radyo ile 7 televizyon programı olası çözümler üzerinde durmuştur. Programları destekleyecek broşürler de basılıp öğretmenlerle öğrencilere dağıtılmıştır.

1970 yılında konuya yeniden dönülerek belgesel eğitim programları hazırlanmıştır. Ancak izleyiciyi sıkıkmamak için programların yapım niteliğinin üst düzeyde tutulmasına özen gösterilmiş, ünlü bir güldürücü programa sokulmuş, çağdaş teknolojik gelişmeler de programların kapsamına alınmıştır. Dahası da, tiyatro ekipleri oyunları ile katkılarda bulunmuşlardır. Fabrikalarda, okullarda çoğu kez siyasal amaçlarla oyunlarını sürdüren deneme tiyatroları, bu kez de, televizyonun isteği üzerine, çevre dizisinin ilk programı için bir oyun hazırlamışlardır. Ortaya konulan pantomimde, çocuğu için yiyecek alacak olan bir anne gıda pazarında zehirli besinler dışında bir şey bulamaz.

İsveçlilerin tutumlarındaki değişikliği televizyon programlarının yanısıra önderlerin gücü de yaratmıştır. Bugün artık çoğu İsveçli, iş alanı sağlayacak gelişmiş sanayi kuruluşunda kaçınılmaz görünen çevre kirlenmesine karşı çıkmaktadır. Siyasa biçimlenişinde etkili İsveç halkını örnek alarak televizyonu, halkın olaylara katılmak üzere eğitilmesini böylece de bilinçlenmesini sağlayacak bir araç durumuna sokmalıyız.

C — TÜM KAYNAKLARIN DEMOKRASİYE DÖNÜK ÇALIŞTIRILMASI

Katılmayı öngören programların gücü

İncelenen dış ülkelerin uygulama örnekleri televizyonun yeni kullanım biçimlerini göstermiştir. Demokrasiyi canlandırmak, halkın içinde yaşamasını kolaylaştırmak, yetkiye en uzak kişilerin bile görev almalarını sağlamak televizyonun demokratik-

leştirilmesinden daha önemlidir. Ancak katılmayı öngören programlamalar göstermiştir ki bilinçli hazırlanmış programlarla televizyonun kendisi de demokratikleşir. Değişik ortam ve kesimlerden kişiler kendilerini programlara konu seçme uğraşında bulabilirler; program hazırlanmasında etkilerini görebilirler; program içeriğine katkılarının olabileceği bilincine ulaşabilirler. Televizyonda her şeyin yapımcılara bırakıldığını, onların da belirli kuruluşla, belirli seçkin çevrelerin eğilimlerine göre yönlerini saptadıkları bilinen bir gerçektir. Sıradan kişiler seslerini ancak, onların katılmalarını öngören programlarda araştırmalara katkıda bulunarak duyurabilirler. Kimi kez de, konu gerektiğinde halkın temsilcileri programlarda yer alabilir.

Halkın katılmasını öngören programlamada yayımcılar, geleneksel program hazırlama yöntemlerinden uzaklaşarak profesyonellere çok yer vermezler. Katılmayı öngören programlamada yetişkinlerin televizyonla eğitilmesini günün olaylarındaki konular sağlayabilir. Olayları izleyen kişiler takınmak istedikleri tavrı seçip, bir karara ulaşırlar. Ortaya çıkan toplumsal değişiklik ardından televizyon yeni haberleri verir. Televizyonun yansızlığına duyulan güven içinde bu süreç süregider.

Katılmayı öngörerek hazırlanan programlar kişilerin düşüncelerine, isteklerine açıklık getirir, tepkilerini siyasal ve sosyal yönlerden etkili olacak biçimde yöneltilir. Böylece televizyonun verdiği bilgi de değer kazanır. Televizyonun öteki iletişim araçları, sosyal kuruluşlar, eğitim kurumlarıyla ilinti kurması, onların deneylerinden de yararlanması zorunludur. Soruyu yalıtılmış bir biçimde ele almak olanaksızdır. Asal nokta, toplumun türlü kaynaklarının toplumsal kararlar eylemleri etkilemek üzere çalıştırılmasıdır. Televizyonun geleceği burada en önemli konudur kuşkusuz; ancak öteki iletişim araçlarından yalıtılmıyacağımız televizyonu bir bütünün en önemli ögesi diye incelememiz gerekir.

Kaynaklardan, televizyon

İzleyicinin katılmasını öngören programların hazırlanması, demek ki, halkı yönetme katılmaya yöneltecek demokrasi için bilinçlendirme yanısıra, kendi içinde de katılma için bir forum, bir çıkıştır. Yaygınlığı, iletişim sağlama kolaylığı nedeniyle bu amaçları gerçekleştirecek en önemli araç televizyondur.

Önceden de belirtildiğince, televizyon, bugün boş zamanları dolduran bir araç görevini görmekte süregitmekte, uyku dışında, kişilerin en çok zamanını onun izlenmesi almaktadır. Bu toplumsal olayın daha ne kadar süreceği belirsiz, ancak boş zaman dolduracak bir başka eylem ortaya çıkmadıkça toplumsal yaşantıdaki önemli yerini bırakmayacağı da kesindir. Dahası da, çoğunluğun asal bilgi kaynağı yine televizyondur. Bundan sonraki izleyicily de katma görevi televizyon için önemlidir ve toplumsal bir olgudur.

Televizyon yalnızca büyük bir çoğunluğun ona zaman ayırması nedeniyle değil, sevildiği, güvenildiği için tutulan, beğenilen bir araç durumuna gelmiştir. Yayımların giderek daha çok eleştirilmesine karşın, televizyona güven azalmamıştır. Tüm vatandaşlar ülkenin her yerinde televizyona eş tutarda ruhsat ücreti öder, bu nedenle de ülkenin her yöresinde kişilere eş ölçüde televizyon izleme olanağı, söz olanağı tanınması gerekir. Televizyonun yurdun en uzak yörelerine değin uzanmasını ardından buralarda yaşayanlara devingenlik getirmesi gelir. Ülkenin en uzak

yörelere sosyal ve siyasal yönlerden belirli bir düzene ulaşılmasını ancak televizyon sağlayabilir.

İzleyiciyi yönetime katmayı amaçlayacak programların yapılmasına başlarken kurumsal, örgütsel ya da yönetsel yapıda temel değişikliklere gerek yoktur. Yayınların sorumluluklarını belirleyen yasalara demokratik ereklere de katılması, plânlamanın açıklık kazanması, siyasanın geliştirilmesi önemlidir. Örgütte yönetim düzeyinde yeniden düzenlemelere girişmek zorunludur; görevlilerin aşama düzenine (hiyerarşi) inanan yöneticiler yönetime katılma programlarının toplumsal yünden istenilen bir amaç diye alınmasını hoş karşılayamayabilirler. Öte yandan, kimi kez sendikacılar bile kurumun, içindeki demokratik işleyişin yanı sıra, dışarda hizmet ettiklerine de sorumlulukları bulunduğuna yeterince duyarlılık gösteremezler.

Televizyon böylesine bir görevi yürütmek için dış ilişkilerini yaygınlaştırmak zorundadır. Yetişkinleri eğitmek için hazırlanan programlar, belirli izleyicileri amaçlamayı gerektirir. Her tür eğitim programı ayrıca eğitim dünyasının desteğini, öğretmenleri ister. Bu da eğitimcileri dinleyecek, uyarılarını değerlendirecek bir ekiple gerçekleştirilebilir. Katılmayı öngören bir programın başarısı bu ekilde çalışanların sayısına, becerisine bağlıdır. Eğitimin başlı başına bir uzmanlaşmış kesim olduğunu öne sürerek, bu tür bir çalışmaya karşı çıkanlar bulunabilir. Ancak eğitim programları için olası konular yaşamın kendisi gibi sonsuzdur. Böylesine değişik konuların denenmesi, sınanması, yayımlanmakta geçmiş deneylere dayanan kişilerce belirli saatler içinde, belirli toplumsal değerlere önem verilerek programlaştırılması gerekir. Çünkü izleyiciler arasındaki başarısı programın «anlaşılması», «yararlılığı», «etkisi» ve «beğenilişi» açısından yargılanır.

Katılmayı öngören programın başarısı izleyicilerle kurulan ilintiyle açıklığa kavuşur. Yapım ile yayının yanısıra alış ile kullanışa da önem verilmesi gerekir. Burada yayın kuruluşunda bölümler arasında ilintinin kurulması, belgesel, günün olayları, haberler, eğitim bölümlerinin işbirliği yaparak çalışmalarını sürdürmeleri için uyarlamaların yapılması zorunludur. Kimi kez ortak çalışmayla yörel programlar hazırlanabilir. Önceden de belirtildiğince, katılmayı öngören programlar eğitici televizyonun bir başka türüdür. Bundan ötürü de içerik ile metodoloji üzerinde özenle durulmalıdır.

Kaynaklardan, yöresel radyo

İzleyicinin katılmasını öngören programlar hem toplum, hem izleyiciler, hem de televizyonun kendisi için iyidir; çünkü yöntemleriyle bugünkü uygulamalara ilişkin yersiz önyargıları (televizyonun tüm öteki iletişim araçlarıyla izleyici çekmek için yarışan, onlara eğmen olan, çok amaçlı bir araç sayılmasını) tanımaz. Kitle iletişim araçları arasında işbirliği katılmayı öngören programlarla sağlanabilir; sözgelimi, bu süreç içinde televizyonun en güçlü yardımcısı yöresel radyodur.

Ulusal radyonun halkı eğitmedeki payı, bugün yadsınamayacak oranda büyüktür. Ancak, şu anda asal bilgi kaynağı sayılan televizyonla gölgelenmiş durumdadır. Televizyonun açık seçik gösterdiğini radyonun salt tanımlayabilme olanağı, kısıtlılığını gösterir. Oysa radyonun gücü (sözlü açıklamaların çok daha etkili, derin, kar-

maşık ancak anlaşılabilir biçimde yorumlu ya da yorumsuz yapılabilmeleri gerçeği çoğu kez yeterince değerlendirilmez. İzleyiciler televizyondaki resimlerin ardındaki gerçekleri çözümlmeyi, radyolarının düğmesini açarak öğrenme alışkanlığını edinmiş değiller. Katılmayı öngören programlar işte ortak yapımlarıyla bu iki aracın birbirini tamamlar biçimde kullanıma olanağını yaratacaktır.

İzleyicinin katılmasını öngören programların yürütülmesinde yöresel radyoların katkısı büyüktür. Kişilere yayım ağı içinde yanaşmak çok güçtür; oysa ölçüt daraltırsa, bölgesel ya da yöreselleştirilirse, dinleyicilerle sokakta ilişki kurulur, çocuklar bir okulda toplanır, alış-veriş yapılan mağazalarda buluşulursa, yayımcıların sesleri gerçeğe daha yakınlaşır. Yöresel programlar konulara daha yakındırlar, daha gerçekçidirler. Yöresel radyo ortak radyo yayınlarından değişik bir tutum içine girmelidir. Bu radyo programlarında kişiler yepyeni bir ölçütte ele alınırlar. Programların konuşmacıları iyi konuşmasını bilmeyebilirler, ancak konularını iyi bilirler. Program yapımı yetersiz kalabilir, kötü olabilir; tüm bunlara karşın, sıradan kişilerin günlük yaşantılarını yansıtıta başarıları, en üst nitelikteki yapımları aşabilir.

Yöresel radyolar çevreye yepyeni bir canlılık getirir. Kişiler sorumluluklar yüklenir, bundan da büyük gurur duyarlar. Sıradan kişiler çocuklarının eğitimlerinde söz söyleyebilmenin sevincini duyarlar; tartışma programlarına çıkarak görüşlerini belirtirler. Tartışma kümeleri yüreklendirici nitelikte sürer. Bir yapımca, «Sokağımızdaki kahvede kadınlı erkekli kırk kişinin ortak sorunlar üzerinde konuşmalarını duyduğunuzda, eğitimin yaygınlaştırılabileceği duygusuna kapılırsınız.» der. Belirli kesimleri yansıtan kümeler değildir bunlar. Çoğunluğu ev hanımıdır, eğitimlerini yarıda bırakmış, fabrikada çalışmış ya da çalışan hanımlardır, tümünün de iki ya da üç çocuğu vardır, ev sahipleri onarıma yaklaşmayan kiracıdırlar, kiminin kocası bir süre için işsizdir. Bu hanımlar, çoğu sıradan kişiler gibi, coşkulu ancak konuları ele alma yönünden beceriksizdirler. Ancak ortaya atılan önerilerin, değinilen sorunların, yönetilen eleştirilerin tümü de çok önemlidir. Bu hanımlar, genç kızları gerçekçiliğe dönüştürmek için seslerinin banta alınıp, ortaokulda dinletilmesini istemişlerdir. Daha çok okul istemişlerdir. Okulların ana-babalara yalnızca sıkıntılı anlarda değil, her zaman için açık olmalarını, ana-babaların düşünce ve görüşlerini almalarını istemişlerdir. Yapıcı önerilerdir bunlar. Ölçüt küçüktür, danışılan kaynaklar sınırlıdır, ancak yöntem gelişmeğe açıktır. Özellikle bu yöresel konular geniş kitleleri etkiliyorsa...

Kaynaklardan, öteki İletişim araçları

Televizyonun yaygın tutuluşu, toplumsal ve siyasal amaçlarda katılmayı öngören programlar için onu asal öge yapmıştır. Yöresel radyonun yöreselliği de onu, yöresel durumlar ya da ulusal sorunların yöresel incelenmeleri için, en uygun araç yapar. Bu arada en çok savsaklanan kaynak kapalı-devre televizyonudur. Tüm yayın organları önemli bir demokratik erdemi paylaşırlar: tümü de gerekli alıcısı bulunan herkese açık kamu araçlarıdır. Salt üyelerin, seçkinlerin, etkili kişilerin değil herkesin evine ulaşırlar. Oysa kapalı-devre televizyonunda bu erdem yadsınır. Böylesine bir düzenin katılma sürecinde etkili olabilmesi için izleyici toplaması gerekir. Bu düzen üniversitelerde, kimi yüksek okullarda eğitim yetkililerince kurulup, işleme konulmuştur. Düzen özellikle hazırlanmış konuları bu konuya ilgi gösteren kişilere sunmayı görev edinir. Ancak bu düzen salt üniversitelerce kullanılmamıştır.

Küçük topluluklara özgü kullanışıyla bir de video-bant kaydetme (video-tape recording) yöntemi vardır. Özellikle sanayi kuruluşlarında, spor kuruluşlarında, polis çalışmalarında, kimi öğretim alanlarında eğitim amacıyla kullanılır bu görsel bantlar. Satıcılar türlü satış durumlarını, sporcular kişisel oyunlarını, polisler sokaklarda davranışlarını, geleceğin öğretmenleri kendilerini başkalarının gördüklerinde görebilirler. Yönetim, toplumun kendine dönük araştırma ve incelemelerinde de yararlıdır. Halkla bürokratlar arasındaki ilişkiler, bu görsel bantlarla sağlıklı bir iletişime dönüşebilir. (50)

İzleyicinin katılmasını amaçlayan programlamada yöresel gazetelerin de katkısı büyüktür. Yöresel gazeteler haberleri yayarlar, izleyici toplarlar, tartışma kümeleri oluştururlar, önemli belgeleri yayınlayarak okunmasının yanısıra kalıcılığını da sağlarlar. Türlü dergiler de belirli kesimleri ilgilendiren yayınları içerirler. Yeni tekniklerle yayınlar daha ilginç biçimde sürdürülebilir. Yöresel gazetelerden, söz gelimi okul öncesi oyun kümeleri ile yaşlılar için tatil yerleri üzerine, bilgi verenler vardır. Yörenin gazeteyi benimsemesi, gazetenin küçük bir ana sermayeyle yürütülmesini olanaklı kılar. Böylece eğitime yararlı olacak, bir yerde katılma programlarını bütünleyecek yayınlar ilginç bir biçimde yapılabilir.

Katılmayı öngören programlama, gücünü değişik iletişim araçlarından alacaktır. Her birinin yararları, ulusal ya da yöresel alanlarda birleştirilerek katılma geniş çapta gerçekleştirilebilir. Başka ülkelerdeki deneylerin de ışığı altında, yardıma hazır kuruluşlara açık olarak, tüm iletişim araçları birlikte en yararlı katılmaya dönük programlar ortaya çıkarabilirler. Tüm iletişim araçlarıyla kuruluşlar, seçilen konuya yönelerek çalışmalarını sürdürebilirler. Kendi kısıtlılıkları içinde her iletişim aracının katkısı gereklidir. Programın ön hazırlık aşamasında halkın katkısı bulunmalıdır, bu zorunludur da. Belirli bölgelerdeki halkın sorunlarını ilgilendiren konular (bir havayollarındaki grev, toprak sorunu, kırsal yörelerin kültürden yoksun bırakılması, ve benzerleri türünde yaşamın salt siyasal yönünü kapsamayan konular) halkı, söz söylemeğe yetkili kıldığından, devingenleştirir, onların programa, böylece de yönetime, katılmalarını sağlar.

Katılmayı öngören programların gerçekleşme olasılığının giderek artışı

Katılmayı öngören programların olabirliğinden söz etmek, kolaylığını öne sürmek anlamına gelmez. Yayın örgütlerinin birbirleriyle işbirliğine girmeleri, türlü nedenlerden, çoğu kez güçtür. Deneyler yapımcılarla araştırmacıların birlikte çalışmalarının ortaya çıkardığı güçlükleri göstermiştir. Oysa, programlamanın çok geniş bir siyasal, sosyal-kültürel alanda sürdürülmesi zorunludur. Bu arada, katılmayı öngören programlamanın gerçekleştirilmesinin giderek daha iyi bir biçimde yönetilebileceğini, çok da istendiğini belirten değişikliklerde beklenmektedir :

1. Ulusal düzeyde eğitim amaçlarıyla bir araya getirilen yayın örgütleri ile öteki kuruluşlar arasındaki ilişkinin değişmesi ve önemli başka alanlarda da sürdürülmesi umulmaktadır.
2. Temelde demokratik sürece en yakın olan, eğitim düzeninin bir bölümünü oluşturan yetişkinlerin eğitimi alanında mantıksal değişiklikler, sosyal hizmetler örgütlerinde de birtakım değişiklikler beklenmektedir.
3. En uzun süreli, ancak temelde en önemli, değişiklikler ise kamunun yetenekleriyle umutlarında beklenen değişikliklerdir.

Bu yapıtta önerilen programlama türü bugün varolmayabilir bile, ancak radyo-televizyon yayım ortamındaki gelişmeler, değişiklikler böylesine programlamaların gelecek olasılığını kanıtlamaktadır.

Radyo ile televizyon yayım yetkilileri devletin yönetiminde yakın zamanda doğru- dan söz söyleme hakkını elde edeceklerdir. Yeni örgüt düzeni de eğitim düzeyinde gereç alışverişi için eğitim kuruluşlarıyla sağlıklı işbirliği kurmayı işlevleri arasına sokacaktır. Bu alanda işbirliğinin zorunluluğunu ve gerekliliğini radyo ve televizyon yayım kurumunda çalışanlar bugün bile anlamış durumdadır; üstünlüklerini gösterme ya da onatma çabasını da artık göstermiyorlar. Özellikle, açık üniversite ile bir ortaklık kurulduğunda, yetişkinlerin eğitimi önem kazandıkça eğitim kurumları, sosyal hizmet kurumları, radyo televizyon kurumları arasındaki ortak çalışma güçlenecek, bu da programlara güveni arttıracaktır.

Bu arada yetişkinleri eğitme alanında da değişiklikler görülmektedir. Etken vatandaşlık eğitimi amaçlanmakta daha iyi sendikacı, kararlı toplumsal değişikliklere girişecek daha bilgili vatandaş herkesten beklenmektedir. Kimi eğitim kuruluşları salt sorunları çözmeğe değil, kişilerin kendi sorumlularını kendilerinin çözümlüyüp, sonuçlara güvenle ulaşmalarına yardım etmeğe yöneliktirler. Yetişkin eğitimindeki bu tutum değişikliği radyo ile televizyon örgütlerinin yayımlarına da yansımaktır kuşkusuz. İşbirliği yaklaşımları değişik kaynaklardan yepyeni desteklemeler biçiminde gelecektir. Yetişkinlerin eğitiminin belirli bir yönde sürdürülmesi için, yeterli sayıdaki görevlilerin o konuda etkili çalışmalara girişmesi gerekir. Amaçlanan toplumsal bir değişiklik için de kitle iletişim araçlarının bilinçli bir biçimde kullanılması zorunludur.

Gelecekte sayıları artan daha iyi eğitim görmüş kişiler, iletişim araçlarının da yetkinleşmesi için baskı yapacaklardır. Kapalı devre televizyonlarının okullarda okul-gazetesinin yerini alması, öğrencilerin program yapma konusunda bilgi kazanmaları, denemelere girişmeleri televizyonun karşısına bilinçli bir yeni izleyici kuşağı çıkaracaktır. Yönetime, programlara katılmaya istekli yepyeni bir toplum böylece doğacaktır. Bunun sonucunda da hem katılmayı öngören programlarda hem de programlara katılmada yeni aşamalar saptanacaktır.

Bu arada, kısa dönemde, geleneksel televizyondan, televizyonun yeni kullanılış biçimine geçiş gereklidir. Alışa geldiğimiz televizyon programları belirli bir amaca yönelik değildir, izleyicileri de bilinçlenmemiştir. Katılmayı öngören televizyon programları ise bilinçlenmiş bir topluma görüşlerini açıklayıp, yönetime katılmak üzere devingenlik kazandırmayı amaçlar. Bu toplum, olayları değerlendirmek üzere başka araçlara da başvuran, isteklerini bildirme yollarını bilen bir toplumdur. Katılmayı öngören programlama demokrasye katkıda bulunurken, televizyonun da gelişmesini, ilerlemesini sağlar. İletişim kaynaklarıyla kamu önünde ilişki kurarak, toplumsal eyleme ortam yaratarak katılmayı öngören programlar demokrasinin gelişmesini sağlarlar. İletilmek istenene toplumun tepki gösterişiyle, izleyicilerin programlarda ortaya attıkları soruları, programlarda yine izleyicilerin yanıtlayışıyla da televizyon kendini aşar, ilerler.

Televizyon karşısındaki sorun; çevremiz üzerinde bilgi vererek bizi dünyadan uzaklaştırmakta mı süregidecek? Yoksa, içinde kişinin etkili olma olanaklarının bulunduğu bir toplumun yaratılmasına mı yardım edecek? Bu kuramsal bir sorun değildir.

Bugün toplumlar içinde birçok bildiriler yayımlanmakta, ancak bunların pek azı al-
gılanmaktadır. Uluslar toplumları içinde gerçek bir iletişim, karşılıklı anlaşma ortamı
kuramamaktadırlar. Bundan ötürü de konu çok önemlidir. Televizyon anlaşma ortamı
yaratarak bölünmeleri önleyebilir, bunu da salt olayları, haberleri vererek değil,
olayları yaratan etken kişilerle işbirliği içinde demokrasiyi sürekli yenileyerek ger-
çekleştirebilir.

NOTLAR :

1. Independent Television Authority, Annual Report and Accounts 1970-71, HMSO, 1971.
2. Sir Robert Fraser, «Independent Television : the first fifteen years», 24 September 1970, ITA Notes no. 21
3. R. Williams, The Long Revolution, Chatto and Windus, 1961, Penguin, 1965, s. 319.
4. D. Ogilvy, Confessions of an Advertising Man, Longman, 1963.
5. G. Allport, «The psychology of participation» reprinted in D. F. Sullivan—ed—, Readings in Group Work, Associated Press, 1952.
6. C. Wright Mills, The Sociological Imagination, Oxford University Press, 1959.
7. G. Radice, More Power to the People, Longman, 1968.
8. R. Williams, The Long Revolution, Chatto and Windus, 1961; Penguin, 1965, a. 112.
9. H. Kahn, The Times, 9 Ekim 1969.
10. D. Marquand, «Questions of value», New Society, 16 Ekim 1969.
11. Department of Education and Science, Youth and Community Work in the 1970s, HMOS, 1969.
12. E. P. Thompson—ed.—, Warwick University Ltd, Penguin, 1970.
13. S. Lal and D. Dickson, «Science and social crisis», New Scientist, 27 Ağustos 1970.
14. M. McLuhan, Listener, 11 Haziran 1969.
15. A. Cockburn and R. Blackburn—eds.—, Student Power, Penguin, 1969.
16. G. and D. Cohn-Bendit, Obsolete Communism : The Left-Wing Alternative, Penguin, 1969.
17. Araştırma 1954-5 yıllarında sürdürülmüştür sonra da özeti verilmiştir. W. Belson, The Impact of Television, Crosby Lockwood, 1967, s. 250-94.
18. L. Beaton, Listener, 27 Ağustos 1970.
19. Milton Shulman, «The big fix», Evening Standard, 8 Temmuz 1970.
20. A. Etzioni, The Active Society, Free Press, 1968.
21. Sir Robert Fraser, «The troubles of democracy», ITA Notes no. 16, Ocak 1970.
22. W. Schramm, Mass Media and National Development, Stanford University Press, 1964, s. 58-69.
23. R. Day, «Troubled reflections of a TV journalist», Encounter, Mayıs 1970.
24. R. Frank, «An anatomy of television news», Television Quarterly, U.S.A., kış 1970.
25. J. Whale, Listener, 15 Ekim 1970.
26. Sir Robert Fraser, «The troubles of democracy», ITA Notes no 16, Ocak 1970.
27. R. Day, «Troubled reflections of a TV journalist», Encounter, Mayıs 1970.
28. H. Behrend, H. Lynch and J. Davies, «A national survey of attitudes to inflation and incomes policy», Occasional Papers in Social and Economic Administration, no. 7, Edutext Publications, 1966.
29. J. G. Blumier, Does Mass Political Ignorance Matter. Editions de l'Institut de Sociologie. Université Libre de Bruxelles, 1971.
30. J. G. Blumier in J. D. Halloran—ed.—, The Effects of Television, Panther, 1970.
31. J. Trenaman, Communication and Comprehension, Longman, 1967.
32. P. Elliott in J. Tunstall—ed.—, Media Sociology, Constable, 1970.
33. B. Emmett, «Gratifications research in broadcasting», Public Opinion Quarterly, kış 1968-69.
34. K. Nordenstreng, «Comments on gratifications research in broadcasting», Public Opinion Quarterly, ilkbahar 1970.

35. J. Scupham, *Broadcasting and the Community*, Watts, 1962.
36. A. Wedgwood Benn, *The New Politics : A Socialist Reconnaissance*, Fabian Tract 402, 1970.
37. A. Wedgwood Benn, *Sunday Mirror*, 2 Mayıs 1971.
38. W. Schramm, «The future of educational radio and television», Japan Prize Lecture, NHK, Tokyo, 1970.
39. J. King, *Daily Sketch*, 17 Mart 1971.
40. J. Trenaman and D. McQuail, *Television and the Political Image*, Methuen, 1961; J. G. Blumler and D. McQuail, *Television in Politics : Its Uses and Influence*, Faber, 1968; J. G. Blumler, «The political effects of television», in J. D. Halloran—ed.—, *The Effects of Television*, Panter, 1970.
41. C. A. Slepman, *Television and Education in the United States*, UNESCO, 1952, 106-10 sayfa-larda «The Whole Town's Talking» geniş çapta anlatılmıştır. Önemi belirtilen makale ise «Te-lelevision and Democracy», *Journal of Education*, 1957, s. 106-10.
42. Council of Europe, *New Types of Out-of-School Education*, Strasbourg, 1968, s. 30-56.
43. J. Keating, «Collaborating for social development», Devon Local Education Authority and Independent Television Authority'nin düzenlediği özel bir konferans hazırlanmış yazı, 1970.
44. E. I. Johnson, *The Community Education Project, a four-year report 1952-6*, San Bernardino Valley College, s. 3.
45. E. I. Johnson, *Metroplex Assembly: An Experiment in Community Education*, Center for the Study of Liberal Education for Adults, Boston University, Mass. 1965.
46. H. Mendelsohn, «What to say to whom in social amelioration programming», *Educational Broadcasting Review*, Aralık 1969, s. 19-26.
47. Town Meeting, Inc. and the American Institute of Planners, *Communication to Build the Future Environment—mimeo—*, 1968.
48. E. Johnson, *The Community Education Project, a four-year report 1952-6*, San Bernardino Valley College, s. 3.
49. J. Keating, «Collaborating for social development», a paper prepared for a private conference organized by Devon Local Education Authority and Independent Television Authority, 1970.
50. G. Woodside, *Community Interests in Video Technology*, National Educational Closed Circuit Television Bulletin no. 5.

İSTANBUL REKLAM YAYINLARI

**Reklamcılık, pazarlama, iş idaresi
ekonomi politikası konularında,
dünyaca tanınmış
bilginlerin, uzmanların eserleri**

- 1 Çalışmanın İlimi
Organizasyonu
ve İş İdaresi
R. Caude - S. Gürbaşkan
- 2 Satış Yerinde Reklam
M. Cohen - S. Gürbaşkan
- 3 Satıştan Sonra Servis
J. Ziller - T. Çelensu
- 4 Piyasa İncelemeleri
Y. Fournis - T. Çelensu
- 5 Endüstri ve Marketing
N. Güvenal
- 6 Yöneticileri Yetiştirme
Metodları
G. Berger - S. Gürbaşkan
- 7 Reklam ve Rekabet
J. Backman - G. F. Şeyhun
- 8 Pazarlama Psikolojisi
R. Toubeau - S. Gürbaşkan
- 9 Yeni Mamül Tanıtımı
R. Leduc - T. Çelensu
- 10 İş Yerinde Yönetimin
Denetlenmesi
M. R. Williams - G. F. Şeyhun
- 11 Üretim Planlaması
P. H. Lowe - A. Öktön
- 12 Kâr İçin Pazarlama
I. Hardy - S. Gürbaşkan
- 13 Otomatikleşme Çağı
İ. Bağrit - A. Usluata
- 14 İşletme ve Yönetim
P. de Wott - S. Gürbaşkan
- 15 Uzun Vadedeli Öngörü
ve Strateji
C. Dupont - S. Gürbaşkan
- 16 Organizasyonların
Gelişmesi
D. Pedraglio - S. Gürbaşkan
- 17 Satış Promosyonu Politikası
M. Cohen - S. Gürbaşkan
- 18 Elektronik Bilgi - İşlem
P. C. Sanderson - A. Usluata
- 19 Satınalma ve
İkmâl Stratejisi
İ. D. Lafrance - S. Gürbaşkan
- 20 Halkla Münasebetler
C. Lougovoy - S. Gürbaşkan
- 21 İşletmelerde
Organizasyon
G. Pedraglio - S. Gürbaşkan
- 22 Planlı Pazarlama
R. Glasser - A. Usluata
- 23 Yaratıcılık Nedir ?
P. Bessis - S. Gürbaşkan
- 24 İş İdaresi Denetimi
J. Mayer - S. Gürbaşkan
- 25 Satış Görüşmeleri
P. Lavaud - S. Gürbaşkan
- 26 Geleceğin Reklamcılığı

- D. S. Cowan - T. Çelensu
- 27 **Malî Bünye Analizi**
Y. Karakoyunlu
- 28 **Televizyonun Etkileri**
Halloran - A. Usluata
- 29 **Ücretlerin Saptanması
ve Dengelenmesi**
E. Krebs - S. Gürbaşkan
- 30 **Pazarlamada Yenilik
Araştırmaları**
T. Levitt - S. Gürbaşkan
- 31 **Teşebbüslerde Gelişme
Sorunları**
R. Ravel - S. Gürbaşkan
- 32 **Televizyonun Gerçek Gücü**
N. Swallow - A. Usluata
- 33 **Türkiye'de Bankacılık**
T. Yazgan
- 34 **İşletmelerde Prodük tivite -
Rantabilite İlişkileri**
M. Kutluata
- 35 **Tüketim Psikolojisi**
M. Fustler - S. Gürbaşkan
- 36 **Sosyalist İşveç ve
Hür Teşebbüs**
L. Armand - S. Gürbaşkan
- 37 **Avrupa Siyasal Birliği**
J. C. Masclet - S. Gürbaşkan
- 38 **Kamu Oyu**
Alfred Sauvy - S. Gürbaşkan
- 39 **Ekonomik Kalkınma**
Pierre Maillet - S. Gürbaşkan
- 40 **İşveç Sendikalizmi ve
Toplu Sözleşme Düzeni**
Ömet Kudret Tan

Her ay muntazaman yayınlanmakta olan bu seçkin eserlerin beherinin fiyatı 35.— TL.'dir.

Ödemeli İsteme adresi

**İstanbul Reklâm Yayınları
İstanbul Reklâm Sitesi
Cağaloğlu - İstanbul**

**İSTANBUL REKLAM
YAYINLARI'nın
ÖZEL DİZİSİ 1. KİTAP
RUBİKON**

**Son onbeş yılı kapsayan anılar ve izlenimlerle
Türk reklamcılığının ve
İSTANBUL REKLAM'ın öyküsü**

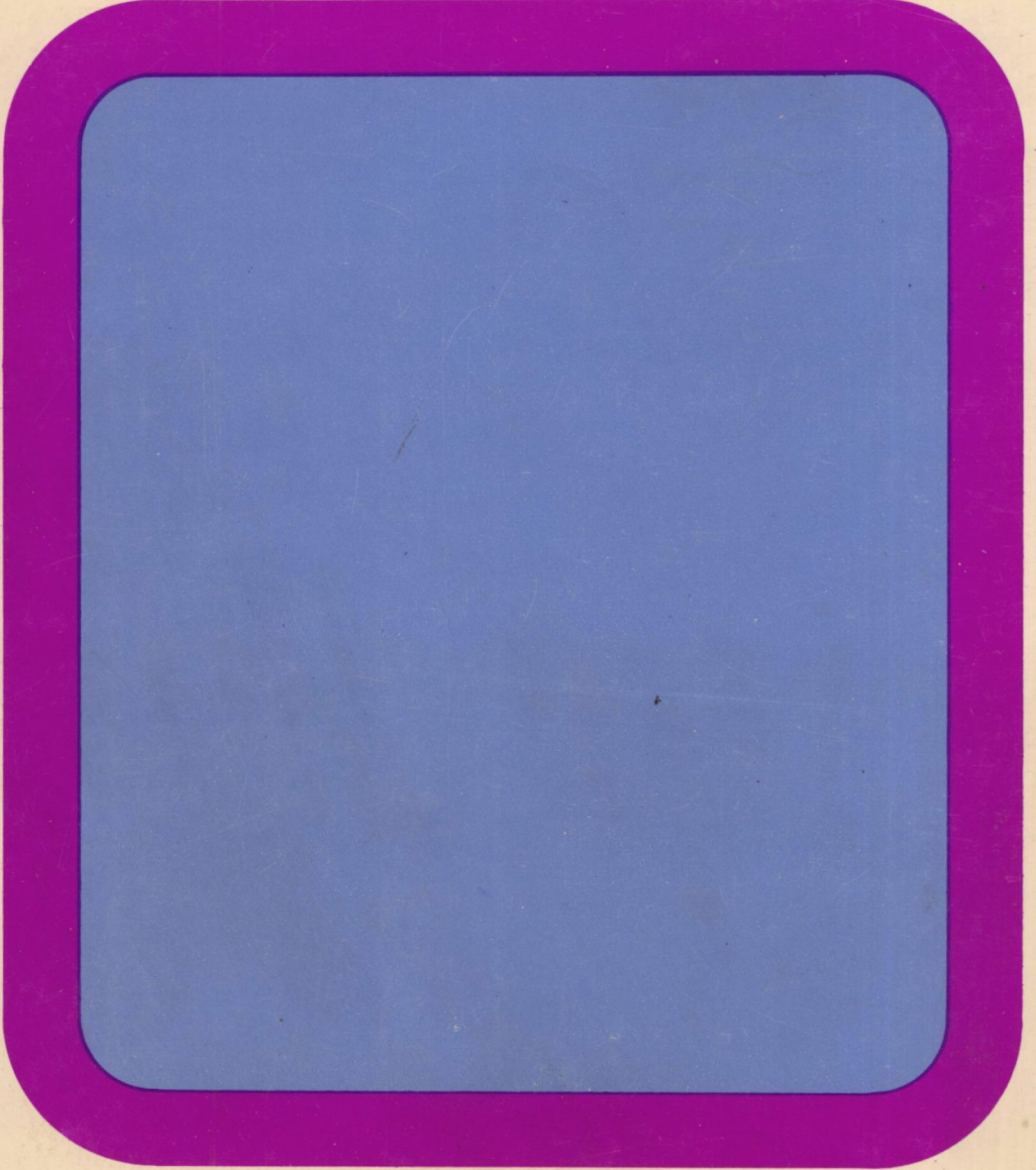
ATATÜRK ANSİKLOPEDİSİ

ATATÜRK'ün doğumundan
ölümüne kadar geçen
dönemde Türkiye tarihi. . .

dev eser

İlk iki cildi satışa sunuldu.

(televizyon ve toplum) adlı bu eseri
tanınmış televizyon yönetmeni brian groombridge yazmış
ayseli usluata dilimize çevirmiştir.

Kitabın kapak ve formalar baskısı Aralık 1976 da
İSTANBUL REKLÂM Matbaasında yapılmıştır.

Fiatı 35 TL.